HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
3. rujna 1971.
godina I.
broj 20.
cijena 2 dinara

HRVATSKA U POŽARNOJ GROZNICI

str. 12. i 13.

OTKUD, KAKO, ZAŠTO?
Pelješac u plamenu

Kad gori bor, kao da gori vlastita kuća...

● Zar je zaista moguće da su požari u jadranskim šumama samo nenamjerne i »naivne« paljevine?

Najmanje pedesetak predjela na obali i otocima sada stravično izgledaju. Tu jezivu sliku tokom ovoga mjeseca »naslikali« su požari koji još bjesne i pojavljuju se novi. Vatra proždire stoljetne borove, masline, vinovu lozu, voćke, makiju i drugo jadransko raslinje, a da sve bude gore, potpomažu joj vjetar i velika vrućina. Na žalost, malobrojni vatrogasci i ostali borci protiv stihije vjerojatno nikada nisu bili više zaposleni nego sada: požara je toliko da je, čini se, lakše nabrojati područja gdje ih nema nego obratno.

»TUTORI«

Druže urednice!
Pod naslovom »Brzojav« objavili ste saopćenje da vam je »Oslobođenje« u Mostaru otkazalo HT za sve općine u zapadnoj i srednjoj Hercegovini, te srednjoj Dalmaciji. Molim vas da drugovima iz »Oslobođenja«, koji vrše distribuciju tiska, postavite ova pitanja:

1) Kako obrazlažu odluku kojom se jedno veliko regionalno područje dviju republika izdvaja u posebno područje s ograničenom slobodom čitanja hrvatskog tiska?
2) Ne ograničavaju li se time sloboda i prava čovjeka i građanina, ili je posrijedi nešto drugo? Možda bojazan da je taj živalj na »niskom« stupnju kulture, pa da neće znati samostalno odlučiti što u tisku valja, a što ne valja?!

Stanko Vasilj, Osijek

»ZAGREBAČKA KREDITNA BANKA U MOSTARU«

Pod gornjim naslovom štampali ste u broju od 13. augusta o.g. razgovor Vašeg suradnika Cerovca sa mnom, pa Vas molim da kao dopunu objavite slijedeće:

Redovni čitatelji prisjećaju se da je u napisu bilo riječi o uspješnom radu naše jedinice u Mostaru, iako je do tada poslovala svega nešto oko tri mjeseca. To navodi na zaključak da su porođajne muke (od kojih nije imuna ni jedna banka u novoj sredini) bile moguće. U tom svjetlu posebnu boju poprimaju i početni nesporazumi koji su nestali čim smo svojim radom pokazali da je naše poslovanje dobro. Moje razložno euforično raspoloženje pri razgovoru uvjetovalo je u članku neke izreke u odnosu na djelovanje drugih banaka koje »više ne bih ni u ovlaš pregledanom tekstu propustio prekrižiti. Isto tako, ne bi trebalo shvatiti da sam ja želio optuživati općinske organe ili njihove predstavnike. Daleko od toga. To mi ni u pomisli nije bilo, nego naprosto da iskažem kako je nakon početnih nesporazuma dobrim radom moguće prebroditi sve poteškoće i razviti suradnju. Ako je u tekstu bilo nedovoljno precizno izražena moja namjera što trebam reći, to ovom dopunom želim ispraviti.

Čitav smisao moje izjave Vašem novinaru treba naći u onom dijelu članka u kojem sam rekao:

»Mi smo svojim djelovanjem pokazali da ovo nije neka zagrebačka banka, nego da je to banka Mostara i cijele Hercegovine, koju je KBZ organizirala u interesu svojih zagrebačkih komitenata i mostarske i hercegovačke privrede. Naglasili smo da niti jedan dinar prikupljen na ovom području neće otići sa ovog područja, nego da će biti plasiran u obliku kredita za razvoj ovdašnje privrede, te za individualne potrebe stanovništva.«

U očekivanju da ćete ovu moju dopunu objaviti u Vašem listu, unaprijed se zahvaljujem i drugarski pozdravljam.

Nikola Mandić

NESAVJESNI PRODAVAČI

Poštovano uredništvo!
Radnik sam TLM »Boris Kidrič« u Šibeniku. Dana 14. kolovoza na kolodvoru, čekajući vlak, došao sam do kioska kupiti »Hrvatski tjednik«. Na moje traženje prodavač, umirovljeni milicionar Branko Pavlović, odgovara mi da ga nema. Kako sam već prije čuo za njegov način prodavanja HT-a, dobro sam pogledao i primijetio okrajke HT-a pokrivene ostalim novinama. Pomalo uzrujan podigao sam naslagu tih novina, a ispod njih je bio čitav paket »Hrvatskog tjednika«. Po tomu zaključujem da drug Pavlović prodaje mali postotak HT-a, tek reda radi, a ostalo vraća.

Pitam se, dokle će neki ljudi uzimati sebi pravo da se tako nesavjesno i zakonom zabranjeno odnose na poslu koji obavljaju? Pitam se, dokle će se slobodne novine u slobodnoj SR Hrvatskoj skrivati od čitatelja?
(Molim da ovo objavite).

Paško Vranjić, Šibenik

DEMANTI IZ PODRAVSKE SLATINE

Druže urednice!
Na strani 2. Hrvatskog tjednika broj 18 od 20. VIII. 1971. godine objavili ste pismo Zlatka Oštarijaša iz Podravske Slatine.. Kako njegov tekst sadrži i neke za nas uvredljive neistine, molimo da u interesu ispravnog obavještavanja javnosti objelodanite naš odgovor.

1. Kako bi dokazao diskriminatorski odnos naše Radio-stanice prema hrvatskoj narodnoj pjesmi, Z. Oštarijaš navodi da smo za emitiranje hrvatske narodne pjesme u emisiji čestitaka i pozdrava naplaćivali dvostruki iznos od uobičajenog. Na kraju toga odlomka on piše: »Glavni i odgovorni urednik radio-postaje vjerojatno ima 'razloga' zbog čega to čini!?« Emisija čestitaka i pozdrava komercijalna je emisija. Prema tome, naručilac, uz naknadu od 7 d radnim danom i 15 d nedjeljom, izabire melodiju po svojoj želji. Gornji iznos naplaćuje se za melodije koje traju oko 3 minute. Ako je trajanje melodije dvostruko dulje od 3 minute, tada se dvostruko naplaćuje, bez obzira na njen naslov i sadržaj. To je čisti komercijalni odnos. Naši inkasatori dužni su da se pridržavaju toga internog propisa, što oni i čine. Dakle, glavni i odgovorni urednik sigurno — a ne vjerojatno — zna 'razloge' zbog čega to čini!

2. Z. Oštarijaš dalje piše: »Očito je da u Podravskoj Slatini nekim pojedincima smeta ime h r v a t s k o ; to je činjenica, a takvi, koje to bode otkrivaju se i preko radio-stanice u raznim humorističkim, informativnim i drugim emisijama slatinske radio-postaje.« Kako je u istom odlomku tvrdnja da »...nekim pojedincima smeta ime h r v a t s k o« spojena s tvrdnjom da se »...takvi, koje to bode otkrivaju i preko radio-stanice u raznim humorističkim, informativnim i drugim emisijama ...«, nama ne preostaje drugo nego da shvatimo kako i nama u Radio-stanici »smeta ime h r v a t s k o«. To je logičan zaključak. Drugim riječima, kreatori programa Radio-stanice nacionalisti su, šovinisti ili unitaristi. Da nije u pitanju širi krug čitatelja popularnog Hrvatskog tjednika, ne bismo proizvoljnoj i opasnoj tvrdnji Z. Oštarijaša pridavali važnost na ovaj način. Jer, naši slušaoci vrlo dobro znaju što i kako govorimo. Kako je tvrdnja Z. Oštarijaša sračunata na političko diskreditiranje naše ustanove, navodimo nekoliko argumenata, koje je Z. Oštarijaš u svom »prebrojavačkom« zanosu prešutio, iako su mu poznati. Do sada ni jedan općinski forum (radimo 2 i pol godine) nije službeno prigovorio našem radu. Štoviše, u raspravi o našoj djelatnosti na sjednici Skupštine općine rečeno je da je »Radio-stanica briljantno izvršila svoj zadatak«. Za svoj rad primili smo i pismena priznanja. S gotovo svim našim radnim organizacijama imamo ugovore o sufinanciranju programa, koji su i ove godine obnovljeni, što svjedoči o tom da su i naši radni ljudi zadovoljni našim radom. U svom programu posebno vodimo računa, od samoga početka, da se ni na koji način i ni prema kome ne pojave diskriminatorski postupci, pogotovo ne prema bilo kojoj nacionalnoj grupaciji u komuni. Tvrdimo da smo učinili veoma mnogo na populariziranju svih mjera i dokumenata, od X. sjednice dalje, kojima se protežira novi kurs ustavnih promjena kod nas. Također, od samoga početka ideje o osnivanju ogranka Matice hrvatske pa do danas potpuno smo i objektivno obavještavali o toj akciji. Na dan osnivanja ogranka imali smo opsežan prigodni program, a prenijeli smo i trosatni govorni program sa Osnivačke skupštine. Govore drugova Miroslava Brandta i Zvonimira Komarice reproducirali smo dvaput. Sam glavni i odgovorni urednik napisao je opširan afirmativni prikaz rada Osnivačke skupštine. U emisijama narodne i zabavne glazbe, u redovnom programu, nastojali smo da održimo adekvatnu ravnotežu između hrvatske narodne i zabavne glazbe i glazbe drugih naroda. Taj odnos nikako nije bio diskriminatorski u odnosu na hrvatsku glazbu. To bi se isto moglo reći i za sadržaje u emisijama ozbiljne muzike. Upravo je završeno reproduciranje opere »Nikola Šubić Zrinski« Ivana Zajca, u četiri nastavka. U našem redovnom književnom prilogu čitali smo tekstove velikog broja hrvatskih pisaca, od onih najpoznatijih do anonimnih, mladih domaćih stvaralaca. O čitavom programu vodi se evidencija, pa je moguć uvid.

Iz gornjih naših navoda slijedi da se Z. Oštarijaš u odnosu na naš rad poslužio metodom dezinformacija, etiketiranja, paušaliziranja i neistina, kako bi naš kolektiv i njegova glavnog i odgovornog urednika politički diskreditirao, skrivajući se hipokritski iza paravana »brige« za bratstvo i jedinstvo u našoj komuni. Kako ta njegova »briga« stvarno izgleda, najbolje se vidi po tome što on crno uočava samo na »drugoj« strani!

Dr Ljudevit Jonke, u istom broju HT, lijepo reče: »Ali dok stigne ovaj demanti do slušalaca i čitalaca, već je prilično kasno: pogrešni podatak već je učinio svoje.«

Mi smo sada upravo u takvoj situaciji.

S obzirom na težinu uvreda na naš račun što ih je izrekao Z. Oštarijaš, mi se ne možemo zadovoljiti samo ovim demantijem. U interesu očuvanja svoga dostojanstva, potražit ćemo zaštitu i sudskim putem.

Vjerujemo da je Z. Oštarijaš, bar što se godina starosti tiče, punoljetan, pa će moći snositi sve posljedice koje iz ovoga spora proiziđu, iako nam nikako nije jasno čemu i komu je moglo poslužiti njegovo provokativno pismo.

Napominjemo na kraju da bi tako ugledan list kao što je HT morao u ovakvim delikatnim situacijama pokazati više opreza i kritičnosti prema piscima proizvoljnih dezinformativnih tekstova, kojih su anatemizam, nihilizam i političko insinuiranje strani suvremenom načinu općenja.

Zahvaljujemo na uvrštenju!
Drugarski vas pozdravljamo!

Podravska Slatina, 21. VIII. 1971.
Kolektiv Centra za informacije Narodnog sveučilišta Podravska Slatina

UZBUNA U OBROVCU

Vaš i naš list čitam od prvog broja. Ne mogu skriti divljenje vama i svima koji rade na njegovu izlaženju i trude se da on bude ono za što je i namijenjen. Osobito mi se sviđaju kritike i primjedbe na sve ono što šteti našem samoupravnom socijalizmu i bržem napretku na svim poljima našega društvenog i političkog života. Ovih me dana povrijedio postupak pošte Obrovac.

Radi se o slijedećem:

U okviru ovogodišnjeg Mariološkog i Marijanskog kongresa u Mariji Bistrici u prodaji se pojavila omotnica s prigodnim amblemom Marijanskih kongresa, koja je osim toga nosila i minijaturnu hrvatsku zastavu i nekoliko redaka jedne hrvatske vjerske pjesme. Kao i mnogi drugi vjernici, i ja sam kupio nekoliko omotnica i razaslao ih svojim znancima i prijateljima. Iznenadio sam se kad sam ovih dana primio pismo iz Obrovca, gdje mi je bilo rečeno slijedeće: »Napominjemo vam da nam više nikad ne šaljete sličnih omotnica jer je kod nekih službenika pošte Obrovac zbog izgleda omotnice zavladala fatalna nervoza kad su vidjeli izgled pisma i detaljno su se interesirali od koga je došla i tko je smio takvo nešto poslati.« Zanima me zbog čega je neke službenike na pošti Obrovac zahvatila nervoza? Nadalje, zbog čega im se nije svidio izgled spomenute omotnice, možda zbog hrvatskih nacionalnih i vjerskih simbola? Zbog čega se zanimaju za pošiljaoca? Ne smatraju li možda izgled pošiljke povredom zakona? Sigurno je: kad bi onakav izgled omotnice bio nedozvoljen, to bi naišlo na osudu svih pošta gdje su se omotnice takvoga izgleda pojavile.

I na kraju, pitanje svima nama: zar hrvatski nacionalni i vjerski simboli ne smiju nesmetano kolati širom SR Hrvatske?

Uz drugarski pozdrav,

Andrija Bešen, Zagreb

U OBRANU HRVATSKE DOMOVINE

Poštovano i vrlo cijenjeno uredništvo!
Stalni sam čitatelj »Hrvatskog tjednika«. Osjećam da je HT dio moje duhovne baštine, mojih htijenja i uzor za razumijevanje povijesti, kulture i znamenitosti moje domovine, SR Hrvatske.

Osobito me interesiraju članci dr. Ljudevita Jonkea, predsjednika Matice hrvatske. Zadivio me je razgovor druga Svetozara Padrova, sekretara za financije SR Hrvatske s HT, br. 17 od 13. kolovoza 1971. Druže Padrov, molim Vas, primite moje srdačne čestitke i samo ovako smjelo i sigurno vodite našu domovinu SR Hrvatsku! Ovom bih se prilikom htio osvrnuti na članak dr. Ljudevita Jonkea u HT br. 18 od 20. kolovoza 1971. pod naslovom »Slovo o Matici hrvatskoj«, taj članak potpuno odobravam. U dru Jonkeu vidim borca za obranu hrvatske kulture i vjernog sina hrvatske domovine i borca socijalističke Jugoslavije. Odmah mogu napomenuti da sam aktivni pripadnik JNA, sudionik sam NOB i član SKJ, i zato s najvećim ogorčenjem odbijam izjavu generala Vidovića da je Matica hrvatska ustaško leglo.

Cijenjeno uredništvo i druže Jonke, ja Vam mogu iskreno reći da taj Vidović nije ni u kakvoj dobroj namjeri govorio o zaštiti vrhovnih narodnih i državnih interesa. Mogu Vam također reći da pripadnike JNA uči drug Tito i SKJ o obrani naše socijalističke samoupravne Jugoslavije. Uči nas da volimo i branimo bratstvo i jedinstvo svih naroda i narodnosti socijalističke Jugoslavije. Zbog toga me još više vrijeđaju takve klevetničke izjave. Zato predlažem da se Vidović preko nadležnih vojnih organa pozove na krivičnu odgovornost i izbaci iz redova JNA.

Molim Vas, poštovano uredništvo, da ovaj moj članak objavite u slijedećem HT-u.

S poštovanjem, dragi drugovi. Želim Vam puno sreće i da nam ni i našoj Jugoslaviji!

Vinko Peša, Zadar

BEZ HRVATSKE ZASTAVE

Poštovani drugovi,
Molim Vas da mi date u jednom od narednih brojeva HT-a neka objašnjenja u vezi s proslavom koja je održana u Voćinu dana 8. VIII. o.g. Kao prvo, nije mi jasno kako to da se u SR Hrvatskoj slavi 30. obljetnica dana ustanka hrvatskog naroda i ostalih narodnosti koje žive u našoj SR Hrvatskoj, a da je većina autobusa koji su toga dana saobraćali u taj ustanički kraj i prevozili građane bila okićena uglavnom zastavama SFRJ, SKJ i zastavama srpske nacionalnosti, dok je hrvatsku zastavu imao samo rijetko koji od prolazećih autobusa, a isto tako i osobna kola. Još me više čudi što je u selu Mikeuš na tamošnjoj pošti bila, pored partijske i jugoslavenske državne zastave — srpska, a ne i hrvatska zastava, što smatram da bi u svakom slučaju trebalo biti.

Ne znam koliko sam i da li sam uopće u pravu, ali smatram da se bar na ustanovama i objektima narodne imovine ne bi smjelo javno negirati postojanje SR Hrvatske. Postavljam sâm sebi pitanje: što sad kažu oni gromoglasnici koji su nastojali kolonu automobilâ koja je prolazila kroz Podravsku Slatinu na otvorenje Ogranka Matice hrvatske u Virovitici pod svaku cijenu proglasiti provokatorskom i ne znam kako sve ne?! Ako bi ikako bilo moguće, neobično bih volio da mi ti drugovi daju tumačenje koliko je opravdano živjeti u jednoj republici i slaviti njezine povijesne dane bez njezine zastave?

Da je to jedini slučaj, onda ne bih ni postavljao nikakva pitanja, ali kako se baš kod nas u Slavoniji takvi slučajevi često događaju, to me je natjeralo da Vam napišem ovo pismo i da Vas još jednom zamolim da, ako je moguće, dadete u jednom od narednih brojeva »Hrvatskog tjednika« objašnjenje o tom i sličnim pitanjima.

Drugarski Vas pozdravljam i mnogo zahvaljujem.

Čitatelj iz Osijeka

VRZINO KOLO

Dr. Josip Barišić opširno je opisao samo negativnosti stanara u privatnim stanovima, a pri tom je prešutio još gore negativnosti kućevlasnika, koji drže i po 2-3 stana. Neki imaju velike stanove, pa i društvene. Ima veoma mnogo takvih slučajeva, npr. samac ima vlastitu garsonjeru koju drži za druge svrhe, a od poduzeća dobiva društveni stan. Drugi su, tobože, rastavljeni — kako bi mogli držati dva stana. Treći ima četvorosobni stan, a mlada neudata kćerka dobiva stan. Razni oficiri, npr., drže po 2-3 stana, iz kojih vuku dobre pare. A mnogo ih ima koji stanove upotrebljavaju za kojekave orgije, itd. Gospodin dr. Barišić mora biti teški buržuj! Trebalo bi znati s koliko stanova ili kuća dr. Barišić raspolaže, ili pak — tko ga to dobro plaća da piše u korist kućevlasnika? Dr. Barišić i svi njemu slični zaboravljaju da mi živimo u socijalizmu, a da ni oni u kapitalizmu nemaju sve ono što bi on želio postići. Npr. u susjednoj Italiji stanarine su blokirane, a penzioneri su uvijek bili zaštićeni od povišenja stanarina.

Po kriteriju dr. Barišića stanari bi imali dva statusa: jedan za one u privatnim stanovima, a drugi za one u društvenim, koji su svakako u boljem položaju, jer ih nitko ne gnjavi, ne tjera.

Pitamo se: kako se to dr. Barišić predstavlja? Da, da se nekoga tjera, bilo gdje i bilo kako — glavno je da netko trguje stanovima i tako dođe do još većeg kapitala. Ali, valjda mi imamo naše ljude u Izvršnom vijeću Hrvatske, koji će voditi računa o svemu i o svima — osobito o onima koji ne posjeduju ništa, a primanja su im ili penzije minimalni! Nikakvih sugestija ne trebamo od dr. Barišića i sličnih; mi se nadamo pravednomu rješenju Izvršnog vijeća Hrvatske!

Za dvadeset obitelji,

Stipe Lazaneo

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska, Zagreb Matice hrvatske 2, tel. 39-393.
Uređuju: Zvonimir Berković, Vlado Gotovac, Jozo Ivičević, Zvonimir Lisinski, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić.
Stalni suradnici: Stjepan Babić, Bruno Bušić, Ivan Cerovac, Dubravko Horvatić, Srećko Lipovčan, Franjo Marinković, Zlatko Markus, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Krunoslav Suto, Vladimir Vuković

Glavni urednik: Vlado Gotovac
Odgovorni urednik: Jozo Ivičević
Tajnik uredništva: Marija Funes
Tehnički urednik: Drago Cvrljak
Fotografija: Ranko Karabelj
Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartolj (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Cuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipović-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenko Munk, Ivan Mužić (Split), Stijepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ivan Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Šegedin, Šerif Šehović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Franjo Tuđman, Jelena Usković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Vice Vukov, Franjo Zenko, Igor Zidić, Bože V. Žigo.
Stranke se primaju srijedom i petkom od 10 do 12 sati.

Rukopisi se ne vraćaju.
Novine izlaze svakog petka
Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ljubice Gerovac 1.
Pretplata: godišnja 104,00 d; polugodišnja 52,00 d. Za inozemstvo dvostruko
Cijene inozemnih pretplata: SR Njemačka godišnja 52 DM polugodišnja 26 DM USA godišnja 14$; polugodišnja 7$.
Dinarske doznake uplatiti u korist računa Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)
Devizne doznake uplatiti u korist računa Kreditna banka Zagreb 301-620 1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)
Cijena oglasa: cijela stranica 5000 d, polovina stranice 2500 d, četvrtina 1250 d. 1 cm^2 25 d
Poštarina plaćena u gotovu

VATRE LJETA

Zar se, kao po nekom pravilu, kod nas baš uvijek mora sve tako događati?

Ovog vrućeg ljeta pojedinci zagalamiše na nas, nimalo očinski nam pripriJetivši, da asimiliramo provokatorske krilatice i prisiliše nas da se branimo od nečega što nismo ni sanjali. Tako nesporazumi i provokatorske busije postadoše gotovo dominantna nit korespondencije između očeva i nas. Srdimo se kad slušamo o nekakvom našem navodnom separatizmu. Mi smo uvijek gledali obzore svijeta, nikad sebe ni Hrvatsku nismo izuzimali iz Jugoslavije: upravo stoga, jer i bijahu takvi, naši očevi i djedovi dali su toliki doprinos stvaranju stare i nove Jugoslavije. Mi ne vjerujemo usamljenim provokatorima što u-okolo šapuću kako je to Sizifov posao. Mi ih čujemo, ali ih ne slušamo. A onima drugima što nam često turaju pod nos endehaziji i njenih nekoliko stotina, kasnije tisuća, ustaša, s gorčinom i ponosom pripomenemo nekoliko stotina tisuća hrvatskih partizana i druga Tita. Oni kojima to kažemo imaju uši, ali nas ne čuju; imaju oči, ali nas ne vide. Odmahnu rukom, mrmljajući: mani, znam ja to! Možemo li biti separatisti zbog toga što se smatramo Hrvatima, što želimo svojoj domovini dobro, kako bismo bili na radost i bolju korist ostalim bratskim jugoslavenskim narodima?

*

Ovog sušnog i vrelog ljeta hrvatske šume gore! Smeđe i zelene šume, koje toliko volimo. Jedna po jedna šuma kao da se sistematski pali!? Otoci gore, obala nam gori! Sumnjamo, i mislimo da svi ti silni požari ne nastaju slučajno. Tko su potpaljivači? Bolesni piromani ili nepažljivi turisti? Različite sorte specijaliziranih provokatora i sabotera: jedni sa zadnjom mišlju da osiromaše hrvatske prirodne ljepote i bogatstva; drugi da zapale Jugoslaviju?

Oni koji su, gaseći iz bliza gledali plamen kako, pucketajući guta šumu znaju za onaj ledeni osjećaj što steže grudi i ulazi u kosti; znaju da je uvijek nedostajalo ljudi koji bi plamenu presjekli put; znaju za mnoge koji su, dok je gorjela susjedna šuma, čuvali svoju šumu, za one koji su, dok su gorjeli susjedni vinogradi, čuvali svoj vinograd — da bi na kraju izgorjela i njihova šuma i njihov vinograd. Tek pri kraju okupljali su se svi. Tada gotovo i nije trebalo gasiti: vatra se ugasila sama. Moglo se tada samo plakati. Zar se kao po nekom pravilu kod nas baš uvijek mora sve tako događati?

*

I dok naše šume gore, u dnevnom tisku čitamo cijele stranice o — Vici Vukovu koji »nasrće na Hercegovinu«?! Zar će jedan, makar i dobar pjevač s nekoliko domoljubnih pjesama uraditi veće zlo od stvarnih palikuća? Zar će nekoliko arija zapaliti veći požar od onoga koji guta naša prirodna bogatstva? Luduje li to opet po Hrvatskoj i Jugoslaviji unitaristička neman što kruži svijetom? Izmišljaju li to divljeg šovinističkog tigra da bi raspalili unitarističku neman, zvijer koja sve pojednostavnjuje i guta sve ono što je malo i sitno, što je slabije, što komplicira svijet? Traži li to voluntarističko čudovište nove iracionalne žrtve? Unitarističko čudovište neće zadovoljiti nikakvi žrtveni ovnovi! Jer ono je uvijek gladno, ono se ne može zaustaviti, nego će dokle god postoji uvijek cinički tražiti žrtve baš od onih koji se zaklinju da su kanonizirani na permanentni marksizam. Unitaristička neman smatra da je ona pupak svijeta i izravno spaja teoriju s praksom, posreduje, arbitrira i određuje ornate. Hrani se stalnim žrtvama. Čekamo li heroja iz bajke da probode tu neman i tako nas izbavi od zla? Koga joj prinijeti na žrtvu kad ne bude nas?

Živimo li u bajci ili u stvarnosti? Jesmo li na zbilji?

Tomislav Slavica

ČUDNE KOSOVSKE BROJIDBE

O pokušajima da se dovede u pitanje objektivnost popisa stanovništva na Kosovu

Već prije nego što se pristupilo ovogodišnjem popisu pučanstva neki listovi su uporno donosili suzdržane ili neprikriveno alarmantne vijesti o tobožnjim pritiscima što ih Albanci vrše na ostale žitelje Kosova kako bi se oni prilikom popisa izjasnili Albancima. Nakon što je popis obavljen i nakon što su njegovi rezultati bili više-manje poznati napisi o pritiscima na Kosovu postali su sve učestaliji. Istodobno su isti listovi podignuli uzbunu poradi navodnih pritisaka na Srbe i Crnogorce da se iseljavaju s Kosova. Ti glasovi i te tvrdnje nisu prestale ni nakon saopćenja zaključaka Pokrajinskog komiteta SKJ Kosovo u kojima se izričito kaže, da tih i takvih pritisaka nije bilo. Treba naglasiti da su zaključke Pokrajinskog komiteta jednoglasno usvojili svi njegovi članovi: Albanci, Srbi, Crnogorci.

Posljednji pokušaj da se ponovno dovedu u pitanje rezultati popisa i da se obnovi uzbuna poradi tobožnjeg prisilnog iseljavanja Srba i Crnogoraca s Kosova poduzeo je Stane Stanič u beogradskom NIN-u od 22. kolovoza. Pod karakterističnim naslovom »Kosovska statistika« on na prilično nespretan i nestručan način barata brojnim podacima o rezultatima četiri poslijeratna popisa pučanstva na Kosovu i sve to s više ili manje neskrivenom namjerom da uvjeri neupućene čitatelje kako su na Kosovu doista postojali pritisci prilikom zadnjeg popisa, a isto tako, kako, valjda, i dalje postoje pritisci na Srbe i Crnogorce da iseljavaju s Kosova.

Međutim, treba odmah reći, da svaka objektivna analiza poslijeratnih popisa pučanstva dokazuje upravo obratno od onoga što Stane Stanič želi dokazati, rezultati tih popisa neoborivo dokazuju da je posljednji popis pučanstva bio obavljen na daleko demokratskiji način od prijašnjih kada su prilikom izjašnjavanja o nacionalnoj pripadnosti doista postojali pritisci. Zanimljivo je upozoriti da je ovaj NIN-ov članak inspiriralo pismo građevinskog inženjera Vojina Karadžića koji je »uz poneku paprenu reč« dostavio NIN-u »interesantnu računicu« pomoću koje je onda Stane Stanič poduzeo jalov napor da pokaže i dokaže kako od Brijunskog plenuma na ovamo na Kosovu postoje snažni pritisci na nealbansko pučanstvo. Zaobilazeći i ne potvrđujući općepoznatu činjenicu da se vršilo iseljavanje Albanaca s Kosova i iz SFRJ u Tursku pod izgovorom da se radi o Turcima, Stane Stanič se obara na tvrdnju Jusufa Kelemendija, člana PK Kosova, da je zaključno do 31. XII. 1967. odobreno 230.000 iseljenja u Tursku. To je tobože nemoguće jer se u razdoblju od g. 1953—1961. broj Albanaca na Kosovu povećao za 400 tisuća, a nemoguće je i zato što u Statističkom godišnjaku SFRJ piše da je u razdoblju od g. 1953—1961. iz čitave SFRJ iselilo upravo toliko osoba. Stane Stanič ne zna ili neće da zna, da su se u prijašnjim popisima poradi psiholoških ili fizičkih, tj. političkih ili kazneno-administrativnih pritisaka mnogi Albanci nijekali i zatajivali svoju albansku nacionalnu pripadnost. Isto tako on prešućuje činjenicu da je Ranković ta iseljavanja provodio na poluilegalan način, pa poradi toga i nisu nigdje javno bila registrirana, pogotovu ne u Statističkom godišnjaku SFRJ, koji je pristupačan svakom građaninu. U doba kad su se vršili nedemokratski popisi pučanstva i kad se vršilo iseljavanje Albanaca u Tursku svi listovi, koji sada dižu uzbunu poradi ničim dokazanih albanskih pritisaka na nealbansko pučanstvo mukom su šutjeli, ali već nisu hvalili uspješno obavljen popis i širokogrudnost u izdavanju iseljeničkih dozvola. NIN se čudom čudi zbog toga što se u posljednjih deset godina broj Srba na Kosovu povećao samo za 1.525, pa opet zaboravlja upozoriti da u nabolje izmijenjenim društveno-političkim prilikama žitelji Kosova nisu imali razloga zatajivati svoju pravu nacionalnu pripadnost. Doskora bi neke moglo iznenaditi »manjak« od nekoliko stotina tisuća Srba u Užoj Srbiji, naime, ako je vjerovati »Politici ekspresu« od 28. VII. o. g. sada u Srbiji živi 600.000 Roma, a prema popisu iz godine 1961. u čitavoj SFRJ bilo ih je tek 32 tisuće. U daljnjoj demokratizaciji društva, te otvaranjem škola na vlaškom jeziku pitanje je da li će se nekoliko stotina tisuća osoba iz SR Srbije, kojima je vlaški jezik materinski i dalje izjašnjavati Srbima kao što to čine sada. NIN zabrinjava i činjenica da Srbi i Crnogorci u većem broju iseljavaju s Kosova nego Albanci, pa je i to jedan »dokaz« o albanskim pritiscima na Kosovu. Opet se zaboravlja činjenica da su Srbi i Crnogorci teritorijalno najpokretljiviji narodi unutar SFRJ, njihovu još veću pokretljivost na Kosovu uvjetuje činjenica da mnogi nisu tu ni starosjedioci, pa da su prema tome emotivno manje vezani za Kosovo. Prema izvještajima nekadašnjeg Vrhovnog povjereništva agrarne reforme u Skopju u razdoblju od g. 1912—1940. agrarna povjereništva u Peći, Uroševcu, Kosovskoj Mitrovici, Prizrenu i Skopju uzela su i podijelila kolonistima 142.588 ha zemljišta, na koje je naseljeno 17.679 obitelji, a već do polovice g. 1935. na Kosovu je izgrađeno i 8.401 kuća za doseljenike, istodobno je vršeno iseljavanje Albanaca s Kosova, tako da je u razdoblju od 1910—1920. broj pučanstva na Kosovu opao za 150.000. Nitko, nadalje, ne pokušava nijekati da je Ranković za svoje svrhe dovodio na Kosovo neke pojedince, u izmijenjenim društveno-političkim prilikama oni su se na Kosovu osjetili suvišnim i »ugroženim«. Treba naglasiti da je njihov broj neznatan u odnosu na ukupna iseljavanja s Kosova.

Velika većina pučanstva seli poradi slabo razvijenog gospodarstva. Godinama smo slušali kako se u nerazvijena područja ulažu ogromne investicije, a istodobno smo čitali o njihovom još većem zaostajanju u odnosu na ostale krajeve SFRJ. Tu, naoko, paradoksalnu činjenicu objašnjavaju podaci o uloženim investicijama. U nerazvijene krajeve ni blizu se nije ulagalo toliko koliko se u javnosti stvarao utisak o tome, npr. u g. 1963. u čitavoj SR Srbiji uloženo je 783.270 milijuna st. d. za investicije, od toga je otpalo na Užu Srbiju 496.010 milijuna st. d., na AP Vojvodinu 264.090, a na Kosovo tek 23.170 milijuna st. d. Slično se zbilo i s Bosnom i Hercegovinom. U razdoblju od g. 1956—1967. investicije iz saveznih sredstava, računajući po kilometru kvadratnom površine, bile su manje u Bosni i Hercegovini, nego i u jednoj drugoj republici, u odnosu na Srbiju bile su čak i duplo manje. Znači, unitarizmu su nerazvijeni krajevi trebali kao opravdanje za veliku centralizaciju financijskih sredstava. Poradi, tada, svog posebnog položaja i slabe gospodarske razvijenosti, Bosna i Hercegovina nije mogla pružati unitarizmu tako snažan otpor kao Hrvatska, pa se unitarizam i manje trudio da je zadovolji što se i odrazilo u investicijama iz saveznih sredstava.

Stane Stanič prilikom pisanja svoga članka u NIN-u nije znao, ili nije htio da zna, za sve te činjenice, pa se poradi toga i ne treba čuditi da se poveo za »paprenim rečima« Vojina Karadžića u jalovom i smiješnom nastojanju da dokaže ono što se ne može dokazati, jer ne postoji.

Bruno Bušić

O KONGRESU HRVATSKE KULTURE

»TEORIJA SE U JEDNOM NARODU SAMO UTOLIKO OSTVARUJE UKOLIKO JE OSTVARENJE NJEGOVIH POTREBA« Marx

Na svečanoj sjednici Društva književnika Hrvatske održanoj u Dubrovniku kao zaključak je donesena odluka o održavanju Kongresa hrvatske kulture. »Dubrovnik«, časopis dubrovačkog Ogranka Matice hrvatske, u posljednjem broju (2/71), posvetio je pretežan dio svojih stranica upravo toj temi. Pozivu uredništva odazvalo se preko dvadesetak hrvatskih kulturnih radnika i znanstvenika. Iz razumljivih razloga, a prvenstveno zbog ograničenog prostora, iz spomenutog broja dubrovačkog časopisa u izvodima prenosimo tek dijelove inače opsežnijih priloga nekolicine autora (s iznimkom teksta I. Frangeša kojeg donosimo u cijelosti) rukovodeći se kriterijem koji smjera na opća, ali u programatskom pogledu i bitna mjesta zahvaćene problematike. Želja nam je da na taj način — istodobno — upozorimo širu javnost na izlaženje časopisa koji tretira ovu sudbonosnu temu našeg nacionalnog razvitka, kao i na brojne priloge objavljene u njemu koji za naznačenu tematiku predstavljaju dragocjeni doprinos.

VLADO GOTOVAC

PREMA KONGRESU HRVATSKE KULTURE

Bilješke za dnevni red

1.

Prvo moramo sačiniti popis sadržaja Sadašnjosti naše kulture: popis njenih aktivnih komponenata. Onda moramo ispitati koji su razlozi bili odlučni za njihovo sabiranje i što možemo dalje očekivati. Jer mi moramo konačno prekinuti s psihologizmom i voluntarizmom, s njihovim opasnim planerskim iluzijama. To podrazumijeva »očitanje« konstitutivnih perspektiva hrvatske kulture: jedino s njima naš rad može biti djelotvoran.

2.

Kongres hrvatske kulture ne postavlja njene ciljeve, nego traži najefikasniji način da budu ostvareni;

3.

Sazivanje Kongresa obnavlja legalitet cjeline hrvatske kulture i njegovog aktualnog sadržaja, kao njene djelatne samobitnosti. Kako se ukidaju sve filijalne relacije s provincijalizacijom koju šire. Jer hrvatska kultura nije fragment bez vlastitog smisla, nego autentična artikulacija epohalnog obzora Zapada. Sve drugo u njoj samo je represivno gostovanje bezbitnih planova.

4.

Kongres treba biti naš povratak svjetskom. Na njemu se ne smiju birati odnosi i postavljati njihovi uvjeti. Mi moramo tražiti zakone naše kulture. A to ne donosi nikakvo vladanje nad njom, nikakvo podvrgavanje našoj volji: mi tražimo zakone kulture, da bi znali u njoj djelovati.

5.

Kongres se ne saziva zato, da pripremi naloge za kulturu. On treba predložiti izgradnju pretpostavki za slobodno izražavanje njene imanencije, za opći udjel nacije u tom pothvatu.

Kongres ne smije biti ni propovijed, ni miting. Jer tada bi neizbježno falsificirao opseg i značenje onog što zastupa: obnovljenu slobodu i prava vlastitosti, autentičnosti hrvatske kulture.

6.

U golemom katalogu praktičnih pitanja Kongres treba prvo tražiti povratak institucija pothvatima stvaralaca: što će im obnoviti značenje i utjecaj. To mora biti osnova radikalnog prestrukturiranja načina funkcioniranja institucija, način upravljanja institucijama i izbora njihovih ciljeva.

Kongres hrvatske kulture treba tražiti da se u svim njenim oblastima uspostave kriteriji djela: svako mjesto, svaki položaj mora neprestano ovisiti o vrijednosti rada. Ne smije postojati funkcija koja oslobađa od obveza, koja pruža privilegije neodgovornosti. Dostojanstvo mora počivati na teškoćama rada!

7.

Kongres mora postaviti zahtjev da se sva pitanja kulture od nacionalnog interesa raspravljaju na skupovima onih, čiji rad sačinjava aktualitet naše kulture. To treba biti njeno permanentno Vijeće! Kongres se mora suprotstaviti današnjoj praksi komisijskog rada: od načina izbora njihovog sastava, do njihove uloge i načina djelovanja. Rad svih predstavničkih tijela mora biti samo koordinatorski, uvijek i u svemu javan. Za svaki izbor treba biti mjerodavno djelo kandidata, djelo ostvareno u kulturi.

8.

Kongres mora insistirati na definitivnom ukidanju skrbničkih funkcija u kulturi: likvidiranje posljednjih, ali još uvijek čvrstih, staljinističkih posrednika između stvaralaca, društva i centara moći. Oni neprestano organiziraju nesporazume na tim relacijama, dokazujući tako potrebu svog postojanja. Njihov rad zasniva se na pretpostavci opće sumnjivosti, političke i ideološke nesigurnosti i organizacione nesposobnosti kulturnih radnika. To je kleveta koja opravdava represivne postupke voluntarističkog planerstva, permanentnu prismotru nad svim pothvatima u kulturi i održava neizvjesnost zamisli i programa koji se u njoj postavljaju i upućuju društvu.

9.

Sva mjesta odlučivanja, koja utječu na aktualitet kulture, moraju biti pod neposrednim upravljanjem onih, koji taj aktualitet sačinjavaju, čija djela su njegov sadržaj, smisao i vrijednost. To znači da Kongres treba raspraviti pitanje uloge i načina konstituiranja Kulturno-prosvjetnog Sabora, Sekretarijata za kulturu, prosvjetu i fizičku kulturu, Fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti i tako dalje — sve do pitanja o općinskim i mjesnim organizacijama koje rade za kulturu.

Glosa o temeljnoj pretpostavci

Kongres treba izraziti aktualnu djelatnu svijest naše kulture. On treba biti reprezentativan za njenu Sadašnjost. Samo tako mogu se postaviti zadaće koje podrazumijevaju neizvjesnosti, čak avanturu: zadaće koje zagonetku osiguravaju od dogmatizma, nadu od narkoza, svakodnevno od provincijalnosti; zadaće koje ne pružaju izbor odgovora, nego izbor pitanja

Na Kongresu se ne smije ništa odgađati u ime trenutka: svijet ne smije biti suspendiran zbog neposrednih muka; jer epohalna pitanja u svemu dobivaju odgovor. Provincijalnost počinje ondje, gdje su ona izostavljena: i zbog trenutka gubi se vječnost! Nije patetično pretjeravanje u svemu vidjeti Svemir! (...)

Kongres hrvatske kulture treba sačiniti nacionalni nalog i plan za izradu instrumenata, koji će osigurati njene pothvate: pothvate koji nisu samo obnoviteljska bilanca, nego i prihvaćanje mjesta za sudjelovanje u podizanju budućnosti Zemlje; sa svim kulturama.

Opći obzor kulture uvijek je u njenom aktualitetu, uvijek se povijesno artikulira. Zato se u njegovo ime ne mogu bez pustošenja suspendirati njene »aktualne zgode«, s njihovim rasporedom, s njihovim strukturama i cjelinama. Patetični pozivi na svjetsko s prezirom prema konkretnostima nacionalnih kultura, opozivaju realno biće kulture u ime voluntarističkih programa: zamjenjujući njene zakone svojim idealima, često fanatiziranim. Tako se u ime čovjeka uopće prazni sudbina svakog pojedinca!

Dnevni red Kongresa hrvatske kulture mora sabrati ona pitanja, koja postavlja njen autentični život. On se ne smije izgubiti u provincijalnoj buci manifestacija, u prihvaćanju puke stabilizacije i njenih žetona u obnovljenom legalitetu: njegov sadržaj mora se odrediti prema poletu!

DANILO PEJOVIĆ

HRVATSKA KULTURNA ORIJENTACIJA 1971.

(...) Ponajprije, valja reći nekoliko riječi o **kulturi i politici** u njihovu uzajamnom odnosu, često veoma prijepornom i mnogima nerazumljivom. Dok pojedini birokrati viču na kulturne radnike kako im »opet ometaju« tko zna kakav i koji »veliki zadatak« (a takvih je »velikih« i »povijesnih« trenutaka bilo toliko da se više ne zna je li makar ijedan od njih kojim slučajem bio »mali« i »nepovijestan« . . .), jedan dio kulturnih stvaralaca godinama traži nekakve male »rezervate« i »oaze sreće« u koje im se ne bi miješao nitko »sa strane«! (...) Istoga trena kad je u toj nesretnoj Hrvatskoj nakon desetljeća »svjetski duh« napravio nekoliko vidljivih koraka naprijed i hrvatska se politika podudarila s davnašnjim čežnjama hrvatske inteligencije — tradicionalno oporbene i poslovično buntovne — u drugim se sredinama dogodilo upravo obratno: tradicionalno režimska inteligencija odjednom se našla u opoziciji . . .

Hrvatska lijeva inteligencija pak danas više no ikada može biti ponosna što njezine još predratne ideje svugdje trijumfiraju. Kao što se još u ratu u golemoj većini opredijelila za revoluciju, tako ona danas daje svoj prilog nacionalnom i socijalnom programu samoupravnog demokratskog socijalizma. Jer oboje, politika i kultura mogu se istinski pojaviti samo ako sačuvaju svoju bît, naime da budu **RES PUBLICA** — javna stvar: kao što se **ontološki** podudaraju, tako se **ontički** moraju razlikovati. Duhovno očitovanje svake zajednice i političko odlučivanje imaju svoje stručne aspekte posebnosti, ali se sastaju u svojoj biti kao služba **općenosti**; ni politika ni kultura ne mogu nikada biti ničija privatna stvar, nego se međusobno često isprepliću i dopunjavaju uzimajući svoju bitnu orijentaciju iz obzora **cjelovitosti**. **Tako shvaćena vremenska i prostorna cjelovitost hrvatske politike i kulture mora ostati globalni koordinantni sustav za sve njihove pojedinačne čine i odluke: to su dva oblika iste povijesne egzistencije.**

(...) Od mnogih urgentnih pitanja u tom sklopu, izdvajamo kao najznačajnije pitanje daljnjeg razvitka hrvatskoga **visokog školstva**. Kako da ga horizontalno i vertikalno raščlanimo, kakva će biti njegova prostorna dislokacija? Svakome je jasno da današnji stupanj političkog, gospodarskog i društvenog razvitka Hrvatske zahtijeva otvaranje novih **sveučilišta**, da, upravo sveučilišta, a ne pojedinačnih fakulteta i visokih škola, kao integralnih ustanova s pluridisciplinarnom i interdisciplinarnom nastavom, uključujući i postdiplomski studij. To nam diktira razvitak univerzuma znanosti, a jednako i iskustvo općeg suvremenog procesa industrijskog društva. Hrvatska će se razvijati kao jedinstvena cjelina, ali i ovdje valja primijeniti naš model funkcionalnog policentrizma, koji odgovara našoj tradiciji i zahtjevima samoupravne orijentacije. Već se sada može reći da će središta takva novog sveučilišnog života niknuti u gradovima kao što su Osijek, Rijeka, Split i Dubrovnik — ovaj će posljednji postati središte postdiplomskog studija mnogih disciplina, a s vremenom vjerojatno i sjedište jednoga novog tipa međunarodnog sveučilišta. Naravno, iznimno će pojedine visoke škole moći da ostanu ili se osnuju u nekom drugom gradu, osobito ako ondje već postoji neka tradicija (Zadar, Karlovac, Sisak, Varaždin), ali je jasno da težište valja staviti na **središta**, jer pored već svih navedenih razloga, to je i najekonomičnije. Takva će znanstvena središta ponovno i kulturno oživjeti ove hrvatske gradove, i postaviti njihov odnos prema Zagrebu kao nacionalnom središtu na nove temelje, njihova će tradicija oživjeti takvom inovacijom. Nikome nije potrebno dokazivati da će takav veliki pothvat zahtijevati velika materijalna sredstva, kao i pomoć najstarijeg i dosad jedinog središta Hrvatskog sveučilišta — Zagreba, ali Zagreb će time samo vratiti dug onima od kojih je u prošlosti toliko primio privlačeći mnoge mlade talente i razvijajući se kroz posljednjih tristo godina kao političko i kulturno središte svih Hrvata s istoka i zapada, sjevera i juga male, ali duhovno bogate Hrvatske. Sve je nas neizmjerno zadužila stara Alma mater croatica . . .

Hrvatska također ne živi sama, ona se potvrđuje u SFR Jugoslaviji i svijetu, pa ne možemo biti ravnodušni kako je ona tamo predstavljena. Kad nam netko od drugih naroda nepravedno oduzima i samovlasno silom hoće prisvojiti nešto što je oduvijek bilo i bit će naše, onda na takva drska presizanja ne treba odgovarati istom mjerom, nego dostojanstveno čuvati svoje na svome u duhu stare hrvatske krilatice: Tuđe poštuj a svojim se diči! Istini za volju mi smo slabo ili nikako predstavljeni u svijetu. o nama se mnogi »skrbe«, tako da nas opkradu, a mi preskromno o svemu tome šutimo. Valja svijetu reći što jesmo i što hoćemo da budemo na ovoj vjetrometini između Istoka i Zapada, pokazati mu naše prirodne ljepote i prikazati hrvatske kulturne spomenike što su ovdje mukotrpno nastajali kroz trinaest stoljeća, neprestano ugroženi prijetnjom nebitka! Gdje su nam novine, časopisi i knjige na velikim svjetskim jezicima u kojima bismo mi sami predstavili sebe, otkrivajući nepoznata bogatstva hrvatskoga graditeljstva, kiparstva i slikarstva, glazbe, pismenosti i književnosti? Gdje su nam monografije o našim kulturnim i političkim velikanima od ratova s Francima do rata protiv Hitlera, kulturne topografije bogatih regija od Poreča do Iloka, od Čakovca do Dubrovnika? O mnogim takvim i sličnim temama dosad nisu napisane ni loše a kamoli dobre knjige na hrvatskom, a još manje na svjetskim jezicima. Ono što je već učinjeno u prošlosti, traži napokon suvremenu cjelovitu sintezu još nenapisane velike i sistematske KULTURNE POVIJESTI HRVATA.

Najposlije, među temama za **Kongres hrvatske kulture** ne može se preskočiti ni naša **akademija**. Kad ju je Strossmayer osnivao, dade joj ime »Jugoslavenska« misleći pri tom obuhvatiti i Bugare. Otada su Bugari, Srbi, Slovenci, Makedonci i Bosanci osnovali svoje akademije nazvavši ih tim imenima, samo je hrvatska akademija ostala »jugoslavenska«. U drugih naroda, međutim, osniva se i više akademija, i nema razloga da ih u Hrvatskoj ne bude barem dvije, kad ih u Francuskoj može biti pet ili više okupljenih u Institut de France. Hoće li Hrvati sto godina nakon Strossmayera kojim slučajem dobiti svoju **Hrvatsku akademiju**, makar bila poput one negdašnje dubrovačke »akademije dangubnijeh«? (...)

FRANJO TUĐMAN

PROSUDBA POVIJESNIH ODREDNICA ŠTO OBLIKUJU HRVATSKO NACIONALNO BIĆE

Zbog položaja u kakvome se Hrvatska nalazila posljednjih pola stoljeća, gotovo sva bitna pitanja njezine povijesti ostala su za sadanje naraštaje nedovoljno poznata. U sklopu asimilatorskih, ili integralističkih, tendencija bilo je posve naravno da baš povijest bude izvrgnuta najsvestranijim pokušajima rashrvaćivanja. Ne bijaše to u povijesti nikakva iznimna pojava: ako se nad nekim narodom želi učvrstiti prevlast s dalekosežnijim ciljevima, onda mu prije svega treba oduzeti svijest o njemu samome. Zbog toga je učinjeno sve da se povijesna znanost učini **ancillom** takve politike, što je imalo porazne posljedice: znatan dio povjesničara, nastavnika i znanstvenika, koji nije imao snage da se odupre ili da izdrži pritisak, ili se podložio diktatu ili se zatvorio u profesionalne bjelokosne kule neopredjeljene »prave« znanosti, koja tobože mora biti daleko od svake politike, izgubivši se u svom pasivitetu u maglama poseudoznanstvenih teorija o distanci i o »čistoj znanosti«, sve više udaljen od životnih potreba svoga naroda, a naraštaji i naraštaji mladih ljudi stupahu u život s krnjom i ponajviše s iskrivljenom slikom o povijesti svoga naroda, te o bitnim čimbenicima unutarnjega i međunarodnoga razvitka što odrediše njegov sadanji položaj.

Ako s gledišta potreba današnjega povijesnog trenutka ne može biti dvojbe da bi svako vraćanje u historizam — podjednako u povijesnoj znanosti i u društveno-političkom životu — bilo pogrešno pa čak i nazadno, isto tako ne može biti prijeporno da se suvremena politička misao u Hrvatskoj mora graditi na povijesnim spoznajama i iskustvima, odnosno da se suvremena nacionalna svijest, koja jedino može biti sigurnom podlogom uspješnog rješavanja svih hrvatskih problema, mora utemeljiti na kritičkoj prosudbi svih ideja i pokreta, osobito onih iz novije povijesti hrvatskog naroda.

Našavši se pred povijesnom zadaćom ponovnog konstituiranja hrvatske države, današnji naraštaji, poglavito političari, državnici i znanstvenici, nađoše se i pred zadaćom. . . da iz svih sastavnica hrvatskog političkog života u novijoj povijesti odbace sve što bijaše negativno, nerealno i zabluda, ali da baš zbog toga pomno i razborito izvuku sve što bijaše pozitivno, dajući svemu određenu, povijesno zasluženu, mjeru vrijednosti. Vrhovno mjerilo u toj prosudbi . . . mora biti spoznaja, da se nacionalna, državna politika ne može uspješno i trajno voditi na pokušajima zanemarivanja ili, što je još gore, odbacivanja ili iskorjenjivanja bilo koje komponente, pokreta, ideje ili ličnosti, što u povijesnoj zbilji — svim silama usprkos — bijahu preteče današnjega razvitka svojim doprinosom i žrtvama za održanje samobitnosti hrvatskog nacionalnog bića.

U toj rasudbi žive prošlosti očito valja imati pred očima bitne današnje probleme hrvatskog naroda i njegove interese u budućnosti. Polazeći sa stajališta da tom imperativu ima služiti cjelokupna znanstvena djelatnost, smatram da bi u prosudbi onih povijesnih okolnosti što još uvijek utječu na značajke hrvatske nacionalne psihe, osobitu pažnju valjalo posvetiti raščlambi pitanja:

1) geopolitičkog položaja hrvatskog nacionalnog teritorija;
2) uzroka propuštenih »povijesnih šansi«;
3) izvora, načina i svrhe održavanja môre »povijesne krivnje« hrvatskog naroda, i
4) stvaranja državotvorne političke svijesti u svim slojevima hrvatskog naroda. (...)

Temeljita analiza svih geopolitičkih čimbenika i utjecaja ukazala bi i na korjene hrvatskih integralističkih iluzija, a dovela bi i do zaključaka o uvjetovanosti ali i o mogućnostima hrvatske nacionalne politike u sklopu socijalističke zajednice naroda SFRJ i odnošaja u suvremenom svijetu. Mislim da bi takva analiza bila prijeko potrebna za pobijanje fatalističko-defetističkih gledišta što bijahu uzrokom programskih slabosti u mnogim strujama hrvatske politike u novijoj povijesti, a još su i danas i te kako prisutna kod onih što nisu kadri shvatiti da geopolitički položaj Hrvatske pruža ne manje, ako ne i više, pretpostavki nego drugim malim narodima u SFRJ i u suvremenom svijetu — za aktivnu, konstruktivnu hrvatsku politiku u uvjetima nesvrstane SFRJ i suvremena svijeta uopće.

Analiza uzroka propuštenih »povijesnih šansi« (1848, 1918, 1939-1941, 1945) postavlja se sama po sebi u povijesnom trenutku sadašnjeg socijalističkog, nacionalnog preporoda, kako u odnosu na rezultate dosadanjih preporodnih pokreta, tako i s obzirom na napore za uređenje južnoslavenske zajednice na takvim osnovama koje ne bi dovodile u pitanje već bi trebale trajno osigurati interese hrvatskog naroda. Nedostaci i nedovoljna zrelost ilirskoga hrvatskog narodnog preporoda omogućili su utjecaj austroslavizma i trošenje nacionalnih sila u pojavi i razvitku Strossmayerova jugoslavenstva; nacionalno-politička isključivost starčevićevsko-pravaškog samohrvatstva, s težnjom velikohrvatskog ekspanzionizma, pogodovali su razvitku neoslavističke ideje i pokreta o južnoslavenskom (posebno hrvatsko-srpskom) narodnom jedinstvu; ideino-

-politički nedostaci Radićeva seljačkog nacionalnog pokreta zbog njegova oslanjanja gotovo samo na seljaštvo a nedovoljne povezanosti s inteligencijom i s radništvom, a posebno zbog njegove isključivo mirotvorne, pacifističke ideologije — olakšahu da i njegov, do tada najširi i programski najradikalniji hrvatski nacionalni, pokret koji je imao potporu nedvojbeno revolucionarnog raspoloženja hrvatskog puka — bude izigran šestosiječanjskim velikosrpskim unitarizmom; zanemarivanje nacionalne osnove u hrvatskom komunističkom pokretu, nakon pobjede revolucije, isto kao i iluzije u socijalistički integralizam, pridonijeli su jačanju birokratskog centralizma i jugoslavenskog socijalističkog unitarizma. Doda li se tome, da je razočaranje hrvatskog i drugih podređenih naroda sa stvaranjem i svojim položajem u prvoj, monarhističkoj, Jugoslaviji imalo svoj tragičan epilog u njezinu raspadu godine 1941, a da je hegemonistički unitarizam ugrozio temelje onih stečevina na kojima je stvorena druga, socijalistička Jugoslavija, koju hrvatski narod nije mogao drukčije zamisliti, a kamoli prihvatiti, nego kao zajednicu stvarno ravnopravnih naroda, onda su očiti ne samo povijesna veličina nego i sva zamršenost i odgovornost sadanjeg pokreta da se na samoupravnim osnovama stvore temelji treće jugoslavenske zajednice u kojoj bi hrvatski i svi drugi narodi napokon oživotvorili svoja državna, suverena prava da sami upravljaju svojim razvitkom.

Razotkrivanje izvora i svrhe, ali i svih mogućih načina održavanja teorija o »povijesnoj krivnji« hrvatskog naroda za slom Kraljevine Jugoslavije i za ustaška zlodjela u NDH, preduvjet je za stvaranje političko-moralnih pretpostavki, ne samo za razboritu raspravu o zajedničkim problemima, nego i za usklađivanje života svih naroda u SFRJ a posebno Hrvata i Srba u jednoj zajednici. (...)

Nijedan narod ne trpi skrbništvo, a pogotovu ne zatočeništvo, pod izlikom plaćanja povijesnih dugova, jer svaki, pa tako i hrvatski narod ima pravo na vlastiti život. Temeljit obračun s teorijom o »povijesnoj krivnji« hrvatskog naroda, koju se neprestano protura, osobito u nedovoljno obaviješteno inozemstvo, nuždan je naročito zato što je hrvatski narod ne samo sâm izvojevao svoje mjesto i svoju državnost u novoj federativnoj Jugoslaviji, već i stoga što njegov narodnooslobodilački pokret pod vodstvom KPH bijaše jedan od najčvršćih oslonaca za pobjedu socijalističke revolucije u Jugoslaviji i za ponovno uspostavljanje zajednice jugoslavenskih naroda na programskim osnovama KPJ.

Budući da nakon borbe za oživotvorenje ustavno-političkog prava na svoju državnost nastupa razdoblje daleko složenijih napora, pa i ništa lakše borbe, za stvarnu izgradnju hrvatske državne suverenosti, — u hrvatskom nacionalnom životu postavlja se kao povijesna zadaća: razvijanje državotvorne političke misli, jer je ona zbog povijesnog nasljeđa nedostatna u svim slojevima hrvatskog naroda.

Važnost te povijesne zadaće toliko je veća, koliko se više državne odgovornosti traži od hrvatskog udjela u zajedničkim poslovima savezne vlade i uprave, i koliko je više sposobnosti potrebno za djelotvorno uključivanje SR Hrvatske i cijele SFRJ u sva područja međunarodnoga života.

IVO FRANGEŠ

NAPOMENE UZ PITANJE ODNOSA DRUŠTVA I KULTURE

Postavljeno pitanje otkriva zanimljivu kontradikciju, prisutnu u svim književnostima. Ipak, čini mi se kontradikciju obrnuto razmjernu veličini pojedine književnosti. Mislim, tu dakako, na brojeve, a ne na kakvoću. Zapravo se tu radi o odgovornosti što je književnici, i književnost u cjelini, osjećaju prema vlastitom narodu: koliko je narod manji, taj je osjećaj odgovornosti veći. On je u hrvatskome književnom stvaranju upravo tradicionalan. Otkad stvara, otkad je istupio kao član narodne zajednice koji se služi riječju, njezinom riječju, hrvatski se književnik pita: što je to, i koja korist od svoga što radim? Od toga kako će odgovoriti ovisi i karakter njegova rada. I koliko god on ideološki pripadao nekome širem krugu, to ga pitanje i taj odgovor nezaustavljivo vuku na područje nacionalnoga. Tko će Marku Maruliću zanijekati religiozno čuvstvo? A tko, u isti mah, neće priznati da se ono očituje prije svega u svojoj nacionalnoj specifičnosti. I kakve god Marulić pojmove o kulturi imao, on ih locira, on ih živi na svome nacionalnom prostoru: život njegov i njegova naroda biva glavno dokazno sredstvo i smisao njegove ideologije. Nacionalno i univerzalno postaju jedno.

Maloj se književnosti najlakše može predbaciti da je odviše zagledana u sebe, u svoje biće i u želju da opstane: okrstiti je partikularističkom, prigovoriti joj podrugljivo da za volju pojedinačnoga, nacionalnoga, svoga, prezire univerzalno, sveobuhvatno, kozmičko. Ništa manje istinito od toga. Veliki su redovito nastupali s idejama širine, veličine, s prijedlozima integracije i potrebe jačanja univerzalnosti, a s ironičnim smiješkom na račun »provincijalnoga« i »skučenoga«, kao da su kulture, kao da su književnosti malih naroda manje kulturne, manje književne od njihovih, ili od onih za koje ti borci vojuju. A kulturna borba malih naroda oduvijek je bila dramatična, ljudska potvrda načela o primatu duha nad brojem. »Ah, da vide svijeta puci ostali ...« uzdah je koji se u svojoj muževnoj očajnosti i prijekoru mogao vinuti samo iz grudi pjesnika jednoga malog naroda. Hrvatski je književnik uvijek, bez obzira na različitost situacija, bio prožet tim osjećajima. »Što je svrha našega stvaranja«, pitaju se još ilirci i odgovaraju da vrijednost njihova djelovanja valja mjeriti po udjelu što ih imaju u svome narodu. I Šenoa upozorava da pisanje nije prekraćivanje vremena. Hrvatska je književnost uopće, tijekom cijelog postojanja, i ljudski i nacionalno angažirana. Ona je to i u našem vremenu. Nazorov ili Goranov gest zamislivi su samo u tome kontekstu. U tome kontekstu valja mjeriti i njezino današnje sudjelovanje u nacionalnom životu. Društvo književnika Hrvatske nije samo staleška ustanova, ono je asocijacija pojedinaca od kojih je svaki, prema snazi i dometu, dionik tog osjećaja suodgovornosti. To društvo, posve prirodno, maleno je brojem, ono nema ogranaka i područnica u običnom značenju riječi, ali je uza sve okrenuto naciji u cjelini. I oni koji to ne znaju, koji toga nisu svjesni, dionici su zajedništva zvanog nacionalna književnost. Kao ni jedno drugo, to je društvo besmisleno bez publike, bez velike nacionalne zajednice kojoj želi biti izraz i savjest. Često se Društvo književnika Hrvatske, i ne bez razloga, povezuje s Maticom hrvatskom. To i jesu komplementarne ustanove, djelujući na istom području, u istom društvenom i nacionalnom organizmu, ponesene istim kulturnim ciljevima.

Kakav je onda, gledan pod tim kutom, odnos društva i kulture? Ja bih prije svega rekao: njegove kulture. Jer kulturne vrednote nisu puka potrošna roba, nego aktivan, stvaralački odnos, suodnos. Pomoć i razumijevanje prijeko su potrebni, dirigiranje i interveniranje upravo pogubni. Samoupravljanje je u kulturi, rekao bih, do njezine definicije. Ništa gore nego kad društvo, ako ga uopće smijemo suprotstaviti kulturi, izgubi povjerenje u nju i u njezine stvaraoce. To je jedna od najvećih nesreća koje mogu zadesiti narodnu zajednicu. Hrvatski su književnici za dijalog, za otvorenost, za povjerenje. U svoju korist, u potkrepu svojega stava, mogu navesti cjelinu zbivanja u hrvatskoj kulturi od prvih početaka do naših dana. Otvorenom se dijalogu radujemo, podržavamo ga i vjerujemo u nj. Kongres hrvatske kulture, koji kanimo organizirati iduće godine, bit će značajna potvrda potrebe i vrijednosti tog dijaloga.

VLATKO PAVLETIĆ

VIŠESREDIŠNJOST KAO PREDUVJET POTPUNE DEPROVINCIJALIZACIJE

(Jedan neobjavljen intervju)

PITANJE: Jednom ste iznijeli u prilično oštroj formi prigovore koji se tiču provincijalizacije zagrebačke kulture, a u najnovije ste vrijeme govorili o nečem sasvim suprotnom — tj. o deprovincijalizaciji hrvatske provincije. Kako to možete danas dovesti u vezu i logički objasniti?

ODGOVOR: Tema našeg razgovora je, »provincija i stvaralaštvo«. U vezi s njom jedino vam i dugujem odgovor na pitanje o položaju Zagreba i hrvatskoj kulturi. Vi ste upotrijebili neprihvatljivu sintagmu »zagrebačka kultura«. Vjerojatno je to lingvistički ostatak ili čak znak nečega što je bilo duboko usađeno u svijesti a što političkim jezikom zovemo unitarizam, centralizam. Samo iz takvog shvaćanja može proizaći vizija kulture koja se autentično stvaralački potvrđuje jedino u središtu i tamo ima pravo na nacionalnu odrednicu, a svagdje drugdje za nju se čuva samo lokalna oznaka. Prema tom shvaćanju postojala je jedinstvena jugoslavenska umjetnost, ili kultura, ali da bi nešto bilo jugoslavensko, moralo je proći kroz sito i rešeto središnje »prestoničke« kritike, a sve ostalo — ostajalo je po strani, izvan pozornosti, lokalistički etiketirano. Doduše, zbog činjenice postojanja nacionalnih specifičnosti uz središnju jezgru jugoslavenske reprezentativne kvalitete spominjani su i neki izvansredišnji dometi, ali taj taktički ustupak nije bitno mijenjao neprihvatljivu centralističku konstrukciju kulture i kulturne politike.

PITANJE: Kakve to veze ima s konstatacijom o provincijalizaciji hrvatskog kulturnog središta?

ODGOVOR: Sasvim neposredne! Jer se time podsijecala u korijenu samosvijest pripadnika jednog naroda, jedne sredine, jednog kulturnog središta, i time je stvoreno plodno tlo za akciju propagande. Takvoj dezinformiranoj i dezorijentiranoj masi, publici, servirane su — uz pomoć publiciteta najutjecajnijih i najtiražnijih »prestoničkih« listova i novina — veličine koje nisu bile i veličine hrvatske kulture, a hrvatski umjetnički dometi bili su minorizirani ili čak prešućivani. Kad se to radi promišljeno, godine i godine, rezultat može biti samo jedan: da ljudi u kulturnoj sredini koja je podvrgnuta pritisku propagande, ili čak kulturne kolonijalizacije, postepeno gube iz vida ono svoje, najbliže, vjerujući da je to manje vrijedno u odnosu prema svemu što se stvara i što dolazi iz središta. Takva je situacija danas nenormalna i u jednonacionalnoj državi a pogotovu je deplasirana u jugoslavenskom kolopletu vjera i naroda. Pa ipak, usprkos tome što nije logično, takvo se shvaćanje širilo i utvrđivalo, utoliko lakše što je paralelno s tim nastupalo materijalno iscrpljivanje Hrvatske i naročito Zagreba. Zagreb više nije imao ni za vlastitu reprodukciju, nije mogao održavati ni ono što su prethodne generacije stvorile, a kamoli da bi na odgovarajući način poticao novo stvaralaštvo . . .

PITANJE: Hoćete li time reći da je Zagreb danas provincija, a da se hrvatska kultura može preporoditi samo izvan njega, u dosadašnjoj provinciji?

ODGOVOR: Stvar nije tako jednostavna, pa ni beznadna. Zagreb propada, ali on još nije propao. Nešto se ipak promijenilo, makar u posljednji čas. I dalje surovo eksploatiran, Zagreb je ponovno našao sebe zahvaljujući preporodu svojih intelektualaca, osvješćenju svojih trudbenika, poletu studenata i odlučnosti vodećih političara. Zagreb je našao sebe u programu policentričkog razvitka kulture, koji ne vrijedi samo kad je u pitanju višenacionalna država, nego uvijek i svagdje. Zagreb će biti svakim danom utoliko kulturno i znanstveno jači, ukoliko će jačati kulturno, umjetničko i ostalo stvaralaštvo u cijeloj Hrvatskoj, u svim većim gradovima, u svim regijama. Danas deprovincijalizacija Zagreba ovisi o provedbi plana o deprovincijalizaciji hrvatske provincije, o oslobađanju cijele Hrvatske od centralističko-reeksporterske eksploatacije.

PITANJE: Vjerojatno je takvo shvaćanje uvjetovalo donošenje odluke o organiziranju Kongresa hrvatske kulture?

ODGOVOR: . . . Kongres hrvatske kulture je naša formula svojevrsne kulturne revalorizacije, da ne kažem baš kulturne revolucije, kojom želimo postići nekoliko stvari istodobno, od kojih je, po mojem mišljenju, bitno važna integracija hrvatske kulture i njene afirmacije na načelima višesredišnjosti, kao i stvaranje preduvjeta za trajna materijalna rješenja financiranja kulturne djelatnosti zasnovane na promišljeno sastavljenom idejnom, nacionalnom i političkom programu.

BRANIMIR DONAT

KULTURA – PROSTOR NACIONALNE INTEGRACIJE

Problem kulturne integracije Hrvatske je dvojak. Naime radi se o jednom kompleksu apstrakcija, ali isto tako i o cijelom nizu vrlo konkretnih poteza i rješenja koja se međusobno nadopunjuju i tek tada možemo očekivati nužnu koagulaciju proizvodnje i duha u nezamjenjivo jedinstvo moderne narodnosti i državnosti.

(Stoga) ja najdublje nade polažem u Hermesa, tog starog boga danas tako modernog pojma kao što je komunikacija. Ne treba mnogo uvjeravanja da se složimo u tome da međuljudski odnosi postaju tek onda snošljivi ukoliko se među ljudima uspostavi stanoviti duh suglasja. Prema tome, sve sam više uvjeren, da se rješenje ove važne problematike, da se ideja integracije može ostvariti tek onda kada se počinje ostvarivati duh zajedništva. Mislim da u spletu ovih pitanja problem obaviještenosti naroda igra značajnu ulogu.

Čini mi se da tehnokrate već hrle da progutaju ovaj mamac. Riječi informacija, komunikacija gotovo erotički draškaju njihovu ušku i eto neki već otvaraju svoje potsjetnike i citiraju: sagradili smo toliko novih radio-odašiljača, stvorena je mreža radio postaja, koja pokriva teritorij naše domovine, programi se čuju duboko čak i u Srednju Europu, instalirano je toliko kilovata antenske izlazne energije, postavljeni su brojni repetitori, u planu je izgradnja nekoliko područnih radio i televizijskih studija. Prijatelji iz jedne druge sekte boga Hermesa ne žele u tom hvale vrijednom hvalisanju zaostati i oni već navode kako svake noći posebni zrakoplovi raznose dnevni tisak, tako da svježe novine stignu i u najudaljenije krajeve naše domovine. Oni treći na prste broje koaksijalne kabele, automatske telefonske središnjice i podsredišnjice što povezuju naše ljude i krajeve.

Odgovori što ih daju tehnokrati moraju svakog rodoljuba doista obradovati jer poznato je s koliko je samoprijegora sve to ostvarivano. Međutim, iako sam načelni protivnik pozivanja na kategorije oblika i sadržaja čini mi se da upravo spomenuti napori kojima je Hrvatska doista po prvi puta u svojoj dugoj povijesti povezana čine samo dio forme, nešto izvanjske, nešto tehnoidno, jer radio postaje mogu emitirati Jugotonove reklame pseudo-narodnih »kafanskih pevaljki«, televizija može emitirati amorfne emisije kao što su Film, teatar itd, ili bože nas sačuvaj Karusele, a zrakoplovi mogu prenositi tisak poput »Arene« ili »Starta« i tada možemo slobodno odustati od svih tih tekovina jer njihov je sadržaj dezintegracione naravi. Činjenica da se tehnički povezivanje može svakog časa ostvariti oduševljava, ali tehnika je samo posrednik u komuniciranju, u prenošenju informacija koje to i takvo narodno zajedništvo produbljuju i koaguliraju . . .

I tako krećući se gotovo u zatvorenom krugu dilema došli smo ponovno na sam prag pitanja koja muče Hrvatsku i Hrvate. Spotaknuli smo se na jednu apstrakciju izraslu iz konkretnog tla: ideja, duh, metafizika, bitak sve se to ustobočuje pred nama kao neki čudni fantomi u koje svi vjerujemo iako ih teško određujemo. Međutim, čovjek je svoje postojanje povezao uz mogućnost pretpostavljanja. On vjeruje, jer sluti da postoji neka gotovo mistička, a u biti snažna i tvorna energija koja povezuje stih jednog Marka Marulića i jednog Miroslava Krleže, da između krstionice kneza Višeslava i Zdenca života ili Povijesti Hrvata Ivana Meštrovića postoji neka dublja, neka ponornija energija od one koju nudi riječ ili kamen kao puki materijal.

Duh uzajamnosti iskovan i kaljen kroz stoljeća, kroz povijest jednog naroda odsijeca iz našeg vidokruga sve ono nebitno, ostavljajući samo ono bitno krvožilje. Smisao poruke treba neprestano ponavljati. Od prvog dodira djetinjih usta majčine grudi, od prvog tepanja pa do oporuke taj smisao treba doživljavati kao smisao sebe sama. Prepustimo li sve genima, poruke povijesti pred porukama biologije blijede i mogu se čak i izgubiti u posvemašnjoj kakofoniji modernih vremena. Nije stoga neobično da razni univerzalizmi bivaju zadovoljeni činjenicom da pripadamo istom biološkom speciesu dok pitanje ideologija prepuštaju svojim sofističkim mašinerijama da od pojedinca, da od jasno kroz povijest profiliranih naroda mijese tijesto za svoje metafizičke igre. Čovjek je čovjek samo ukoliko je ličnost koja može podnijeti teret izbora, ukoliko je ukorijenjen u prostor i vrijeme. Društvo ne tvore anonimni pojedinci, njih povezuje sposobnost izbora zajedničke sudbine koju žele živjeti bez obzira na cijenu i žrtve . . .

Jedan od plodova tog izbora mora biti kultura, taj univerzalni jezik koji govori uvijek posebnosti koje čovjeka, njegov prostor i njegovo vrijeme dovodi do obzorja gdje se otkriva pogled na bitne etape ljudskog puta kojeg prevaljuju pojedinci i narodi ispunjavajući smisao svog života.

Dakle, sada kada se vraćamo na posno tlo pragme, kada opet trijezno pokušavamo razmišljati o korisnosti svega mislim da kao pojedinci, da kao narod u nezaobilaznoj cjelovitosti vitalnih interesa zahtijevamo da se svi ti kanali saobraćaja i obavještavanja preobraze u vitalne veliku zajednicu duhovnih i materijalnih interesa.

LJUDEVIT JONKE

KULTURA JEZIKA

Nije moja namjera da govorim ovdje o pitanjima kulture u svoj širini, nego samo u području moje struke. Iznio bih nekoliko osnovnih misli o pitanjima kulture hrvatskoga jezika kao važnog sastavnog dijela cjelokupne narodne kulture. Narodni i književni jezik svakoga naroda vjeran je pratilac narodnog i društvenog razvitka u tolikom stupnju da je književni jezik nekoga naroda prava riznica spoznaje i umjetničkih vrednota toga naroda, a ujedno i najpouzdanije ogledalo svojega vremena. Jezikom izražavamo sve što spoznajemo, jezikom govorimo o sebi, o sredini u kojoj se krećemo, o problemima kolektiva i naroda kojemu pripadamo, o svojim shvaćanjima i težnjama, o svojim borbama i porazima i pobjedama, o svojem i narodnom biću, o cjelokupnom svojem smislu. Ali u jeziku i stvaramo, jer je jezik građa umjetničkog djela, jezik je za književnost kao umjetnost ono isto što je za kipara mramor i bronza, a za slikara boja. A kako veliko značenje ima umjetnost u osobnom i narodnom životu, poznato je već svima imalo upućenima; može se o tome najkraće i najjednostavnije reći: bez nje se uopće ne može i ne da živjeti.

Veliko je dakle značenje jezika u životu i kulturi naroda i pojedinaca. Stoga je potrebno u tom nastojanju oko općeg podizanja narodne kulture i jeziku pokloniti potrebnu brigu i pažnju. Danas je već svima dobronamjernima poznato da hrvatski književni i narodni jezik postoji kao samostalni entitet od početaka hrvatske narodne kulture sve do danas, sa svojim bujnim cvatom u svim dijelovima hrvatskoga naroda, a osobito u Dubrovniku u doba renesanse, a u još jačem intenzitetu i ekstenzitetu u našoj današnjici. Nikad on nije bio tako živ i raznolik po funkcijama kao upravo danas. On živi bujno po svojoj snazi i po narodnim potrebama, neposredno smo i životno povezani s njime kao pokretačem i pratiocem svih djelatnosti i kao bogatom građom za stvaranje umjetničkih djela. Brinemo se oko njega, proučavamo ga, borimo se za nj, ali ipak zanemarili smo mnoge obveze koje imamo prema njemu. U ovim danima brige oko kulture treba da ga svakako stavimo u prvi plan pažnje, da bismo konačno ipak izvršili sve svoje obveze prema njemu.

Novosadski dogovor, koji ga je u znatnoj mjeri sputavao, upravo je u mjesecu travnju i svibnju ove godine od Matice hrvatske, Hrvatskog filološkog društva i Instituta za jezik JAZU proglašen za neznanstven, bespredmetan i nevažeći, tako da je sada hrvatski književni jezik potpuno slobodan, ali i u potpunosti predan našoj brizi. Prvo je pitanje: što je s hrvatskim Pravopisom, što je s hrvatskom Gramatikom, što je s hrvatskim Rječnikom. Na ta pitanja hrvatski filolozi odgovaraju jednoglasno: »Oblikovali smo već redakcije za što brže ostvarenje tih glavnih zadataka. Školski Pravopis bit će gotov već do jeseni, a ostala djela u nužno kratkom roku, a sve prema prirodi, zakonitostima i praksi hrvatskog književnog jezika na znanstveni način«. Neće biti pri tom nikakvih umjetnih ingredijencija, jer unatoč pritiscima hrvatski je književni jezik nepokolebljivo živio i ostvarivao se bez prekida u djelima hrvatskih književnika, znanstvenih radnika, stručnjaka i mnogih drugih stvaralaca u našem suvremenom životu, tako da ne treba ništa izmišljati i konstruirati, nego dati samo znanstveni opis i tumačenje njegovih zakonitosti. Za to imamo ne samo pouzdanih vrela i dokumentaciju nego i dovoljno stručnih kadrova da uz pojačane napore obave taj posao.

Ali ne smijemo se zavaravati: gramatika, rječnik i pravopis nisu dovoljni da obuhvate svu stvarnost hrvatskoga književnog jezika. Gdje nam je suvremeno pisana povijest hrvatskoga jezika, gdje nam je znanstveno prikazan razvoj hrvatskoga književnog jezika od Baščanske ploče do danas, gdje nam je cjelovito i pojedinačno prikazana naša dijalekatska stvarnost, gdje nam je dokumentarno prikazan rječnik hrvatskoga književnog jezika posljednjeg razdoblja, a i starijih razdoblja? Gdje nam je rječnik čakavskog i rječnik kajkavskog narječja? Imamo slavnu književnost staroga Dubrovnika, a gdje nam je rječnik te književnosti, stilistika te književnosti u cjelini i u pojedinostima. A slično bismo mogli reći i za čakavsku, kajkavsku, štokavsko-ikavsku književnost, koje sve imaju značajnih djela za čitavu hrvatsku kulturu? Pojedinih studija imamo u većoj ili manjoj mjeri, ali većina spomenute građe još je uvijek neispitana, neproučena i nedovoljno ocijenjena i prikazana. Gdje su nam rječnici sinonima, frazeološki rječnici, terminološki rječnici mnogih struka, pa čak i rječnici koji prikazuju izražajni fundus naših najvećih i najznačajnijih književnika? Npr. rječnik Marina Držića, Ivana Gundulića, Marije Antuna Reljkovića, Tina Ujevića, Miroslava Krleže i dr. Neobavljenih zadataka ima zaista sijaset, a neće se ni izvršiti u dogledno vrijeme ako ne uočimo njihovu važnost i ne pokrenemo akciju širih razmjera . . .

Svakako, potrebno je promijeniti odnos prema znanosti i kadrovima koji se bave proučavanjem hrvatskoga narodnog i književnog jezika. Ako se ne ojačaju ustanove i znanstveni kadrovi, hrvatska nauka o jeziku neće moći davati potrebna djela svojem vremenu i svojem narodu bez velikih zakašnjenja. A jezik je jedna od najvećih vrednota svakoga naroda.

Priredio: Z. Lisinski

REEKSPORTERI I VANJSKO-TRGOVAČKI MONOPOLI

Danas je manje-više svakome jasno da jedan od osnovnih uzročnika sadašnjeg stanja u našoj privredi jest deficit vanjskotrgovačke bilance, tj. razlika u vrijednosti između našeg izvoza i našeg uvoza, koja je u čitavom poslijeratnom razdoblju, osim 1946. godine bila stalno negativna. Stalno smo više uvozili nego što smo izvozili. No, posljednjih godina deficit naše trgovačke bilance raste takvim tempom te nije ni čudo što su nestabilnost naše privrede i inflacija dostigle razmjere koji više nego zabrinjuju. Posljednjih je godina uvoz bio toliko veći od izvoza da se rast vanjskotrgovačkog deficita za pojedine godine kretao ovako: (u milijardama starih dinara):

1966. godine	533 milijarde
1967. "	683 "
1968. "	800 "
1969. "	989 "
1970. "	1.793 "

Tako je u vremenu od svega četiri godine vanjskotrgovački deficit dostigao trostruki iznos u odnosu na 1966. godinu. No, koliko je to zabrinjavajući iznos i rast, još se bolje može vidjeti iz podataka o vanjskotrgovačkom deficitu koji su prethodili ovom razdoblju:

1961. godine	427 milijardi
1962. "	246 "
1963. "	333 "
1964. "	537 "
1965. "	245 "

Usporede li se podaci iz ova dva niza, vidi se da je deficit ostvaren u 1970. godini dostigao **sedmerostruki** iznos (i još ga premašio!), u odnosu na vanjskotrgovački deficit iz 1965. godine.

Vanjskotrgovački deficit u 1970. godini toliki je da znatno prelazi čistu akumulaciju čitave privrede SFRJ u bilo kojoj poslijereformskoj godini!

Ali, više nego deficit ostvaren u 1970. godini zabrinjava ono što se u našoj vanjskoj trgovini događa ove godine. Već ionako katastrofalan deficit iz prošle godine raste ove godine još brže nego i jedne ranije. Pogledajmo dva podatka o rastu polugodišnjeg deficita za ovu i prošlu godinu (u milijardama starih dinara):

I. — VI. mj. 1970. 661 milijardu
I. — VI. mj. 1971. 1273 milijarde

U prvom polugodištu ove godine u odnosu na prvo polugodište prošle godine deficit naše vanjskotrgovačke bilance porasato je za

93%!

Unatoč povoljnijem kretanju u srpnju ove godine, deficit i dalje raste, tako da je potkraj srpnja ove godine dostigao sumu od 1.468 milijardi starih dinara. Ne prekinu li se ovakva kretanja do kraja godine, očito je da će naš deficit biti veći od strašnih 2.000 milijardi starih dinara, a to je suma za koju i Narodna banka Jugoslavije ocjenjuje da će biti premašena ako se sadašnja kretanja nastave.

Dosad najgore

Rast deficita u ovoj godini alarmantniji je nego bilo kada do sada ne samo zato što raste strahovitim tempom, već još više zato jer do njega dolazi u godini kada je izvršena devalvacija, koja je morala djelovati na bitno smanjenje upravo deficita trgovačke bilance.

Devalvacijom i reformom 1965. godine deficit trgovačke bilance bio je više nego prepolovljen u odnosu na 1964. godinu, kao što je bio i 1962. godine, kao rezultat »mini reforme«. Uopće, u čitavom poslijeratnom razdoblju, ove godine prvi put vanjskotrgovački deficit raste **unatoč** poduzetnim **drastičnim** mjerama za njegovo smanjenje. (Kao rezultat poduzimanih mjera više je puta deficit vanjskotrgovačke bilance smanjivan i prije 1962. godine.)

1970. godina bila je godina za koju je proklamirano da će se ostvariti konvertibilnost dinara, a to je značilo da se očekivalo takvo uklapanje u međunarodnu podjelu rada i rast domaće proizvodnosti rada pri kojem će, uz u svijetu uobičajeni stupanj carinske zaštite domaće proizvodnje, doći do približavanja naših cijena svjetskima i samim time do pozitivnog kretanja u pravcu izjednačavanja uvoza i izvoza i likvidacije stalnog deficita u trgovačkoj bilanci. S obzirom na eksportnu orijentiranost nekih naših republika, a osobito Hrvatske, konvertibilnost bi bila ostvarljiva da su ostvarena i načela proklamirana reformom. No ona se nisu ostvarila, u prvom redu u sferi gdje raspolaganje rezultatima rada treba prenijeti na samoupravljače i postići njihovo odlučivanje u čitavom području ulaganja u reprodukciju (a u tome su bitne odluke o restrukturiranju i modernizaciji gospodarstva i razvitku proizvodnje).

Umjesto da se odlučivanje o višku rada i ulaganju u proizvodnju s etatističkih struktura prenese na neposredne proizvođače, te su odluke u svoje ruke od početka reforme sve više preuzimala središta financijske moći, otuđena i od privrede i od samoupravljača, a ona nisu ulagala u one strukture i proizvodnje koje će osigurati najbrži razvitak našeg gospodarstva, već tamo gdje se može »istjerati« u najkraće vrijeme najveći profit, bez obzira što se na takav način dovodi u pitanje njihov daljnji razvitak (čitavo područje poljoprivrede, turizam, promet).

Zbog takvog kretanja u razdoblju od 1965. do 1970. nije se postiglo odgovarajuće restrukturiranje naše privrede i njena modernizacija, pa tako ni očekivani porast proizvodnosti rada. Nepovoljna kretanja do 1965., prekinuta u toj godini i 1966. nastavila su se već u 1967. godini, kada je opet premašen vanjskotrgovački deficit iz 1964.

Od 1967. vanjskotrgovački deficit nastavio je rasti takvim tempom da smo danas od konvertibilnosti dinara dalje nego 1965. godine.

S obzirom na takvo kretanje, na stalno udaljavanje od cilja društveno-gospodarske reforme (umjesto samoupravnog društveno-gospodarskog odnosa u našem gospodarstvu jača kapital-odnos), udaljavanje koje nedvosmisleno potvrđuje neefikasnost do sada poduzetih mjera, jasno je da se rješenja mogu naći samo u bitnim izmjenama postojećeg vanjskotrgovačkog i deviznog režima. No, u okviru, njih, pokazuje praksa, osobitu ulogu ima način organizacije vanjskotrgovačkog poslovanja. U prvom je redu riječ o poduzećima koja obavljaju vanjskotrgovačko poslovanje.

Udio reeksportera u stvaranju trgovačkog deficita

Dosadašnje afere vezane za rad naših vanjskotrgovačkih poduzeća (od šverca smrdljivim jajima, cigaretama i stranim pićima, uvoza jabuka do malverzacija u uvozu brodova u čitavom proteklom desetljeću) sasvim jasno upućuju na grm u kojem je skriven pravi zec, kada je riječ o našem vanjskotrgovačkom deficitu. Kako su se naša najveća vanjskotrgovačka poduzeća povezala s našim najvećim bankama (prvenstveno bivšim saveznim) i tako došla do osnove za trgovinu novcem (činarima i devizama), ona su došla i u priliku da izigraju svaki propis i svaku mjeru koja se donese u svrhu stabilizacije i smanjivanja vanjskotrgovačkog deficita. Vanjskotrgovačka poduzeća i banke izravno djeluju protiv svake vladine mjere i protiv svake odluke svih naših državnih i političkih tijela. (Umjesto da podrže mjere za smanjenje uvoza, i banke i vanjskotrgovačka poduzeća sva sredstva usmjeravaju upravo na uvoz, smanjujući time i novac koji se može dati za financiranje izvoza. Najteži udarac stabilizacionim mjerama iz listopada prošle godine nanijeli su reeksporteri i banke.)

Savezna vlada mora konačno shvatiti da su vanjskotrgovačka poduzeća, i to ona najveća, i s njima povezane naše najveće banke — glavni protivnici stabilizacije, jer upravo nestabilnost privrede i sve veći uvoz predstavlja za njih osnovu za ostvarivanje ekstraprofita, malverzacije i eksploataciju samoupravljača.

Premda se, osobito u SR Hrvatskoj, mnogo dokazivala neophodnost najhitnije izmjene sadašnjeg položaja vanjskotrgovačkih monopolista, prvenstveno reeksportera, još uvijek nije dovoljno jasna njihova prava uloga u našem sadašnjem negativnom razvitku. Podaci o rastu vanjskotrgovačkog deficita to samo djelomično dokazuju. Veći dio novinstva i sredstava javnih komunikacija ne samo da je potpuno na strani reeksportera i vanjskotrgovačkih monopolista već u potpunosti odbija i svaku pomisao o tome da su oni strano tijelo koje ne samo isisava nerazmjeran dio stvorenog viška rada već je i jedan od značajnijih uzročnika sadašnjeg nepovoljnog stanja u našoj privredi.

Najveći vanjskotrgovački monopolisti koriste se svim sredstvima da bi u javnosti prikrili svoju pravu ćud i ulogu u našem gospodarstvu. Novinstvo im u tome ide zaista na ruku. Dokle to ide, može se dokazati jednim komentarom dnevnika »Politika« od 25. svibnja 1971. Ovaj bi primjer možda i zastario da je itko na njega reagirao. No to se nije dogodilo. Dakle, »Politika« daje svom komentaru ovakav podnaslov: »Služba društvenog knjigovodstva ispitala delatnost 7 velikih spoljnotrgovinskih organizacija i utvrdila da do sada objavljivane brojke o njihovoj ekonomskoj moći i reeksportnim poslovima nisu tačne«. No, umjesto SDK, upravo »Politika« pokušava s tri podatka dokazati tri teze s kojima su reeksporteri, i to prvenstveno »Genex«, već nekoliko puta istupili u javnosti. Svojim komentarom »Politika« nastoji problem reeksportera i vanjskotrgovačkih monopola skinuti s dnevnog reda kao izmišljen i nepostojeći. Tako u uvodu tvrdi:

»Dok se sleže velika i **bezrazložno** podignuta prašina oko delovanja i budućeg statusa spoljnotrgovinskih preduzeća, na videlo izbijaju činjenice koje 'obezvređuju mnogo štošta izrečeno 'u povišenoj temperaturi'«, a u zaključku komentara kaže se: »Eto, to pokazuju brojke, na osnovu kojih se može suditi i presuđivati o poslovanju spoljnotrgovinskih preduzeća i o njihovoj budućoj sudbini — u ustavnim amandmanima i izvan njih. Sve ostalo su priče u kojima su svakojaka pretjerivanja u ozbiljnoj zavadi sa istinom«.

»Politika« sve što je do sada poznato o reeksporterima (pa i na sudovima utvrđeno u mnogim aferama) misli obezvrijediti s ove tri teze:

1) Vanjskotrgovačka poduzeća ne izdvajaju u svoje fondove 17 puta više od prosjeka privrede, već u razdoblju od 1964. do 1965. godine »samo« 3,8 puta do 5,6 puta (kao da je 5,6 puta više — malo!?).

2) Nije istina da se vanjskotrgovačka poduzeća bave uglavnom reeksportnim poslovima, jer je npr. »Genex« u svom ukupnom prihodu 1969. godine imao 20,49% prihoda od reeksporta, a u 1970. godini samo 19,13%. Kod »Inexa« i »Progresa« taj se udio u posljednje dvije godine kreće od 4,17% do 6,71%.

3) **»Ali za izvođenje konačnog suda bitni su konačni podaci«** — kaže »Politika« i navodi da je 5 »reeksportera« 1969. godine ostvarilo ukupan prihod u iznosu od 5,5 milijardi, a 1970. godine 6,2 milijarde dinara, a u tome su reeksportni poslovi sudjelovali sa 7,93%, odnosno 9,51%.

»Politika« ne kaže gdje je i kada je, tko i za koje razdoblje i za koja poduzeća tvrdio da ostvaruju reeksporteri 17 puta više sredstava za fondove od prosjeka privrede, pa je zato i polemika nemoguća. No to je poznati stil. Sve tri teze vješto su iskonstruirane, ali za problem reeksportera nebitne. Osim toga, podaci su netočni, pa je i obrana reeksportera propala.

Mutež s podacima

Reeksporteri i vanjskotrgovačka poduzeća uopće, po prirodi svoga poslovanja, posluju po čitavom svijetu, u velikom broju zemalja, s različitim društveno-gospodarskim sistemima. Reeksporteri se bave svime i svačim, od proizvodnje piva, kao »Inex«, do prijevoza putnika u zračnom prometu, kao »Genex«. Nije li onda šaljivo pokušati s tri podatka skinuti s dnevnog reda problem organizacije vanjske trgovine u samoupravnoj zajednici u višenacionalnoj državi?

Naša vanjska trgovina i reeksporteri posluju po svim načelima »svjetskog biznisa«, a nije im strana i nisu imuni ni od jedne metode kojom se svjetski biznis služi. Jedna od njih jest svakako to da se konstruiraju takve metode informiranja javnosti kojima će se postići željeni poslovno-politički i poslovno-propagandni ciljevi. Tako je i »Genex« iskonstruirao za javnost bilance (i objavljuje ih u »Ekonomskoj politici«), bilance kakvima nema primjera u knjigovodstvenoj teoriji i praksi, a sve da bi njima opovrgao u javnosti osnovne istine o svome poslovanju. Zajedno se, na primjer, prikazuju amortizacija i investiciono održavanje, a pored osnovnih prihoda »od komercijalno-financijskih« poslova navode se još »prihodi od zastupanja inostranih firmi«, kao da to nisu također »komercijalno-financijski poslovi«, itd., itd.

Takvim miješanjem podataka, a s obzirom na to da ne postoje sankcije za neiskazivanje podataka po vrstama prihoda i akumulacije koja je proizašla iz pojedinih prihoda, reeksporteri mogu rezultate svoga poslovanja prikazati onako kako im odgovara u određenom trenutku (posebno će biti riječi o njihovim inozemnim firmama, kojih poslovanje uopće ne prikazuju u svojim bilancama). Kako to rade, najbolji je dokaz kad »Politika« tvrdi da je pet reeksportera ostvarilo u 1970. godini 6,2 milijarde ukupnog prihoda, dok direktor »Genexa« za Hrvatsku tvrdi da »Genexov« promet u 1970. godini iznosi oko 6 milijardi (ili 600 milijardi st. din). Dakle, sâm »Genex« ostvario je promet koliko se tvrdi da je ukupnog prihoda ostvarilo svih 5 reeksportera. Razlika je u mućkanju s prometom i ukupnim prihodom (nismo naivni!).

Kakva je stvarna zarada reeksportera, može se, suprotno tvrdnjama »Politike«, vidjeti iz originalnih bilanci »Generaleksporta« ili »Genexa« iz Beograda. »Genex« je 31. XII. 1962. godine imao poslovni fond u visini od 7,9 mil. n. d., a 31. XII. 1969. u visini od 316 mil. n. d., što znači da mu je poslovni fond kroz to vrijeme narastao ravno i okruglo za 40 **(četrdeset)** puta, odnosno: prema stanju na kraju 1962. godine, u toku sedam godina svake mu je godine poslovni fond rastao za 5,7 puta!? (Tko ne vjeruje, dat ću mu na uvid »Genexovu« bilancu!) A to je samo zarada pokazana u zemlji!

Dok nije došlo do zakonske zabrane isplata, »Genex« je u 1966. i 1967. godini izdvajao u fond zajedničke potrošnje iznos koji predstavlja 50% od brutto iznosa izdvojenog iz dohotka za osobne dohotke. To znači da je u tim godinama u »Genexu« samo za zajedničku potrošnju po radniku izdvajano više nego što su bili prosječni **osobni dohoci zaposlenih u jugoslavenskoj privredi za čitavu godinu dana!?**

I konačno, da bi slika bila potpunija, navest ćemo da su u 1969. godini najviši osobni dohoci bili dohoci pilota u vanjskoj trgovini (»Genex«, »Inex«), i to u prosjeku 6.000 dinara mjesečno, što je gotovo za 100% više od istog zanimanja u zračnim kompanijama koje ne pripadaju reeksporterima!?

(Svršetak u slijedećem broju)

Hrvoje Šošić

Načelni pristup s obzirom na posebna uvjetovanja u socijalističkim društvenim odnosima

PRIVATNI RAD U RAZVITKU SR HRVATSKE

Gospodarsko-politički pristup problematici privatnoga (osobnoga) rada u specifičnim uvjetima hrvatskog i jugoslavenskog razvitka

Izgradnja socijalizma u uvjetima nerazvijenih proizvodnih snaga, neizgrađenih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa i uopće niskog nivoa razvijenosti socijalne i gospodarske znanosti nalazi se pod velikim pritiskom primitivnih i konzervativnih birokratskih i drugih snaga, koje po prirodi stvari imaju važne pozicije u početnoj socijalno-političkoj strukturi mladog socijalističkog društva.

Opasna iluzija

U toj početnoj etapi obično se javljaju vrlo opasne iluzije o tempu i metodama izgradnje novog socijalističkog društva. Javlja se i teza o svemoći globalne društvene reprezentacije u političko-ekonomskom sistemu. U toj etapi, kada nema dovoljno vremena ni kvalificiranih snaga za dublje bavljenje problemima socijalno-ekonomske organizacije društva, postoji stalno prisutna skrivena opasnost da se vrši nasilje nad procesima gospodarskog razvitka, da se negira djelovanje gospodarskih zakona, što s jedne strane vodi razaranju i usporavanju razvitka proizvodnih snaga, a s druge strane još više jača vlast državno-birokratskog sloja i stvara opasnu iluziju o njegovoj svemoći.

Posebno se grube greške mogu praviti oko tempa i metodâ podruštvovljavanja sredstava za proizvodnju u uvjetima nerazvijenih proizvodnih snaga i uopće nerazvijenih socijalno-gospodarskih i obrazovno-kulturnih struktura velikog dijela zemalja koje su nakon I. svjetskog rata stupile na tlo izgradnje socijalizma. Marksistička socijalno-gospodarska koncepcija izgradnje socijalizma polazi od objektivne logike koja nameće uspostavljanje socijalizma kao novog tipa socijalno-gospodarske organizacije, u okviru kojega ima više prostora za sve vrste ljudskog stvaralaštva, a prije svega za ubrzani porast proizvodnih snaga društva kao elementarne podloge na kojoj se mogu pokrivati sve materijalne i duhovne potrebe pojedinaca i širih socijalnih organizama. Kao što je poznato, kapitalizam je nastao kao savršeniji i stimulativniji tip socijalno-gospodarske organizacije u odnosu na sitnovlasničku strukturu prije njega, jer je bio kadar da koncentracijom sredstava za proizvodnju u rukama malog broja pojedinaca otvori proces društvene specijalizacije i izvrši koncentraciju i specijalizaciju ljudske pameti za izmišljanje novih proizvodnih, organizacijskih i drugih rješenja, kojima se stalno mogao usavršavati proizvodni aparat, tehnologija i organizacija rada, a tako i ljudski faktor. Prednost kapitalizma u odnosu na rascjepkano sitno privatno vlasništvo bila je prije svega u tome što je on — na osnovi koncentracije mnogo većeg kvantuma sredstava za proizvodnju, ljudskog faktora i društvenog viška rada — mogao izazvati promjene u načinu proizvodnje, a tim promjenama u okviru kojih se stalno mijenjao nekvalificirani ljudski rad sa strojevima, te prodorom intelektualnog rada u proizvodni sistem, bio je u stanju omogućiti mnogo brži porast društvene produktivnosti rada, narodnog dohotka i životnog standarda. Prema tome, kapitalistički gospodarsko-socijalni odnos kao kvalitetno novi tip prije svega gospodarske organizacije društva pojavljuje se kao zakonita nužnost bez koje je nemoguće organizirati industrijski način proizvodnje, jer izolirani pojedinci kao vlasnici sredstava za proizvodnju, a ujedno i proizvođači, ne mogu biti nosioci velikih tehničko-tehnoloških i socijalno-gospodarskih pothvata preko kojih se u novoj društvenoj kooperaciji pod vodstvom kapitala ujedinjuju pojedinačne energije u kolektivne akcije na osnovu kojih se ubrzano mijenjaju proizvodne snage društva, a na toj logici i sveukupni način socijalno-političke organizacije načina mišljenja i načina života.

Iz ovoga proizlazi da je određeni tip socijalne organizacije proizvodnog sistema uvjetovan nivoom razvijenosti i strukturom proizvodnih snaga društva. Kapitalistički način organizacije proizvodnog sistema u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama Zapada potiskivao je na temelju ekonomske logike sitni privatni rad, iako ga nije u potpunosti likvidirao, jer na određenim vrstama proizvodnje i privrednih aktivnosti ovaj rad ima neuništivu vitalnost i sposobnost opstanka i funkcioniranja i on, u biti, omogućava funkcioniranje društveno organiziranog rada pod vodstvom privatnog kapitala.

Uvjetovanja

Kao što je poznato, ključni zadatak socijalističkog društva nakon uspješno preuzete političke vlasti od građanske klase i drugih izrabljivačkih socijalnih slojeva jest taj da izvrši eksproprijaciju sredstava za proizvodnju i da ih iz privatno-kapitalističkog, feudalnog ili sitnog vlasništva pretvori u društveno — u početku državno — vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju i uopće nad društvenim dobrima koja su važna za ukupnu materijalnu i duhovnu reprodukciju društva. Međutim, kao što je poznato, većina je socijalističkih zemalja na tlo izgradnje socijalizma stupila s veoma nerazvijenim proizvodnim snagama, s proizvodnom, socijalno-ekonomskom, demografskom i drugom strukturom koja je bila na nivou razvijenih kapitalističkih zemalja u periodu prvobitne kapitalističke akumulacije. U tim zemljama seosko stanovništvo koje živi na primitivnim sredstvima za proizvodnju, iz čega proizlazi veoma niska produktivnost rada, kretalo se između 75 i 90%. U toj situaciji, u većini slučajeva upravo zanatstvo, po broju zaposlenih, a i po gospodarskom značenju u formiranju društvenog proizvoda i narodnog dohotka, jest na nivou industrije koja u procesu modernog gospodarskog razvitka treba odigrati odlučujuću važnost u procesu preobražaja cjelokupne proizvodne i socijalno-gospodarske strukture. Iz ovoga proizlazi da ne može biti modernog socijalističkog društva koje nose nove proizvodne i socijalno-gospodarske snage — ukoliko u tom razvitku nema vodeću ulogu industrija, jer je industrija onaj sektor narodne ekonomije koji proizvodi sredstva rada pomoću kojih se mijenja materijalno-tehnička osnova proizvodnje i vrši stalni porast produktivnosti rada. Društveno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju može biti stimulativan okvir za razvoj proizvodnih snaga i za mobilizaciju interesnih i stvaralačkih energija pojedinaca i društva samo na onim segmentima gospodarske strukture na kojima proizvodna tehnika ima odlučujuće značenje i gdje je postignut značajan nivo mehanizacije proizvodnih procesa i kooperacije individualnih radova u integralnom mehanizmu društvenog rada. To znači da se društveno vlasništvo može pojaviti kao djelotvorno prije svega na onim segmentima narodnog gospodarstva na kojima su pojedinci povezani u proizvodnom lancu i društvenom radu logikom i nivoom razvijenosti proizvodnog sistema, a ne prije svega subjektivnom intervencijom ruštvenih snaga i isključivo socijalnom organizacijom procesa proizvodnje. Iz ovoga proizlazi da struktura proizvodnog sistema u određenom smislu nameće u načelu tip socijalno-gospodarske organizacije društva. To nam daje argumente da će socijalistički društveno-ekonomski odnosi tek moći izraziti svoju pravu prirodu i propulzivnost u uvjetima visoko razvijenih proizvodnih snaga, gdje će strojevi obavljati fizičke procese i dio rutinskih intelektualnih procesa, a gdje će se ljudi pojavljivati kao tvorci i regulatori u kretanju proizvodnog sistema.

Uvažavanja specifičnosti

To drugim riječima znači da se nakon zauzimanja političke vlasti i eksproprijacije sredstava za proizvodnju na najvitalnijim točkama privredne strukture (industrija, promet, energetika) ne može pod svaku cijenu forsirati uspostavljanje društvenog vlasništva na čitavoj fronti gospodarskih aktivnosti, već se mora pažljivo istraživati specifičnost pojedinih djelatnosti u procesu razvitka, da bi se moglo doći do pravilnih dijagnoza i rješenja o oblicima i tempu uspostavljanja društvenog vlasništva u različitim djelatnostima društvenog rada. To se prije svega odnosi na agrarni sektor, kompleks proizvodnog i uslužnog zanatstva, dio turističkog poslovanja, kućnu radinost, dio prometa, dio građevinarstva i sličnih sektora.

Osvrnimo se najprije na probleme privatnog vlasništva i osobnog rada u poljoprivredi, s obzirom na to da se u njoj nakon rata nalazilo preko 75% stanovništva. U početku se pod pritiskom i utjecajem sovjetske teorije i prakse kod nas forsirala kolektivizacija poljoprivrede pomoću različitih tipova seljačkih radnih zadruga, iako svi pojedinci koji su u to vrijeme djelovali u političkim vrhovima, a naročito velik dio naroda i inteligencije, nije — iz sasvim razumljivih razloga — stajao na tim pozicijama. U forsiranju seljačkih radnih zadruga kao specifičnih oblika izgradnje socijalizma u poljoprivredi nije se polazilo od specifičnosti naše proizvodne socijalno-ekonomske i političko-psihološke situacije, a posebno se nije polazilo od specifičnosti našega sela, koje se, za razliku od ruskog i evropskog sela, formiralo u potpuno različitim uvjetima. Smatralo se da će pretvaranje sitnog vlasništva nad zemljom u zadružno samo po sebi riješiti sve probleme poljoprivrede i ubrzano likvidirati nisku produktivnost rada u poljoprivredi, nizak nivo izobrazbe seljaka, njegov mentalitet, navike i uopće sve ono što se na selu formiralo kao rezultat dotadašnjeg toka socijalno-gospodarskog razvitka ukupnog društva općenito i sela posebno.

Pogreške i — neočekivani posljeci

Tu se nije polazilo od toga da uspostavljanje socijalističkih proizvodnih odnosa u poljoprivredi i na selu prije svega zavisi o razvijenosti proizvodnih snaga u industriji i ukupnoj privredi, a osobito od proizvodnih snaga u poljoprivredi. Međutim, ne mogu biti razvijene proizvodne snage u poljoprivredi ako u njoj radi 75% stanovništva. To drugim riječima znači da tempo preobražaja same poljoprivrede i broj zaposlenih u poljoprivredi zavisi od tempa preobražaja industrijske strukture i proizvodnih djelatnosti izvan poljoprivrede. Proces smanjivanja poljoprivrednog stanovništva sa 75% na 50%, 30% i 20% traje najmanje pedeset godina. Iz ovoga proizlazi da se moderne proizvodne snage u poljoprivredi mogu razviti tek u procesu dugoročnog preobražaja ukupne gospodarske strukture, gdje industrija i njena akumulativnost imaju odlučujuće značenje. U tom periodu svako prenaglašeno forsiranje društvenog vlasništva u poljoprivredi, koje ne vodi računa o objektivnim okvirima što proizlaze iz nivoa razvijenosti proizvodnih snaga i kompozicije ukupne privrede, može uroditi samo negativnim gospodarsko-političkim posljedicama i na dugi rok usporiti i razvoj proizvodnih snaga i sam preobražaj socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa u poljoprivredi i na selu općenito. Socijalistički društveno-ekonomski odnosi na selu u svom razvijenijem obliku mogu se pojaviti na bilo kojem nivou razvijenosti proizvodnih snaga u poljoprivredi. To drugim riječima znači da nerazvijena sredstva rada i rascjepkani mali posjedi ne mogu biti podloga za uspostavljanje društvene organizacije rada zasnovane na društvenom vlasništvu. Sam proces proizvodnje u uvjetima nerazvijenih sredstava za rad i sitnog, rascjepkanog vlasništva nad zemljom ne povezuje poljoprivredne proizvođače kao pojedince u integralni sustav društvenog procesa rada. Sama, dakle, zrelost proizvodnih snaga i nivo njihove razvijenosti nisu doveli do nužnosti društvene kooperacije individualnih radova, već se individualni rad s nerazvijenim sredstvima za proizvodnju i rascjepkanim posjedima pojavljuje kao realna gospodarsko-socijalna struktura u poljoprivredi. Pokušaj da se taj proizvodni sistem i ljudi koji u njemu djeluju povezuju preko društvenog vlasništva ne može dati svoje efekte već obratno: ruši one interese koji prirodno postoje u svakom pojedincu i objektivno djeluju destimulativno na mobilizaciju golemih energija što postoje u našem seljačkom elementu na liniji valorizacije naše poljoprivrede. Zato su seljačke radne zadruge doživjele potpun gospodarsko-politički poraz i objektivno su unazadile i proizvodne snage i stvorile averziju jednog dijela seljaka prema socijalizmu.

Marko Veselica

OD NINA DO KARINA

Na ulazu u Nin uklesana je tikvica i kruh, a nad vratima se sveudilj vije hrvatska zastava. Kruh i sol znamen je gostoljublja prema svim narodima koji su povijesnom nuždom došli na drevno hrvatsko tlo.

Ljubač

Nakanih putovati trima morima: Jadranskim, Novigradskim i Karinskim. Velebit je obavila čalma od oblaka, bura zapjenila Jadransko more o Pag, a Novigradsko zahučalo u Ždrilu, negdašnjem kanjonu Zrmanje. Pag je trstika i solju izbijeljen kamen, iskrižan ogradicama među kojima zimuju ovce, pun je hrpa soli i humaka eolske zemlje.

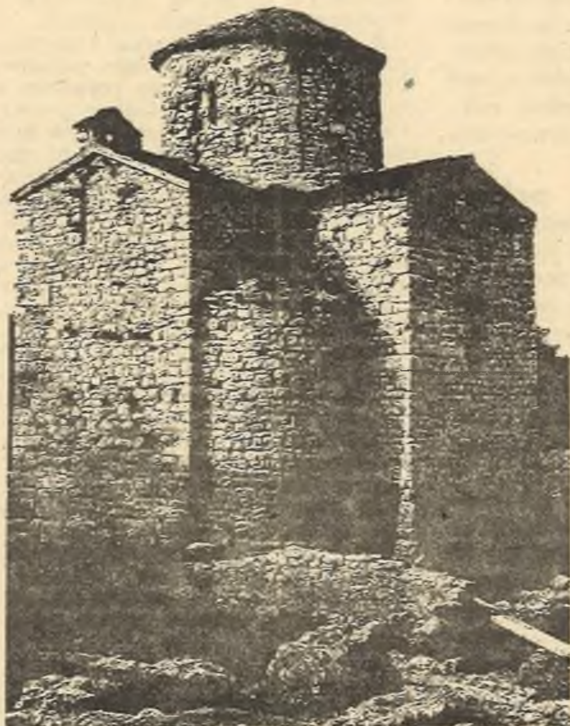
Ljubač je zguren podno Ljubljane, brda puna ilirskih grobova, u kojima mrtvi leže zgrčeni, na boku, kao da su opet u utrobi matere zemlje. Oko sela je plodno polje i sitno žalo, na kojemu je nogometno igralište. Za plime ribari po njemu istežu mreže, a za oseke mladost igra nogomet. Malo je mladih ostalo u Ljubaču, pa kad nedostaje poneki igrač, loptom znade »zaigrati« i — val. Selo je ubavo. Zabitno, bez dobre ceste. Podno grobova. Mladost s reda odlazi u Australiju, pa su momu ljubaznom domaćinu Mati Perkoviću, koji mi pripovijeda o dva sina u dalekoj tuđini, sve misli o tomu: hoće li se oni jednoć vratiti! Da bi se selo preporodilo, valjalo bi dovesti vodu u domove, za što bi svako kućanstvo moralo dati po milijun starih dinara...

»A od česa?« Oni što načeše graditi vikendice...

»Vole ovakvu zabit!?«

Ogorčen neshvaćanjem došljaka, kojima selidba (izletnička!) na morsku obalu nije sudbinska kao žiteljima starinicima, — putujem prema Novigradu. Neke su čapljaste ptice na osegnutu moru uz otočku crkvicu; na vrelu Nazret planduju osamljeni kupači, uz krasan gajić, koji će prije ili poslije netko zapaliti. Ti bi Novljani htjeli izgraditi hotele te tako primamiti turiste u njihov zaton jeke, gdje se noću čuje svaki pljusak ribljega repa.

Hodeći dalje prema Karinu, onomu čudnovatom moru koje me ovamo domamilo, mimohodim žene uprćene vučijama. Iz Pridrage, sela od 23 zaseoka, neprestance srećem mrka lica. Premda su mnogi ovdašnji žitelji na radu u tuđini, iza svakoga zidića ponetko izviri, pa crljena kapica i bijeli rubac promiču saženim vinogradima. Usred sela se viju državne zastave, mnoštvo je svijeta na zboru. Ja žedan pijem iz djevojčine vučije.

Tu sam doživio ono što je presjeklo moj hod od Nina do Karina, odvratilo mi oko od motrenja velebitskih Tulovih greda.

Pridraga

»...Jednodušno osuđujemo neljudske i barbarske postupke benkovačkih milicionara i drugih, koji su se fizički obračunali s nekolicinom hrvatskih mladića, fizički ih dotukli, vrijeđajući ih kao ljude i kao pripadnike hrvatskoga naroda.

Povod bijaše pjevanje hrvatskih pučkih pjesama, koje nisu morale nikoga vrijeđati, a pjevala ih je hrvatska mladež, zadojena duhom X. sjednice SKH i idejama bratstva i jedinstva. Zahtijevamo da se akteri ovih iživljavanja kazne i da se protiv njih povede krivični postupak, jer su zlorabili prava i uprljali uniformu Narodne milicije koju nose. Zahtijevamo da se formira komisija od članova Sabora, a ne od SUP-a. Zahtijevamo da se oni smijene i primjerno kazne.

Cijeli narod Pridrage, okupljen danas na ovomu zboru, vjeruje da će se njegove želje ispuniti, jer će u suprotnomu posumnjati u duh novih smjernica i novih promjena, i jer bi se na taj način revoltirao ovaj narod, koji je već sad ogorčen i traži pravednu kaznu za izvršioce nereda...«

Te su riječi čitane iz pisma na zboru, a o događaju mi je ovako pripovijedao Šime Zubčić, pokazujući krvavu košulju:

»Po običaju, kako je već 520 godina, na Gospu od Anđela, 2. kolovoza, Pridražani sađu k samostanu Sv. Paškvala u Karinu. Negda su tu živili samo katolici, no nikad dosad nismo imali sukoba s Karinjanima, koji su pravoslavne vire. U ratu sam i sâm održavâ sastanke... dok nisam otišâ u partizane... da ljudi ne bi jedan drugoga. Karinjani imadu dvista metara mora, i tu je izgrađeno nikih 300 vikendica. Ovi su vikendaši bili glavna smutnja, jer je među milicionarima koji su nas tukli bilo nikoliko demobiliziranih oficira...«

»Jednoga su zvali 'major'« — domeće njegova 13-godišnja djevojčica Zorka. — »Prije nego su stali mlatiti, niki nam je čovik rekâ: 'Bižite, dico, jer ćete dobiti po sebi.'

»Tako je počelo... Jer je mladež, i s jedne i s druge strane, pivala svoje pučke pisme. Nikomu to nije smetalo...«

»Mi smo pivali« — veli Zorka — »**Vilu Velebita, Ustani bane, Marjane, Marjane i Vezak vezla mlada Hrvatica...** Rekli su nam: 'Ne smite to pivati!' — 'Smimo!' — 'Vriđate drugi narod!' — 'Mi nikoga ne vriđamo, samo slavimo svoj narod!'

»Kad su mi udarili sina župnika, rekao sam milicionarima: 'Ne! Nemojte miran narod!' — 'Šta ti je on?' — 'Sin!' Onda su prestali... A u niko me vrime vezali, viknija mi niki: 'Stoj! Jesi li ti Šime Zubčić?... A, ti si taj koji organizira ustanak! Dosta, ne govori!'... Sa mnom je bija sin od 11 godina, moj Nikola. 'Ima li ti mali s kim ostati?' Tako su i njega u 'Fiću', tu me tukli, a onda mi sina ostavili na cesti, mene iz 'Fiće' u... kako se ono zove... 'Landrover', bacili me na dvojicu Pidražana i na jednoga iz Kruševa, koji su ležali kao mrtvi... Do Benkovca sam dobija četiri udarca pendrekom, prvi po livoj slijepoočici, drugi po desnoj, treći po zatiljku, a četvrti upoprik timena. Onda mi je krv mlaznula iz ušiju i usta... To je ta krvava košulja! Čuvat ću je do smrti, i priko smrti, imadem još sedam košulja... Kao i sinova!« — Nasmije se.

»Jedan mi je u Njemačkoj, jedan plovi, jedan je svećenik, jedan podoficir na vojnomu brodu, jedan urar u Šibeniku... Petorica, je li? A mali su doma. dat ću ih na škole...«

Polako razgovaramo o domaćim brigama. Žena je Stoja bila u bolnici poradi bubrega, blijeda je, sjedi na postelji, »jerbo joj život trepti«, pa kad je onu večer došao doma sin bez oca...

»Mali govori: 'Doće ćaća! Doće ćaća! i biži od mene, plače. Ja za njim, a on samo opetuje: 'Doće ćaća! Doće ćaća!' Bila sam slaba, pala na oni kameni stol... A Šime mi sutradan dolazi s krvavom košuljom... Ja se još nisam povratila.«

Netko je kriv — mi ili oni!

U Pridrazi su kuće popločane velikim pločama, koje su gledala sa strane! — zapamtiše Budimliju, koji je imade u sebi spiljicu, poput Manite pećine koja se nazire u vilovitu Velebitu.

Pridražani i Kruševljani viteški vele: »Netko je kriv — mi ili oni!« To nije sukob sa srpskim pukom, s kojim odavna žive u slozi pod Velebitom, nego su se u to uplele neke mračne nakane. To svjedoči naoružavanje (unaprijed!) pendrecima (»službenim palicama«) nekih demobiliziranih oficira vikendaša (»major« Šijan, neki Milan Bućan, navodni kapetan), zatim vozača »Autotransporta«, nekog Adama iz Zelengrada... Među onima što su osobito nasladno tukli goloruk narod, djecu — koja su gledala sa strane! — zapamtiše Budimliju, koji je još prije riješen službe i bio je pod istragom. Desna mu ruka u gipsu, a lijevom drži kolac.

Žitelji su Pridrage, Kruševa i Škabrinje ogorčeni. Uzbuđeni su navlastito poradi očite mržnje i službene zloporabe. »Ne kaže Hrvat, nego ustaša.« Pače i djetetu od 11 godina! Zar je gluhonijemi Tomo Bašić iz Kruševa mogao pjevati pjesme, a nemilo je po glavi tučen. Zašto su — pitaju se začuđeni seljaci — dva brata Viduka svezana skupa, te su milicionari tukli bratovom glavom o bratovu glavu, tako da je Slavko dopao bolnice?

Karinski kamen

Pridraga je žrtvovala 45 svojih sinova u NOR-u, a imenom narodnoga heroja, Stanka Batura, španjolskoga borca, krštena je lijepa škola, s osam učionica, dobrovoljno sagrađena, da bi na ovomu tlu ostala njihova djeca. Od nekih 3000 Pridražana, 830 ih radi izvan domovine, 480 »privremeno«, a ini već imadu obitelji u tuđini. Unatoč tomu, posvuda vidiš djecu, jer se ovdje rađa na hrpe. Polja nisu zapuštena, kao što je to u Kruševu, kako veli istučeni mladić Branko Perica. Pridraške žene nose na leđima vučije, dokle kap kapne popiju je već ose, a starac klešući karinski pločasti kamen, odlamajući geološki sloj, pjeva pjesmicu o njihovu junaku što je u Karinsko more stjerao Turčina:

O, Pridrago poštenoga glasa,
Sljedbenico Balića Dujasa.

A svagdašnji se život nastavlja. Za sretan put pijem vino pod ložnjačom, pod gredom visi krvava košulja i mladi sir, cakli se ulje u tamnoj kamenici. Ovdje se potkrovlje zove kula, pa me iz nje pozdravlja djevojčica Zorka. Na odlasku ugledah šepava tovarčića, izdaleka mi veli Stoja: »Da barem naiđu... Talijani... da se ne muči...!«

Mrtvi uspokojeni morem

Na vrhu Velebita Tulove su grede kao kameni cvijet. More šumi duboko pod Ilirima zgrčenim u grobovima. U Ninu, pod nanosima eolske zemlje, opruženi su stari Hrvati. Mrtvim precima more plače kosti.

Jozo Vrkić

PRIDRAGA TRAŽI ZAŠTITU

NAKON PET STOLJEĆA IZOSTALO BLAGDANSKO SLAVLJE U KARINU

Brijunski plenum CK SKJ g. 1966. bio je logičan posljedak demokratizacije društva na samoupravnoj osnovi, koja je u sebe, neopazice ili silimice, sve više uključivala povijesnost naroda koji obitavaju unutar granica SFRJ. Dotadašnje društvene institucije, formirane u jednom drugom vremenu, izuzetnom ne samo po svojim težnjama nego i po svojim strahovima, bile su podvrgnute javnoj prosudbi, kritici pa i osudi. Glavni kreator i pobornik militantnog unitarističkog jugoslavenstva izgubio je moć, ne samo da raspolaže slobodom i svakodnevnim spokojem velikog broja pojedinaca, nego je izgubio i politički i revolucionarni ugled. Unutar aparata koji je on formirao i koji je djelovao po njegovom naputku ipak nisu izvršene znatnije kadrovske izmjene. Izostanak sudskih procesa i osuda zbog protuustavne krivične djelatnosti nadoknađen je donošenjem novih zakona koji su ograničili upotrebu sile i samovoljnih postupaka. Ustrajne i temeljite kritike starog sustava državnih institucija javne sigurnosti i redarstva polako su rastakale kod osoblja koje ih je sačinjavalo svijest o njihovoj iznimnosti i nepovredivosti. Ipak, ta svijest nikada nije bila potpuno zatrta, tá previše je dugo bila njegovana i podržavana, da bi tek tako mogla nestati. U kontraverznim društvenim prilikama, kojima obiluje svaka dosad poznata ljudska zajednica, svijest o iznimnosti ponekad silovito izbije na površinu. Učestali sukobi građana i milicionara rječito govore da mnogi problemi u redarstvenoj službi još uvijek nisu riješeni i da ta služba još uvijek nije dovedena u sklad s nacionalnim bićem naroda unutar kojega djeluje. Iz tog nesklada rađaju se nesuglasice, nerazumijevanja i frustracije, koje ponekad poprime zastrašujuće oblike, kao što se to nedavno dogodilo u Karinu, u zadarskoj općini.

Izvještaj Republičkom SUP-u

U izvještaju što ga je Mjesna zajednica sela Pridrage uputila 9. kolovoza o. g. Sekretarijatu za unutrašnje poslove SR Hrvatske kaže se: »Dana 2. VIII. 1971. u Karinu, gdje prebiva živalj pravoslavne vjere, mada se u istom mjestu nalazi franjevački samostan, slavio se uobičajeni blagdan Gospe od Anđela. Kao i ranijih godina slavlju je prisustvovalo mnoštvo naroda, kako iz Karina, tako iz Pridrage, Kruševa i obližnjih sela. Među prisutnima bilo je žitelja pravoslavne vjere. Prisutni omladinci s jedne i druge strane pjevali su pjesme koje su manje više na ovom području uobičajene. Uglavnom se pjevalo: 'Marjane, Marjane', 'Oj ti vilo Velebita', 'Ustani bane' i slično. Zbog ovih pjesama, koje nikoga nisu vrijeđale, počeli su reagirati i nazočne omladince sprečavati milicionari, tvrdeći da se navedenim pjesmama provocira. Omladinci su na takva upozorenja milicionara izjavili da ne vide provociranje spomenutim pjesmama, ali ako to nekoga vrijeđa ili ako se time provocira, da su spremni prestati s pjevanjem. Umjesto potrebnog savjeta od strane milicionara uslijedila su batinanja, hapšenja i odvođenje u pritvor. Da bude još žalosnije, nazočni milicionari su raspodijelili civilima, očito unaprijed pripremljenima, službene palice a ne isključuje se mogućnost, i vatreno oružje. Protiv golorukih omladinaca i seljaka našli su se brojni pripadnici stanice narodne milicije Benkovac i Obrovac i od njih pripremljeni i službenim palicama oboružani civili, tako da su svi skupa počeli napadati i udarati sve i svakoga za koga su znali da je pjevao, odnosno da je iz Pridrage, Kruševa ili odnekud drugdje, a ne iz Karina. Pri tom se od civila naročito isticao jedan u uniformi poduzeća 'Autotransport' iz Zadra, te prema tome šofer ili kondukter tog poduzeća, navodno neki Adam, te Slavko Šijan, kojega su milicionari nazivali 'major', dok se navodno radi o trgovačkom putniku iz Zagreba, te neki Milan Bućan, navodno kapetan I klase JNA iz Zagreba. Šijan i Bućan su bili toliko drski i bezobrazni da su pored ostalih psovki i uvreda na račun Hrvata, govorili da su stanovnici Pridrage gamad koju treba poubijati, da će dovesti puk vojske iz Knina i sve pobiti, da su svi ustaše i da im se to naprosto iz očiju vidi i slično ... U stanici milicije komandir je privedenim govorio: 'Majku i vam vašu, sretni ste da nisam imao mitraljez, sve bih vas pokokao.'«

Mirne demonstracije Pridražana pred zgradom Općinske skupštine na Narodnom trgu u Zadru

Mirne demonstracije

Zaprepašteni onim što se zbilo, Pridražani i Kruševljani prosvjedovali su na više mjesta tražeći da se krivci ovog nemilog događaja pozovu na odgovornost i kazne. Međutim, kako se istraga, po njihovom mišljenju, vodila presporo i na neodgovarajući način, Pridražani su 16. kolovoza priredili mirne demonstracije pred zgradom Općinske skupštine u Zadru. U grobnoj tišini, s još vidljivim ozljedama po tijelu, oni su prošli kroz Zadar noseći zastave, krvave košulje i parolu: »Zaštitu u svojoj domovini traži Pridraga«. Nekoliko dana nakon toga razgovarao sam s njima u njihovu selu. Posivjelih lica sjedili su pred svojim kamenim kućama, o onom što su vidjeli i pretrpjeli govorili su bez trunka mržnje i osvetničke nakane. Branko Perica, student komparativne književnosti i češkog jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, pripovijedao mi je: »Pjevali smo u gostionici, ušla su dvojica milicionara, ali se uopće nisu osvrtala na nas, ni mi na njih. Poslije smo pošli prema samostanu pjevajući putem 'Vezak vezla Hrvatica mlada'. Ljudi su pljeskali, djevojke također, bilo je mnogo naroda, oko tisuću i pol ljudi, žena, djece. Kad smo se vraćali nazad, zaustavila nas je milicija. Dignuli su ruku i rekli: 'Stanite!' i mi smo stali, bila je velika skupina. Pitali su: 'Zašto provocirate?' Rekli smo da ne provociramo nikoga, a oni su odmah otkopčali palice i počeli pendrečiti. Počeo sam bježati. Nakon četrdesetak metara stao sam misleći da me ne progone, a onda sam vidio da trče za mnom i viču: 'Kosatog, kosatog uhvatite!' Dohvatili su me i počeli tući, netko pendrekom, netko šakom, istrgao sam se i dalje trčao dok nisam naletio na neko rudo od kola i pao. Nisam se uspio dignuti, počeli su me tući na zemlji, bila su dvojica, trojica, među njima milicionar Frane, on je imao okrvavljenu glavu. Šofer zadarskog poduzeća 'Autotransport' Boro Adam navodno je digao toljagu da me udari po leđima, ali je u tomu bio spriječen od milicionara. Milicionar Frane stao mi je nogom na prsi, izvadio pištolj i rekao: 'Mrdni sad, majku ti ustašku!' Poslije su me digli i vukli za kosu. Pao sam na zemlju, a oni su me i dalje vukli za kosu, to su bili strašni bolovi. Tako su me dovukli do 'Land Rowera', njihovih kola, ubacili su me unutra i otišli loviti druge. Dok su me vozili prema Benkovcu, jedan milicionar, mislim da se zove Nikola Ljubović, psovao mi je majku hrvatsku. Milicionar Frane nije ga opomenuo, on mi je samo psovao majku ustašku. Tuku me i viču: 'Ti si srodnik Hrkačev, imaš iste ideje kao i Hrkač'. U milicijskoj stanici u Benkovcu nastavili su me tući udarajući me nogama, pendrecima, šamarima, tukli su me i po glavi. Onaj koji me je oborio imao je duge crne brkove i psovao je 'svetu nedjelju'. Kad su se izdovoljili, povadili su mi stvari iz džepova i odveli me u ćeliju. Oko pola noći bio sam priveden pred istražnog suca iz Zadra. Tada nisam ni znao tko je on, bio je blag, ali ja nisam slušao što govori. U svom iskazu što sam ga dao sucu istražitelju bio sam blag prema milicionarima, mislio sam da će me zadržati u zatvoru i tući. Pušten sam kući, čekao sam dok svane dan. Kad sam došao u Pridragu, ljudi su plakali.«

Marko Zubčić je kazivao: »Idući prema plaži vidio sam parkiran auto u kojem je bilo šest milicionara i nekoliko civila. Ugledali su me i poletjeli prema meni. Videći da nemam drugog izlaza, skočio sam u odjelu u more. Trčeći za mnom do mora, dojurio je jedan milicionar i jedan major u mirovini, njegovo ime ne znam, ali znam gdje mu je vikendica. Taj umirovljeni major nagovarao je milicionara da puca na mene, milicionar smetalo. Ne vjerujemo, ne možemo ga nije poslušao.«

Pere Batur je kazivao: »Uputio sam se od plaže u pravcu samostana. Ispred mene je išao Sava Lacmanović, milicionar iz Benkovca, u društvu s meni nepoznatim civilom. Razgovarali su. Civil je pogledao na sat i rekao: 'Petnaest do dva', na to je milicionar opovrnuo: 'Sad ćemo početi'. Bilo mi je čudno njihovo ponašanje, primijetio sam da se nešto sprema, pa sam ih pratio. Prema plaži išla je raspjevana grupa mladića. Četiri-pet milicionara stalo je ispred njih na cestu, tu je bio i milicionar Milan Budimlija u kupaćim gaćicama. Jedan od uniformiranih milicionara rekao je mladićima da vrijeđaju i izazivaju. Oni su odgovorili da ne vrijeđaju, a niti da izazivaju, već da pjevaju svoje hrvatske pjesme. Milan Budimlija gurnuo je jednog uniformiranog milicionara u grupu mladića, nastala je tučnjava, panika i bijeg.«

Tukli su i djecu

Ante Karamarko, student IV. godine Veterinarskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, bio je u grupi mladića koja je pjevala. Kad su milicionari i civili počeli tući, uspio je pobjeći. On pripovijeda: »Izmakao sam iz gužve, stao i gledao što se događa. Narod je bježao kojekuda, neki su skakali u more. Civili su imali pendreke, koce, pištolje, kamenje. Vikali su: 'Taj je iz Kruševa! Taj je iz Pridrage!' Tukli su i gluhonijeme. Do mene je dotrčao Šime Anić, dječak od jedanaest godina, bio je sav krvav i uplakan. Njega je bacio o tlo i izudarao Boro Adam, zato što je na košulji nosio hrvatski grb. Otrgao mu je grb.«

Ante Gospić, dvadesetjednogodišnji predsjednik Omladinske organizacije u Pridrazi, kaže: »Zaustavili su nas milicionari, iza njih bila je velika grupa civila. Milicionari su rekli: 'Dečki, vi izazivate!' Milicionaru koji je stajao do mene rekao sam: 'Mi ne izazivamo nikoga!' On je onda meni pošao prstima u oči, opsovao mi je majku hrvatsku i udario me pendrekom po lijevom ramenu. Milicionari i civili su vikali: 'Drži ovoga! Drži onoga! Drži! Drži!' Izgledalo je kao da smo upali među vukove. Djeca su popadala na zemlju. Narod je bježao kojekuda. Nitko nije pružao otpor jer nitko nije tako nešto ni predviđao. Zaprepašteni smo. Nikoga nismo vrijeđali. Svi smo rođeni poslije rata. Nitko od nas nije vidio ustaše. Moj je otac borac, nosilac medalje za hrabrost, tri su ga puta Nijemci izvodili na strijeljanje. Tito mu je dodijelio medalju. Ako se ništa ne poduzme, pitam se hoće li itko više htjeti biti predsjednik omladine u Pridrazi?« Ante Gospić je uspio pobjeći, ali njegov vršnjak Slavko Viduka nije bio takve sreće. On mi je tihim glasom pripovijedao: »Zajedno s mlađim bratom pošao sam kupiti lubenicu za djeda, koji poradi starosti nije mogao doći na svetkovinu. Vidjeli smo povorku, pa samo sišli s bicikla i stali u stranu da nas mogu mimoići. Vidio sam kako milicionari vode svezanog Šimu Zubčića. Pošli su prema meni. Čujem kako jedan viče: 'Vadi lisice, stavljaj na njega! Ubij ustašu!' Prilazi mi komandir milicije i pita: 'Odakle si ti? Ti si sigurno iz Pridrage?' Onaj do njega kaže: 'Zar ne vidiš da iz njega ustaške oči sjaju?' Komandir milicije je iz Benkovca, zove se Dušan Drača. On je naredio da mi stave lisice. Počeo sam izmicati, a oni su navalili na mene kao čopor vukova. Vikali su: 'Ubij ustašu!' Komandir milicije počeo je vaditi pištolj. Drugi je rekao: 'Ne! Ustaša se tako ne ubija, nego pendrekom.' Udarali su me pendrekom sve dok se nisam onesvijestio. Kad sam se osvijestio, vidio sam da sam svezan jednim lisičinama zajedno s bratom, moja lijeva, a njegova desna ruka. Vukli su nas za kose i lupali. Tukli su nam glavu o glavu i pendrekom s obje strane sljepoočica. Kad su nas doveli blizu kamiona koji će nas voziti, raširio sam ruke i viknuo: 'Druže Tito, što dozvoljavaš ovo?' Komandir milicije je opsovao: 'J ... majku i tebi i njemu!' Tada sam počeo pjevati: 'Ustani bane'. Uspio sam izgovoriti samo prve dvije riječi, a onda sam se onesvijestio pod udarcima. Krv mi je curila na usta i nos. Poluonesviještene ubacili su nas u kola. Posrtao sam glavom prema vratima, a oni su namjerno zalupili vratima i udarili me njima, dva puta su otvarali i zatvarali vrata, tako sam se ponovno onesvijestio. Putem su nas ponovno tukli. Vozač je pitao jednoga milicionara: 'Zar te boli ruka pa ustašu ne možeš da dotučeš?' On je vozio brzo, cak-cak, tako da smo mi onako isprebijani trpjeli još veće bolove. Kad su nas doveli u Benkovac, bacili su nas na zemlju i vukli za kosu, a kad smo pod udarcima ponovno pali, vukli su nas za lisičine, tako su nas vukli i preko stepenica.«

Župnik iz Novigrada, don Ante Oštrič, učesnik NOB-e, kaže: »Htio sam intervenirati da umirim milicionare, ali su oni prijetili i meni. Molio sam aktivnog majora JNA Šimu Bobanovića, koji se tu zatekao, da i on intervenira. Rekao mi je da je već pokušao, ali da su i njega htjeli napasti.« Jakov Pedić, borac iz Pridrage i 60% ratni vojni invalid tvrdi da su mu milicionari rekli, kad su vidjeli njegovu boračku knjižicu: »Imali smo još takvih, uredili smo ih, uredit ćemo i tebe!«

Neka se zna

Pridražani imaju povjerenje u zakonodavstvo svoje države, ali ne žele da se o događajima u Karinu šuti. »Mi ne mrzimo nikoga«, kažu oni, »Živimo na svojoj zemlji, u svojoj državi, u Karinu smo stoljećima slavili svoje blagdane, pjevali svoje pjesme i nikome to nije smetalo. Ne vjerujemo, ne možemo vjerovati da naše pjesme smetaju žiteljima srpske nacionalnosti. Kad bi njih sutra netko napao, mi bismo ih branili, kao što smo to činili i dosad. Oni koji hoće da unesu pomutnju u naše odnose neće u tome uspjeti. Treba sve napisati neka ljudi znadu kako se postupalo s nama i našom djecom. Mi te milicionare plaćamo da brane Ustav i naša građanska prava, a ne da nas tuku.«

Bruno Bušić

ČOVJEK I SLOBODA SU SINONIMI

Ishodišta u izvornoj marksističkoj inspiraciji

To nije geslo nekog sumnjivog mudroslovlja, već izvorni marksizam, bez obzira što je neprepoznatljiv onima koji što više rabe njegovo nazivlje to dalje bivaju njegovu sadržaju. Jer, alijenacija, osnovni problem koji zaokuplja Marxa, ne iščezava nestajanjem onih oblika supremacije nad čovjekom koji se svojedobno Marxu nadavaše kao najopasniji, već iskorjenjivanjem izvorišta ljudskog potčinjavanja, bez obzira na oblike u kojima se javljaju.

Zato se marksizam ne svodi samo na racionalno sagledavanje povijesti, već je u njemu bitan imperativ angažmana. On je otvoreni poziv na djelo, jer je samo ono mjera našeg postojanja. Po djelu zahvaćamo povijesnost osmišljavajući njezin tijek i sebe same; njime nadvladavamo samoću individuuma i hostilnost svijeta. I zato, kad se događa djelo, događa se čovjek. Ali, i jedno i drugo predmnijeva izmicanje otuđenju. Tako se ovaj dinamički krug zatvara slobodom iz koje i poniče, jer je djelo nemoguće bez slobode, a čovjek bez jednog i drugog. Čovjek—djelo—sloboda stožeri su marksističke vizije povijesti (bez obzira koliko se dogmatici hvatali za glavu ili za pendrek) i upućuju nas prije svega na vlastite odgovore i njihovu riskantnost. Samo u tom kontekstu iščezava dihotomija odgovornosti prema općem i prema vlastitom postojanju.

O poslušnosti i sablažnjivom nesuglasju

Držeći se ovih temeljnih odrednica, osjećali smo i osjećamo svu suvišnost traženja ishodišta sigurnosti izvan izvorne marksističke inspiracije i ciljeva koje sagledavamo. Zato smo i odbacili povlađivanje autoritarnih egzegeta kao kriterij revolucionarnosti i komunističnosti naših čina, pa i ovaj memento nije radi nas, jer mu sadržaj, barem dosad, nismo gubili iz vida.

Pokret hrvatskih sveučilištaraca, strukturirajući se u Savezu studenata, prezentirao se autohtonošću kao bitnom značajkom svog djelovanja. Očito, to je bila novost u našoj političkoj javnosti, jer se nenaviklost iskazivala na svakom koraku u rasponu od zabune do nesnošljivosti. Sva energija pokreta mogla se bezuspješno iscrpiti u dokazivanju da nismo društvo »Naša djeca« ili cehovsko udruženje. Ali, umjesto da ih uvjeravamo što trebamo biti, mi smo to jednostavno bili.

Time smo se, izgleda, ogriješili o vrhovni ideal političkog ćudoređa — poslušnost, pa su oni kojih smo se manipulaciji oprli proglasili, s neodređenošću punom aluzija, da s nama netko manipulira (!). Te nas »packe« (zbog svoje neuvjerljivosti) ne zabrinjavaju koliko uzroci zbog kojih su nam podijeljene. Jer poslušnost je deplasirana tamo gdje je zajedništvo u dignitetu i nagnućima. Ona se konkretno iskazuje kao recidiv koncepta »čvrste ruke«: kao preduvjet jedne kratkovidne efikasnosti. Istini za volju, poslušnost nas može brže dovesti do nekih usputnih postaja ovog povijesnog pohoda, ali će još sigurnije udaljiti njegov krajnji cilj. Jer, ciljevi socijalizma u svakom sudioniku jesu njegova ostvarenja. I tu je njegova kvalitativna prednost; tu je izvorište našeg zanosa, ali i zapreka brzopletim rješenjima: gubeći svoju osobnost sudionici preobražaja bivaju izgubljeni i za sam preobražaj.

— Zato stvarni neprijatelji socijalizma i jesu upravo oni koji ga u svojoj nesnošljivosti i inim ludostima požele promicati vrhom pendreka.

— Zato griješe protiv socijalizma i oni koji politički čin prosuđuju mjerilima građanske razboritosti (socijalizma nema bez revolucionarnosti, jer je ona u njegovim počelima).

— Ali posebice se ogrešuju o socijalizam i ovaj njegov povijesni trenutak oni koji s histerijom proglašavaju (navodnu) heretičnost studenata, jer time skrivaju u potkrovljima svoje kratkovidnosti stvarne zlodube, ili čak s njima zajedno potpiruju lomače za nas.

O taktici i ostalom

I neki od onih s kojima dijelimo iste nade i rizik zalaganja za njih — uvjeravali su nas (nedavno) da istinu treba krojiti prema posljedicama što ih izaziva njezino iskazivanje. Ali mi smo, ne odbacujući apriorno svaku strategiju i taktiku, odbili takvu koja bi povrijedila počela našeg pokreta, premise revolucionarnosti i pobudila sumnju općinstva u našu dosljednost. Odbili smo je s još jednog razloga: u određenim trenucima oportunizam znači kapitulaciju, a nagodba ustuk.

Prisjećajući se trenutka u kojem smo, ne slučajno, izabrani za studentske predstavnike, shvatili smo ga kao obračun sa svim socijalizmu i samoupravljanju neprimjerenim metodama i uzusima društveno-političkog realiteta. Zato smo se i u sadašnjem trenutku trudili učiniti sve da ispunimo prihvaćenu zadaću. Svjesni smo da bi gubitkom posebnosti, koje je od početka nosio taj pokret, počela trnuti i njegova revolucionarnost.

Zato nećemo i ne možemo mijenjati Hrvatsku za socijalizam, niti obrnuto. Jer Hrvatska nije ni puki historicizam, ni samo zemljopisni pojam, ni samo ovi ljudi, ni samo ovaj kamen. Hrvatska je više i od vlastite povijesti: ona je san (snom živjeti uvijek je značilo pobunu). I ta vizija humanijeg društva nazočna je u svakom našem činu. U ime nje odbacujemo i takve pogodbe po kojima bi nepravda poslužila nacionalnim probicima. Jer, X. smo sjednicu shvatili kao mogućnost čovjeka, a nacionalno spoznajemo samo unutar granica humanosti.

Jednako nas plaše i oni koji ne vide da je Hrvatska i cilj i izvršilac preobražaja, a ne tek njegov akcident, jer »i perspektiva planetarnog jedinstva može biti radosna samo s raznolikošću«.

Tako se baš u ovim spornim događajima izkazala sva promašenost optužbi po kojima se navodno iscrpljujemo u iskopavanju muzejskih veličina. Jer mi smo se jasno opredijelili za novo, koje će doći i po nama, za Hrvatsku koja svoj entitet nalazi dublje od nekad diskriminiranih osoba, nazivlja i simbola. I zato ne postoji opasnost da povijest shvatimo mitomanski, jer u njoj vidimo samo dokaz da su i drugi ovaj san sanjali prije nas, jednako strasno, ma da nisu imali jednaku mogućnost njegova ostvarenja. Ona je ohrabrenje koje se sabire u nama onog trenutka okrepljujući nas porukom i primjerima nade.

O lakajima i dostojanstvu

Na kraju možda treba nešto reći i o mogućnosti koja to nije. Držeći se prokušanog recepta konformista »sačekati izjašnjenje drugih i podržati ono što je bezopasno« — mogli smo sigurno (kao neki) sačuvati blagonaklonost političkog Olimpa. Ali, mi smo svjesno odbacili kalkuliranje s istinom i dostojanstvom, ustrajući u odluci i onda kada su reakcije na nju prestale biti pretpostavke. Sve lakaje i lakajske mogućnosti odbacujemo i sada, ponavljajući s Ezrom Poundom: »Come, let us pity those who are better off than we are (Daj, požalimo one kojima je bolje nego nama).«

Zvonimir Puljić,
član Predsjedništva SS Hrvatske

ZA RJEŠAVANJE BITNIH PITANJA

ZAKLJUČCI Prvog sabora studenata Omiša održanog 21. kolovoza 1971.

1. Studenti Omiša ustanovljuju da postoji živa potreba još opsežnijeg uključivanja u društveno-politički život svojih sredina kako bi pridonijeli maksimalni obol uspjehu nastojanja svih progresivnih snaga koje teže potpunoj afirmaciji samoupravljanja i izgradnji zbiljski demokratskog socijalističkog društva

2. Neprijatelji: hrvatskog naroda i politike koju on danas oduševljeno prihvaća pokušavaju na različite načine u njegove redove unijeti razdor, služeći se najrazličitijim metodama, od politikanskih ogovaranja do otvorenog izazivanja. Takve snage traže mogućnosti da u svakoj raspravi ili eventualnim različitim mišljenjima vide podlogu svojim dušmanskim nakanama i zato pod svaku cijenu pokušavaju stvarati nemir i nespokojstvo na tlu ove izmučene zemlje.

3. Studenti ove općine oštro prosvjeduju i s indignacijom odbacuju uvrede koje pojedinci nanose hrvatskim sveučilištarcima krsteći ih imenima kontrarevolucionara, šovinista i sl. Nama, kao i golemoj većini hrvatskih studenata, stalo je do jedinstva sa svima onima kojima leži na srcu boljitak SR Hrvatske pa stoga i ne pomišljamo da bi ovaj prijelomni trenutak naše povijesti iskorištavali u bilo kakve svrhe doli u snažnu, osmišljenu, zajedničku akciju.

4. Studenti općine Omiš, jednoglasno ponovno izražavaju suglasnost s programom SKH zacrtanom na X. sjednici CK SKH. Spremni su i odlučni izboriti se za njegovo oživotvorenje, pa stoga predsjednici CK SKH dr. Savki Dabčević-Kučar i svima onima koji zbiljski prihvaćaju klasni i nacionalni program SKH poručuju da u njima imaju istinske suborce, te da će svaki neprijatelj, domaći ili vanjski, naići na njihov snažni i beskompromisni otpor.

5. Studenti Omiša ni u kom slučaju ne vjeruju da je u koljevci jugoslavenskog komunističkog pokreta — u Zagrebu — došlo do susprezanja u odlučnoj bici za brži napredak SR Hrvatske, lišen unitarističkih, centralističkih, birokratskih i drugih antisocijalističkih stega, pa zato smatraju zlonamjernima i provokativnima sumnje koje neki izražavaju prema komunistima našeg glavnog grada.

6. Zalažemo se za poštivanje suprotnog mišljenja, a protiv svakog oblika isključivosti. Mi smo za to da se prema svima onima kojima se dokaže dušmansko raspoloženje primjenjuju iste sankcije, da se ne dâ povoda sumnji u to da je nastupilo bilo čije vrijeme osim vremena jačanja republičke suverenosti i državnosti, osim vremena vraćanja viška rada onima koji su ga ostvarili, osim vremena bitnih promjena u ekonomskom sustavu zemlje.

7. Studenti Omiša svesrdno se zalažu za znanstveno argumentiranje u svakoj polemici, s politikom temeljenom na znanstvenom dokazivanju i istraživanju, a protiv jednostranih neznanstvenih i brzopletih ocjena i rasprava. Čini nam se neispravnim dijeliti znanstveni rad od političkih pogleda.

8. Traže maksimalni respekt, poštivanje i toleranciju među legalno izabranim rukovodstvima društveno-političkih organizacija, pa se zalažu za takav odnos i prema svojim legalno izabranim predstavnicima.

9. Ustanovljuju kako postoji potreba još djelotvornijeg suprotstavljanja zagovornicima i nosiocima unitarističke i antihrvatske politike, koji u posljednje vrijeme postaju nešto glasniji i neobazriviji.

10. Stavljaju ozbiljnu zamjerku dijelu hrvatskog tiska koji u posljednje vrijeme postupno sve više zanemaruje bitna pitanja opstanka i bržeg razvitka naše Republike, uporno i maksimalno se baveći pitanjima koja objektivno nemaju obilježja naibitnijih. Prema našem mišljenju, u bitna pitanja svakako spadaju: devizni, carinski, vanjskotrgovački, i bankarski sustav, odseljavanja golemog broja Hrvata iz domovine, te pitanja što usmjećnijeg konstituiranja hrvatske socijalističke države.

Za Sabor studenata Omiša:
Joško Brstilo, Ivica Bekavac,
Zdravko Novaković

STAMBENA SITUACIJA U ZAGREBU

KRIZA BEZ KRAJA?

KADA BI OSIJEK, RIJEKA, KARLOVAC ILI KOJI DRUGI GRAD U HRVATSKOJ BILI BEZ VODOVODA, TO BI BIO PRVORAZREDAN POLITIČKI PROBLEM. NA ČINJENICU DA ČAK 130.000 ZAGREPČANA ŽIVI BEZ VODE IZ VODOVODA – NITKO SE I NE OSVRĆE.

»Zagreb i sjeverozapadna Hrvatska zapali su u jednu od najtežih kriza, u opskrbi strujom i vodom, koja je nanijela strahovite štete čitavoj privredi u našoj republici« (VUS, 25. VIII. 1971.). Kao da smo osuđeni na nedaće koje su gotovo paralizirale Zagreb. Međutim, krizi opskrbe strujom i vodom pridružila se i stambena kriza, koja je ove godine naglo porasla.

Pogrešna stambena politika

Zagreb je još uvijek bez općeg urbanističkog plana, koji je, ruku na srce, trebao biti gotov već pred dvadeset godina. To je jedan od prvih uzroka sadašnje stambene krize. U prvim, naime, poslijeratnim godinama gradilo se neplanski i veoma sporo. Od 1946. do 1955. godine izgrađeno je u Zagrebu samo 10.512 stanova. Tako nedovoljna izgradnja dovela je grad u stambenu krizu iz koje se neće tako lako izvući. Istom u razdoblju od 1956. do 1970. godine pojačana je stambena izgradnja i sagrađeno je 72.259 stanova. Treba svakako napomenuti da je od toga samo 44.751 stan sagrađen u društvenom, a čak 27.508 stanova u privatnom sektoru.

Tek 1966. godine donesen je prvi put srednjoročni program stambene izgradnje za Zagreb. U tom programu postavljeni su minimalni planovi stambene izgradnje s obzirom na potrebe grada. No kako to već kod nas biva, ni taj minimalni program nije ostvaren. Bilo je, naime, predviđeno da će se u tome razdoblju sagraditi 28.178 stanova u društvenom, a 9.032 stana u privatnom sektoru, a izgrađeno je 20.918 stanova u društvenom i 11.067 stanova u privatnom sektoru. Mogli bismo to reći i ovako: 1968. god. sagrađeno je samo 81% planiranih stanova, 1969. god. 76%, a 1970. god. 66%.

Koliki je deficit stambenog prostora

Potkraj 1969. i 1970. god. odnos broja kućanstava i broja stanova, kao indikator nominalnog deficita stanova, bio je slijedeći:

	31. XII. 1969.	31. XII. 1970.
broj kućanstava	200.710	204.806
broj stanova	161.503	166.894
nominalni deficit stanova	39.207	37.912

Ovome, nominalnome, deficitu stanova treba dodati još oko 40.000 kućanstava koja se nalaze u stanovima koji ne ispunjavaju minimalne higijensko-tehničke uvjete stanovanja. **Prema tome, potkraj 1970. god. oko 80.000 kućanstava ili nije imalo nikakav stan ili je imalo stan male površine, loše opremljenosti i slabe kvalitete, stan koji ne može riješiti stambene probleme današnje obitelji.**

Kakvi su stanovi u Zagrebu

Kad bi Osijek, Rijeka, Karlovac ili koji drugi hrvatski grad bili bez vodovoda to bi bio prvorazredan politički problem. Na činjenicu da čak 130.000 Zagrepčana živi bez vode iz vodovoda, nitko se ne osvrće.

Što se tiče opremljenosti stanova pomoćnim prostorijama, situacija u Zagrebu nadasve je loša. Potkraj 1968. god. svega je 52% stanova bilo opremljeno kuhinjom, kupaonicom i nužnikom. Bez i jedne pomoćne prostorije bilo je 9.2% stanova, a ostali su stanovi između ovih dviju krajnosti. Opremljenost stanova instalacijama također nije zadovoljavajuća. Svega 69,8% stanova ima instaliranu struju, vodu i kanalizaciju. 2% stanova nema nikakvih instalacija. Oko 29% stanova nema nekih instalacija, najčešće vode i kanalizacije.

Najlošija godina

U srednjoročnom planu stambene izgradnje za razdoblje od 1971. do 1975. godine bilo je predviđeno da će se do 1975. u Zagrebu sagraditi 41.800 stanova, a od toga u toku 1971. god. 7.300 stanova. **Međutim, prema podacima iz saopćenja br. 17 Zavoda za statistiku, u prvom polugodištu 1971. god. u društvenom sektoru sagrađena su tek 873 stana, što iznosi svega 18% predviđenog broja planiranih stanova u društvenom sektoru.** Ocjenjuje se da je u isto vrijeme izgrađeno oko 375 stanova u vlastitoj režiji građana. Znači da je u prvom polugodištu sagrađeno samo oko 1250 stanova. **Ukoliko bismo nastavili stambenu izgradnju istim tempom kao ove godine, riješili bismo sadašnju stambenu krizu za 32 godine.** Kako je opao broj završenih stanova u prvom polugodištu ove godine, možemo ilustrirati slijedećim podacima:

	završeno u prvom polugodištu ove godine					
	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.	1971.
završeno stanova u društv. sektoru	1.148	2.042	1.770	1.625	1.184	873

Iako su cijene stanova visoke – stanova nema

Cijene stanovima rastu stalno, a u posljednje je vrijeme to povećanje tako izrazito da zabrinjava i postaje ozbiljna prijetnja daljnjoj izgradnji stanova. Razloga za ovo povećanje ima dosta, no ipak se kao razlog vrijedan posebnog spomena može izdvojiti neusklađenost ponude i novčano pokrivene potražnje.

Ako pokušate kupiti stan u novogradnji, brzo ćete uvidjeti da u Zagrebu ne možete dobiti stan koji bi bio useljiv ove ili slijedeće godine. Cijene stanova na zagrebačkom tržištu kreću se u prosjeku od 3800 do 4500 dinara po četvornom metru. To znači da jednosobni stan stoji najmanje 170.000 dinara, dvosobni između 200.000 i 300.000 dinara, trosobni između 300.000 i 400.000 dinara, a četverosobni preko 450.000 dinara. Skupi su, skupi, preskupi za prosječni džep, no i da ste bogataš, useljivih stanova u Zagrebu nema. Oni pak stanovi koji se danas prodaju, naravno neizgrađeni, bit će gotovi tek negdje 1972. ili 1973. godine, i to na samoj periferiji Zagreba.

Špekulacije sa stanovima

U zagrebačkim građevinskim poduzećima sklapaju se ugovori s kupcima stana po nedavno usvojenoj kliznoj skali, što znači da je cijena budućeg stana varijabilna. Time se izvođač radova osigurava ako stan poskupi zbog »objektivnih okolnosti«. To omogućuje špekulacije raznih poduzeća, koja odgađaju predaju završenih stanova kupcima kako bi dobili vremena za povećanje cijena stanova. To najbolje vidimo na slijedećoj tabeli, koja pokazuje veliki nerazmjer završenih stanova s obzirom na ukupni broj stanova u izgradnji.

Stanovi u izgradnji:	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.
ukupno	19.524	18.921	19.612	17.614	19.152	24.737
završeni stanovi:	6.893	7.220	7.412	6.017	5.945	5.391
postotak završavanja:	35,3	38,2	37,8	34,2	31,0	21.7

Pad stambene izgradnje u Hrvatskoj

Zanimljiv je podatak da je pad stambene izgradnje zabilježen u cijeloj Hrvatskoj. U prvom polugodištu ove godine završeno je u Hrvatskoj 47% manje stanova nego u istom periodu 1970. godine, koja je smatrana kriznom godinom na stambenom tržištu. No, dok je u Hrvatskoj zabilježen pad od 47%, dotle taj pad u BiH, Crnoj Gori i Srbiji znosi od 5 do 19%. Slovenija je izgradila 21% više stanova, a Makedonija dva puta više nego lani.

Uzroci?

Prelazilo bi okvire ovog članka ako bismo željeli detaljno analizirati sve uzroke stambene krize u Zagrebu i Hrvatskoj. Stoga ćemo spomenuti samo neke, koji su po našem mišljenju posebno zanimljivi i značajni.

Spomenuli smo već nedostatak urbanističkog plana te nepostojeću i neodgovarajuću stambenu politiku grada i republike.

U radnim organizacijama sredstva namijenjena za stambenu izgradnju, 4% od osobnih brutto dohodaka, rabe se u druge svrhe, zbog nelikvidnosti privrede. Osim toga u radnim organizacijama ne nastoje poboljšati kvalifikacionu strukturu kadrova. Stručnjacima ne nude stanove, što mnoge navodi na put u inozemstvo.

Banke vode lošu politiku financiranja stambene izgradnje, krivnjom gradskih i republičkih organa. Također smo već spomenuli špekulacije sa stanovima koje provode neka građevna poduzeća. Uz to, građevinska operativa nadasve je loše organizirana, što također uvjetuje odugovlačenje izgradnje i stalno probijanje rokova.

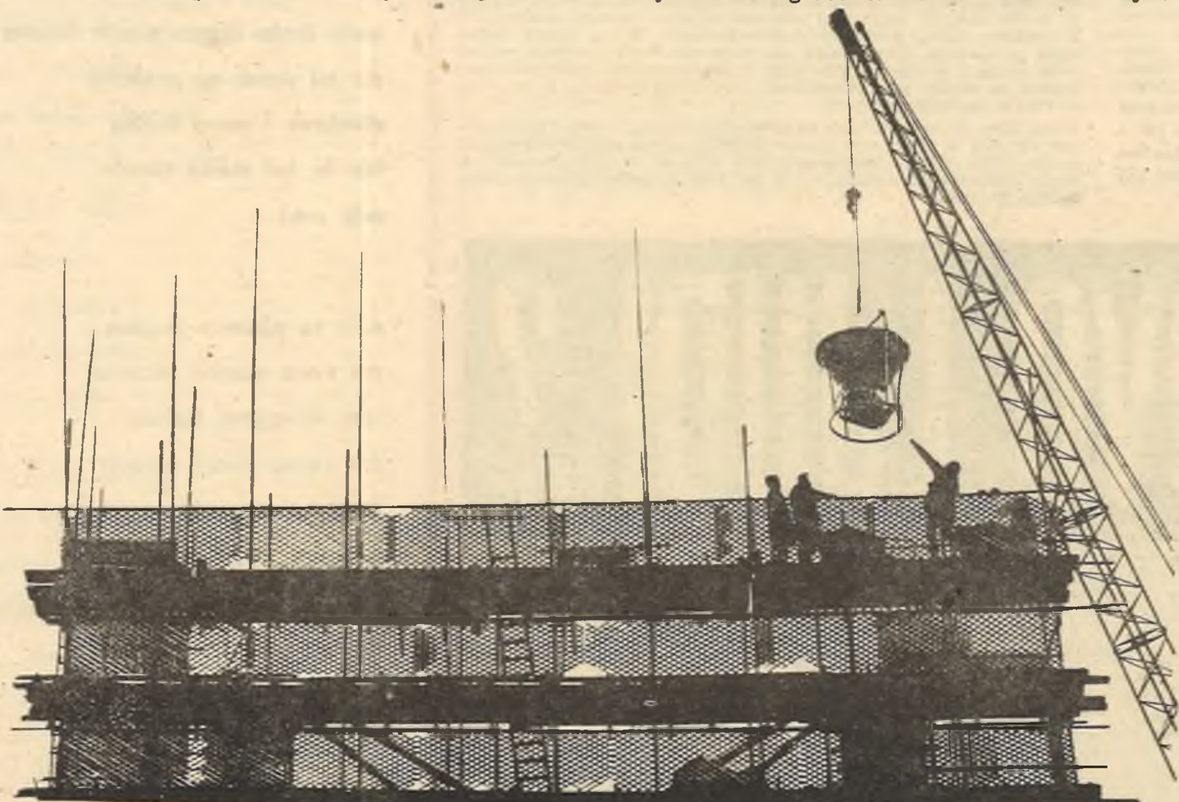
Novi pristup – zahvat u korijene krize

Ne postoji znanstveno fundirana politika vezana za gradsku rentu i troškove uređenja zemljišta. Bilo bi potrebno voditi takvu politiku naplate troškova za uređenje zemljišta koja bi stimulirala, a ne destimulirala stambenu izgradnju, kako je do sada bio slučaj. Uzrokom je krize, nadalje, neorganiziranost i nebriga gradskih službi u rješavanju bitnih pitanja za stambenu izgradnju, počevši od otkupa zemljišta, izdavanja građevinskih dozvola itd., što traje godinama.

Ovo su sve, naravno, zasebne teme koje pokazuju gdje bi trebalo tražiti uzroke sadašnjoj stambenoj krizi, koja se ne može riješiti bez drugačijeg odnosa društva prema stambenom pitanju i bez smišljene i koordinirane stambene politike.

Jasno da u ovakvoj situaciji najviše stradaju radnici s niskim osobnim dohocima. Možda je baš to jedan od najvažnijih uzroka krize: ne odlučuju oni koje ta kriza najozbiljnije i najteže pogađa.

Ivan Cerovac

PLAMENI JEZICI LIŽU JADRAN

Avionski snimak požara na otoku Lastovu, koji je napravio VUS-ov foto-reporter (velika slika na dvije strane), svjedočanstvo je o pravoj epidemiji plamena koja je ovog ljeta pretvorila u zgarišta mnoge šumovite predjele naše jadranske obale. Gorio je još otok Šćedro, Pelješac, krajevi oko Herceg-Novog, Metkovića, Makarske, Vodica... a ovaj tužni popis ne može biti cjelovit jer gotovo s dana u dan stižu vijesti o novim zgarištima. Je li riječ o stihiji, nemaru pojedinaca, nesposobnosti da se zaštiti šuma ili o nečijoj zločinačkoj raboti?

SNIMIO ALFONS ŠODAN

HRVAT
POŽA
GRO

Ing. DRAGUTIN KIŠ

Ugrožen biološki potencijal hrvatske obale

Rijekta su područja gdje su historijska zbivanja i utjecaji ostavili tako duboke tragove i gdje su najrazličitiji zahvati vezani uz život i potrebe čovjeka doveli do takvih degradacijskih stanja na širokim prostorima kao što je to slučaj s pejzažem jadranskog područja.

Deficitarno bogatstvo

Analize pejzažnog potencijala, to jest prirodne, biološko-ekološke ravnoteže tog prostora, obavljene prije nekoliko godina — utvrdile su već tada veoma kritičnu deficitarnost šumskog pokrivača u odnosu na velike prostore golog krša, kamenjara i drugih kategorija opustošenog krajolika. Ostaci nekad širokih kompleksa šuma, reduciranih tokom vjekova na male oaze, jedva su stvarali minimalni preduvjet biološke ravnoteže. Naročito je uočen relativno mali udio borovih šuma i kultura u obalnoj zoni, inače najjače opterećenoj turističkim i drugim iskorištavanjem. Tako npr. u području Makarskog primorja, uključivši i masiv Biokova i dio unutrašnjosti, dominira kategorija šikarâ i kamenjara, a dragocjeni opus zelenih crnogoričnih šuma vezan je na uski pojas uz more, a kako je on stalno prisutan u oku brojnih prolaznika koji se kreću jadranskom cestom, dobiva se krivi dojam o bogatstvu šumskog pokrivača ovog dijela jadranskog prostora. Pojedini otoci, a naročito ŠĆEDRO, LOKRUM, KORČULA i LASTOVO, relativno dobrom i potpunijom pošumljenošću predstavljali su u toj škrtoj globalnoj slici degradiranih krajolika našeg Jadrana iznimne vrijednosti.

Spaljeno ono što se najteže obnavlja

Na žalost, ova tvrdnja stavljena je u prošlo vrijeme. Jedino je LOKRUM preživio katastrofu ovogodišnjih šumskih požara, kojima po broju, veličini učestalosti vjerojatno nema premca u svijetu. Gorjele su šume, makija, masline, vinogradi — uglavnom sav biološki i ekonomski potencijal hrvatskog dijela Jadrana. Da tragedija bude potpunija, najčešće je gorjelo upravo ono što se biološki najteže regenerira: borovi. Naime, spaljena bjelogorična šuma ima sposobnost da se prirodnim putem bar djelomično obnovi (jasno da za takvu obnovu treba u ekološki nepovoljnim uvjetima vremena i strpljivosti), jer ima sposobnost vegetativnog razmnožavanja. Borovi odnosno crnogorica te sposobnosti nemaju; prema tome spaljene borove šume više se ne mogu obnavljati prirodnim putem: na tim zgarištima nastaje izravno kamenjar umjesto nekadašnje šume. Opasnosti od erozivnih posljedica, ukoliko se ne pristupi veoma širokim, brzim i relativno skupim zahvatima umjetnog pošumljavanja dovest će do nepopravljivog povećanja ljutog krša, kojim inače ne oskudijevamo. Nema smisla ponavljati lamentacije o načinu kako i čime su požari gašeni, jer je o tome bilo dosta riječi u dnevnom tisku. Možda je jedino važno upozoriti na jedan moment: kad bismo imali nekoliko specijalno konstruiranih aviona za gašenje požara i organiziranu dojavnu službu (protupožarne punktove za opažanje požara), veoma bi se brzo došlo na mjesto požara, tj. kada je on još u početnoj fazi razvoja, a to bi uz efikasno gašenje avionima bilo jedina mogućnost da bude ugašen prije nego što uništi sav šumski fond koji mu je na putu.

PREGLEDNA KARTA ŠUMSKIH POŽARA HRVATSKOG DIJELA JADRANA 1971 g DO KRAJA VIII mjeseca

PODACI O POŽARIMA RANIJIH GODINA:

PROSJEČNO GODIŠNJE: 380 ŠUMSKIH POŽARA (VEĆINOM NA JADRANU)

1968 i 1969.: IZGORJELO 3000 ha ŠUME

1970: 448 ŠUMSKIH POŽARA SAMO NA JADRANU

Izgubljene neprocjenjive vrijednosti

Goleme vrijednosti koje su ove godine nestale u požarima gotovo je nemoguće procijeniti. Tko može npr. izračunati vrijednost jedne jedine masline stare tristo godina ili vrijednost stogodišnje borove šume podignute u teškim ekološkim prilikama?

Ovi požari odnijeli su u nepovrat temeljne vrijednosti prirodnih ambijentalnih kvaliteta našeg Mediterana, toliko važnog za očuvanje prirodne sredine čovjekova života, vrijednosti bez kojih će biti teško zamisliti harmoničnu egzistenciju čovjeka u budućnosti. U usporedbi potpuno poremećene prirodne sredine čovjekova života u svijetu s područjima namijenjenim odmoru i rekreaciji (a to je naš Jadran) sačuvani prirodni ambijenti predstavljali bi u sutrašnjici kapitale neprocjenjive vrijednosti, ukoliko bi ostali sačuvani u svojim prirodnim obilježjima.

Nacionalna katastrofa

Uspoređujući podatke svega onoga što gori, što je gorjelo i izgorjelo do sada u ovoj godini s oskudnim zelenim oazama koje su još preostale, prema približnoj procjeni uništeno je oko 40% visokog šumskog fonda našeg jadranskog prostora. Bit će nužno izvršiti detaljne i precizne analize vatrom uništenog i preostalog dijela šumskog pokrivača kako bi se dobila točna slika katastrofe. Bez obzira na precizno još neutvrđen odnos svih požara prema sagledivim i nesagledivim posljedicama, slučaj se može okarakterizirati kao n a c i o n a l n a k a t a s t r o f a najširih razmjera.

Zbog toga je neshvatljiva površnost, mlakost i nehaj odgovornih faktora u vladi ove zemlje s obzirom na zaštitu temeljnih nacionalnih dobara jednog područja koje je pružalo izvanrednu šansu blagostanja sadašnjim, a još više budućim generacijama našega naroda.

GORI LI TO

oče moj, evo nam cijelo ljeto
domaja gori
i strah me je, strah me je veliki
da ne plane Liberan
naše brdo lijepo povrh Slivna Ravna
da mi vatra ne prekrije
djedove i nonu Luciju
što bi od mene ostalo
oče moj

ako se plamen popne
na naše visoke planine
ako ih oganj sažeže
što ćemo djeci ostavit
koju crnu zemlju povrh mora
oče moj, već odavno
od nas su se odmakla nebesa

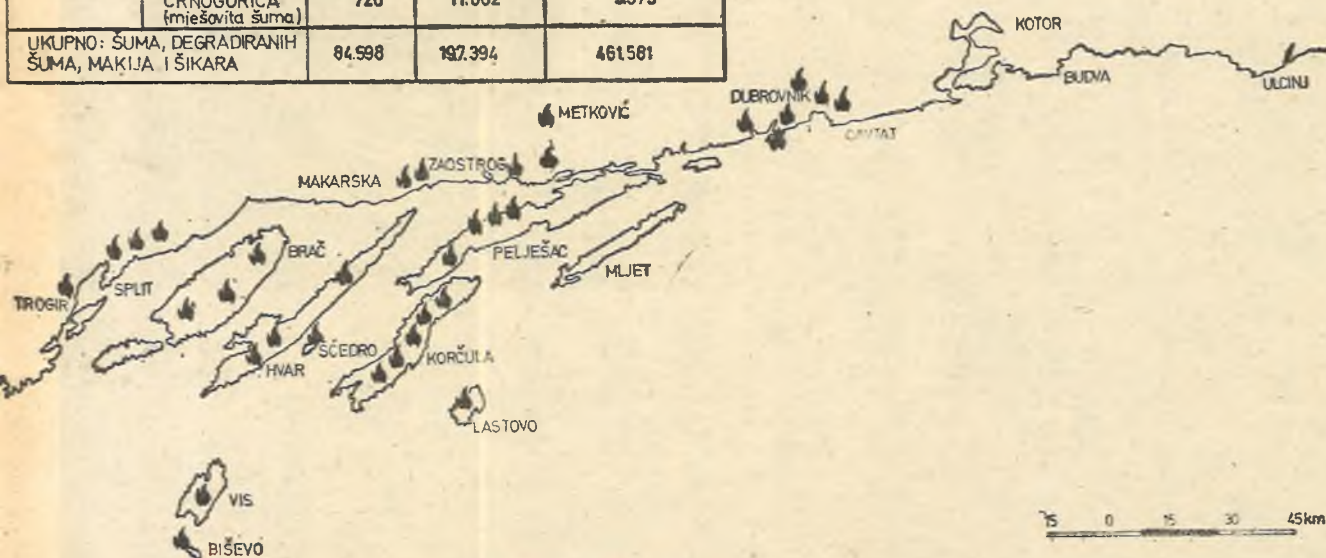
ŠTO JE OVO, LJUDI...?

★ Zgarišta na tisuće hektara neprocjenjive šume, pljačka podmorskog blaga, uništavanje ribe, bespravna gradnja i uzurpacija obale i druge nevolje bilanca su nemara, put doslovnog upropaštavanja naše obale

TSKA U ARNOJ ZNICI

PODACI O ŠUMSKIM POVRŠINAMA U HEKTARIMA:

		ISTRA	SJEV. JADRAN	SRED. I JUŽ JADRAN
OČUVANE SUME	UKUPNO	53.512	50.420	160.898
	BJELOGORICA	46.678	33.564	124.134
	CRNOGORICA (uglavnom BOROVI)	6.114	5.794	31.391
	BJELOGORICA i CRNOGORICA (mješovita šuma)	720	11.062	5.375
UKUPNO: ŠUMA, DEGRADIRANIH ŠUMA, MAKIJA I ŠIKARA		84.598	197.394	461.581

HRVATSKA

što da učinim, što da učinim
Slivno je mrtvo, otišli su ljudi
kuće će puste izgorjeti
kako da sačuvam groblje
trebam li zbrisati imena
da nas vatra zaobiđe
trebam li im kosti iskopati
šta da učinim, što da učinim
za njihov pokoj vječiti

hoće li ih očuvati
ova zemlja sažgana
kad ih prekrije pepeo
kad ne bude nigdje
nikoga
kad se osuši ruka onoga
koji je spalio Liberan
hoće li ikad itko poznati
da smo ovdje jednom mi živjeli

Goran Babić

TKO JE KRIV ZA KATASTROFALNU SERIJU POŽARA KOJI OVE GODINE UNIŠTAVA NAJDRAGOCJENIJA PODRUČJA NAŠEG TURIZMA

NIKOLA MUSLIN

Nesreća u nesreći

U ovom je članku nemoguće dati sustavan prikaz zakonskih propisa s područja zaštite od požara; ukazat ćemo stoga na neke osnovne odredbe u sadašnjem Zakonu o zaštiti od požara. Zakonodavstvo u području zaštite od požara, na žalost, još uvijek nije sređeno. Pod dojmom velikih požara što su posljednjih godina zaredali u našoj Republici potkraj 1968. god. donesen je savezni Zakon o zaštiti od požara, a kasnije je cjelokupna materija s tog područja stavljena u nadležnost republikâ. Taj naš zakon ima ozbiljnih nedostataka. On je zamišljen na analogiji propisa o zaštiti na radu, pa tako ni neki specifični instituti protupožarne zaštite nisu dostatno razrađeni. No, unatoč svemu nisu provedene u život ni one odredbe kojima se ne bi moglo prigovoriti.

Tako na primjer, Zakon u članku 6. utvrđuje: »Općinska skupština organizira zaštitu od požara na području općine, brine se o njenom uspješnom funkcioniranju, poduzima mjere za unapređenje zaštite od požara i brine se o nadzoru nad provođenjem propisanih mjera zaštite od požara od strane organizacija, organa i građana.

Općinska skupština u suradnji s mjesnim zajednicama donosi plan zaštite od požara za područje općine. Tim planom utvrđuju se i uvjeti pod kojima su vatrogasne jedinice dužne sudjelovati u gašenju požara i spasavanju ljudi i imovine ugroženih požarom i drugim elementarnim nepogodama na područjima i objektima za osiguranje kojih one nisu osnovane.« — U Zakonu su, nadalje, razrađeni uvjeti i način osnivanja vatrogasnih jedinica i dobrovoljnih vatrogasnih društava, funkcije nadzora u provođenju zaštite od požara i dr. Iz citirane odredbe vidi se da su općine dužne organizirati i provoditi zaštitu od požara na svom području. A općine svoje funkcije ne izvršavaju!

Planovi bez smisla

U nekim su općinama doneseni planovi za zaštitu od požara. No, ti planovi nemaju nikakvog smisla. Njihovi su sadržaji ili prepisani iz zakonskih propisa ili su jednostavno izmišljeni, bez sveze sa stvarnošću. Osnovano tvrdimo da u našoj Republici još nije donesen ni jedan plan zaštite od požara koji bi stvarno bio utemeljen na odredbi Zakona i koji bi odrazio složenu strukturu problema na određenom području. Ne treba se stoga čuditi što nam u plamenu nestaju silna bogatstva, koja nećemo i ne možemo ni u idućih stotinu godina naknaditi. Nije potrebno biti stručnjak za protupožarnu zaštitu da bi se shvatila važnost konkretnih i temeljitih planova za zaštitu od požara. Tim planovima moguće je utvrditi požarne opasnosti na stanovitom teritoriju to utvrditi sredstva i oblike za pravodobno otkrivanje požara, osigurati najosnovnija sredstva i raspored ljudi u slučaju izbijanja požara. Da se kod nas tako ne radi, mogli smo vidjeti ovih dana zahvaljujući televiziji, Žalosno je bilo gledati goloruke ljude kako se izlažu opasnostima vatrene stihije bez ikakvih sredstava i opreme. Ako nemamo dovoljno novčanih sredstava da nabavimo moderne zrakoplove i dr., toliko sredstava bi se moglo pronaći da se nabavi određen broj motornih pila, da se organizira korištenje sredstvima kojima raspolaže stanovništvo i sl.

No, sve se to može pod pretpostavkom da općinske skupštine pridu izradi valjanih planova zaštite od požara na svojim područjima.

Propusti republičkih organa

Kritika općinâ i njihova inertnost u organizaciji zaštite od požara ne smije odvratiti našu pozornost od propustâ organâ i organizacijâ na razini Republike. Neke male i siromašne općine u primorskoj Hrvatskoj ne mogu bez pomoći republičkih organa uspješno provesti organizaciju zaštite od požara. Uloga republičkih organa predviđena je u već spomenutom zakonu. Prilikom donošenja Zakona nekim snagama i organima jako je odgovaralo institucionaliziranje Centra za stručno tehničko unapređivanje protupožarne zaštite i izobrazbu vatrogasnih kadrova. Toj ustanovi se daju i određena sredstva, pa bi bilo zanimljivo znati što je ta ustanova dosad učinila da se pomogne pojedinim općinama na ugroženim područjima. Konačno, javnost bi zanimalo i mišljenje republičkih organa o organizaciji obrane od požara, jer bi to republički organi bili dužni prikazati široj javnosti. To je njihova obveza iz funkcija kontrole i nadzora nad provođenjem zaštite od požara, koja je utvrđena Zakonom. Uostalom, i Vatrogasni savez Hrvatske bio bi dužan reći svoju riječ o svim ovim našim nesrećama. On je i osnovan u tu svrhu, pa bi bilo zanimljivo vidjeti kako ta društvena institucija vrši svoju funkciju.

Valja pozdraviti inicijativu Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove da se nabave specijalni zarkoplovi.No. to nas ne smije odvratiti od stalnih akcija i nastojanja da se uspješno organiziramo za obranu naših nenaknadivih vrijednosti.

Zaključak

Tragediji što traje i prijeti da uništi primorsku Hrvatsku ne može stati na kraj goloruko i nepripremljeno pučanstvo. Zadnji je čas da se svi skupa trgnemo i organizirano suprotstavimo djelovanju stihije. Općine moraju preuzeti na sebe dio zakonskih obveza, pripremiti pučanstvo i izraditi temeljite planove za zaštitu od požara. Republika mora također preuzeti svoj dio posla i odgovornosti za stanje protupožarne zaštite. Stručne ustanove i organizacije moraju pripremiti potrebne elaborate, stručnu i drugu literaturu. Propise valja dosljedno provoditi na cijelom području Republike, a nedostatke u propisima valja što prije otkloniti. Budući da nisu bez osnove sumnje i u namjerno podmetanje požara, valjalo bi u budućem kaznenom zakoniku pooštriti sankcije za ovu vrstu kriminalnih djela. Svim ovim mjerama suzbio bi se već široko rasprostranjeni osjećaj nemoći i panike kod dijela pučanstva i ostvarili preduvjeti za uspješnu zaštitu šuma i drugog raslinja, što nam je još preostalo poslije ovih silnih tragedija.

DALMACIJA GORI - U PLAMENU NESTAJU ŠUME, MASLINICI, VINOGRADI...

◆ IVO ARAS, ANTE GALIĆ i VLADO ZORIĆ vrtjeli su janje na ražnju u šumici Vrulje, u blizini vojnih objekata, i izazvali su požar.

◆ U auto-kampu hotela »Miran« u Pirovcu strani turist neutvrđena identiteta o[illegible] riječima širenje požara bilo gotovo nemoguće spriječiti.

— Teško je utvrditi kako se vatra pojavila u toj stoljetnoj potpuno neprohodnoj šumi. Vjerojatno će to ostati vječna tajna.

INŽ. BRANKO KRAGIĆ, inspektor za [illegible] ni su između ostalog odlučili nabaviti specijalni vatrogasni gliser iz Švedske, sklopili su dogovor s avionskim posadama za dojavu požara rade na pronalaženju protupožarnih bombi...

Hrvatski jezik

RIJEČI SVAKODNEVICE

Raspravljajući o općim pitanjima hrvatskoga književnog jezika, zapostavili smo konkretna. A nakupilo ih se više. Čitatelj I. Đurić iz Bošnjaka pita:

»1. Je li točnije reći **pretinac** ili **pregradak**; 2. **kompjutor** ili **kompjuter**; 3. **kontejner** ili **kontener**; 4. **šepav** ili **hrom**; 5. **naočali** ili **naočari**; 6. **ormar** ili **orman**? 7. Je li pravilno hrvatski reći (ja mislim da nije) **bezmalo**? Kako se to kaže hrvatski? 8. Htio bih da mi objasnite glagole **provoditi** i **sprovoditi**. 9. Kako se hrvatski kaže **trebovati**.«

U većini tih riječi i likova kolebanja su u praksi zaista velika, a kako na neka pitanja odgovora nema ni u priručnicima, dobro je odgovoriti javno. Na jedna je pitanja odgovor jednostavan, na druga bi trebao biti opširniji, ali budući da ih ima mnogo, odgovorit ću kraće.

1. I **pretinac** i **pregradak** dobre su riječi, samo nije svejedno u kojem se značenju upotrebljavaju. Riječ pretinac u književnom jeziku ima samo nekoliko određenih značenja: dio ormara, police, a posebno se ustalio kao poštanski naziv. U tim značenjima, a pogotovo u poštanskom, neopravdano bi ga bilo zamjenjivati pregratkom. Pregradak ima opće značenje 'ono što je pregrađeno' i može se upotrebljavati za pregradak u zgradi, staji i sl.

2. Po načelu da latinskim riječima u našem jeziku treba davati latinski lik, najbolje bi bilo **komputor**. Međutim, u praksi je taj oblik rijedak, praksa se koleba između (američkoga) kompjutor i (engleskoga) kompjuter, ako ne možemo prihvatiti komputor, prednost bi imao kompjutor, ali u tehničkom je rječniku prevladala naša riječ — računalo, pa naše tehničare valja poduprijeti u njihovu nastojanju i prednost davati računalu.

3. U publicističkom je jeziku prevladao **kontejner**, ali se u stručnim i znanstvenim djelima obilno upotrebljava i **kontener**, kako je u Vjesniku od 21. 4. o. g. prikazao A. Turina. Kako kontener ima i neke jezične prednosti, valjalo bi mu i u publicistici dati prednost.

4. Književno je **hrom**, a **šepav** pripada razgovornom jeziku. Pridjev šepav može se upotrijebiti i u književnom jeziku, ali kao stilski obilježena riječ, u podrugljivom značenju.

5. Bilo bi lijepo kad bismo se kolebali samo između ta dva lika, ali i u teoriji i u praksi vlada veliko šarenilo jer ima desetak likova: očale, očali, oćali, očari, naočari, naočali, naočare, naočale naoćale... U uži izbor dolaze tri: naočale, naočali i naočari. U hrvatskoj jezičnoj praksi prevladava lik naočale i bit će veoma korisno za ustaljivanje našega književnog jezika, dademo li njemu prednost.

6. Liku **ormar** nema teoretskoga progovora (potječe od latinske riječi armarium), a kako je u hrvatskoj književnoj praksi potpuno prevladao, kolebanju nema mjesta.

7. U našem književnom jeziku **bezmalo** ne treba upotrebljavati jer mjesto te riječi imamo dobre zamjene: umalo, gotovo (u načinskom značenju) i skoro (u vremenskom).

8. **Provoditi** u hrvatskom jeziku znači u osnovnom značenju 'voditi koga kroz što'. S tim značenjem nema problema, a tako ni s prenesenim 'boraviti' (provodi dane u Splitu). Problem nastaje u značenju 'izvršavati' jer to značenje mnogi zamjenjuju glagolom sprovoditi. Lako ih je razlikovati kad znamo da sprovoditi u hrvatskom znači 'pratiti', npr. zatvorenici, mrtvaci se sprovode, a politika, zakoni, namjere provode, ili još bolje: izvršavaju.

9. **Trebovati** je rusizam i u kancelarijski je jezik prodro iz vojničkoga. Hrvatski se to kaže: trebati, tražiti, zahtijevati, dizati (iz skladišta), a trebovanje — trebanje, traženje, zahtjev, narudžba.

Nadam se da će ovi odgovori zadovoljiti i pitača i ostale čitatelje, a pokaže li se da što nije dovoljno, može se kasnije pojedino pitanje razmotriti i opširnije.

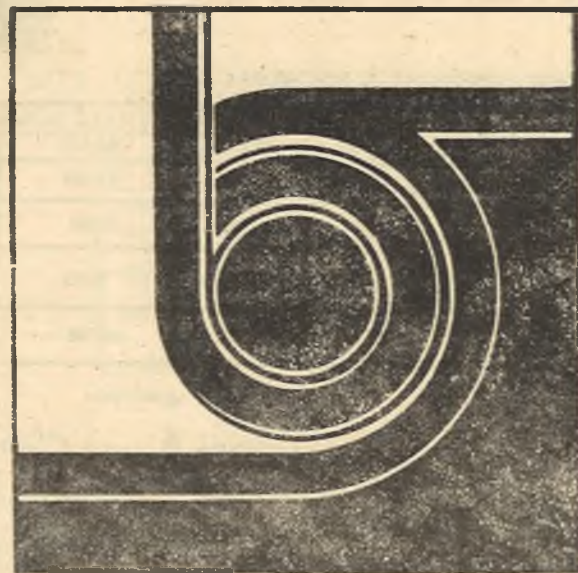
Stjepan Babić

IZ ČEGA ĆE NAŠA DJECA UČITI SUVREMENI HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK?

Maretićevski kompleks

Nova hrvatska srednjoškolska gramatika neka se izradi na temelju materijala, što ga je za hrvatskosrpski rječnik nedavno sabrala Matica hrvatska

Hrvatska književnost — kojoj počeci sežu čak tamo u 12. stoljeće — zbog teritorijalne podijeljenosti hrvatskog naroda razvija se od druge polovice 15. do početka 19. stoljeća na regionalnoj osnovi (dubrovačka, dalmatinska, bosanska, hrvatska i slavonska književnost). Kao izražajno sredstvo te književnosti služe podjednako sva tri narječja hrvatskoga jezika: štokavsko, čakavsko i kajkavsko. Uza sve to tokom spomenutih triju i pol stoljeća stvorena je solidna štokavska baza, na kojoj se u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda u prvoj polovici 19. stoljeća, uz sudjelovanje jezika tradicionalne hrvatske književnosti (narodnih pjesama i pripovijedaka) i živoga govora počeo izgrađivati općenarodni hrvatski književni jezik. Daljnji razvitak hrvatskoga književnog jezika dobro je poznat: Šenoa je izgradio prozni, a Kranjčević pjesnički jezik i stil. Pisci hrvatskog realizma, koji je imao dosta regionalnih osobina, upotpunili su svoj književni jezik nekim provincijalnim crtama. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće hrvatski književni jezik bio je dovoljno izgrađen i zreo za kodifikaciju. Ali tada se dogodilo nešto nečuveno.

Indoevropeist i kroatist Tomo Maretić, bez širih slavističkih koncepcija, kodificirao je jezik Vuka i Daničića te srpskih narodnih pjesama i pripovijedaka kao hrvatski književni jezik u svojoj znanstvenoj Gramatici hrvatskoga ili srpskoga jezika (god. 1899.). Tadašnji hrvatski književnici iz razdoblja moderne nisu mogli prihvatiti ovu Maretićevu normu agrarne i poluurbanizirane društvene sredine iz početka 19. stoljeća, jer nije odgovarala urbaniziranoj i poluindustrijaliziranoj društvenoj sredini na početku 20. stoljeća. Stoga su oni, svi bez iznimke, nastavili najbolje tradicije hrvatskoga književnog jezika 19. stoljeća, obogaćujući ga živim narodnim govorom svoje sredine. Od tada pa do danas postoji velik raskorak između hrvatskih književnika i lingvista. Dok prvi — ne obazirući se mnogo na maretićevsku normu, a često i ne poznavajući je dovoljno — izgrađuju svoj književni jezik na osnovi dosadašnjega razvitka, u duhu suvremenih slavenskih i zapadnoevropskih jezičnih shvaćanja i prilagođuju ga potrebama današnje industrijalizirane društvene sredine, drugi kao da smatraju glavnom svojom zadaćom, da taj jezik književnika i znanstvenih radnika neprestano čiste od kojekakvih izama (barbarizama, slavizama, provincijalizama, dijalektizama, neologizama i u najnovije vrijeme — srbizama). Istini za volju treba priznati, da se današnji hrvatski lingvisti ne drže maretićevske norme kao pijan plota, već je u svojim gramatikama nastoje aktualizirati i obogatiti primjerima iz djela suvremenih hrvatskih (i srpskih) književnika. Ali oni u tim svojim školskim gramatikama (jer se na žalost poslije Maretića nije našao nitko, tko bi se osjećao spreman napisati novu znanstvenu gramatiku hrvatskoga jezika) nisu gotovo ni u čemu izmijenili maretićevsku gramatičku strukturu. Oni još uvijek svoju sintaksu (a o njoj je zapravo i riječ, jer se u sintaksi — kao i u rječničkom blagu i stilistici — najbolje vidi autohtonost i osebujnost nekoga jezika) dijele na nauk o rečenici, nauk o upotrebi vrsta riječi i nauk o upotrebi padeža. Naprotiv u suvremenim slavenskim gramatikama sve to gradivo sabrano je u nauk o rečenici, a vrste riječi i padežni oblici ocjenjuju se s obzirom na njihovu rečeničnu funkciju. Uzalud ćete u tim hrvatskim školskim gramatikama tražiti posebna poglavlja o rečeničnim odnosima (kongruenciji, rekciji i pridruživanju), o jednočlanoj rečenici, o dopunjku, o razdiobi rečenica po sadržaju i dr., bez kojih se suvremena slavenska gramatika ne može zamisliti.

Pri takvom stanju hrvatske lingvistike naši su književnici bez kompasa. Oni sami treba da proučavaju funkcionalnost i estetske vrednote hrvatskoga jezičnog izraza, a kod upotrebe nekih spomenutih izama (provincijalizama, dijalektizama i neologizama) u sto su muka, kad treba odlučiti, hoće li ih upotrijebiti ili ne, a da se ne ogriješe o jezičnu normu. Mjesto da vrednuje i usmjeruje njihovo jezično stvaranje (jer književnici stvaraju književni jezik, a ne lingvisti) — lingvistika je za njih nepoželjna kočnica u radu. Stoga bi bilo krajnje vrijeme, da se oslobodimo maretićevskoga kompleksa i kodificiramo današnji hrvatski književni jezik prema načelima nove, suvremene lingvistike i slavistike. Samo tako ćemo saznati, koje jezične, stilske i poetske vrednote imamo u današnjem hrvatskom književnom jeziku, pa ćemo se također moći čuvati (ne dobrih, nego loših) srbizama.

Imajući sve to u vidu, već pred nekoliko godina pristupilo se u Institutu za jezik zagrebačkog Filozofskog fakulteta izradbi nove hrvatske znanstvene sintakse. Ali na žalost ovaj je pothvat propao već u samom početku. Sada na tom pothvatu radi ekipa mladih, dobro školovanih stručnjaka u Akademijinom Institutu za jezik. Ne bih htio biti ni dobar ni loš prorok, ali ipak moram napomenuti, da će se ova ekipa suočiti s vrlo velikim i teško premostivim zaprekama. Mi naime nemamo gotovo nikakvih monografija o jeziku novijih hrvatskih pisaca — bar onih najistaknutijih — koje bi nas uvele u suvremenu problematiku hrvatskoga književnog jezika. Zbog toga će ova ekipa kod prikupljanja i ispisivanja materijala te njegova sređivanja i klasifikacije dugo lutati u mraku. Također znamo iz iskustva, da je ekipni rad dugotrajan. Mislim da nisam pesimist, nego optimist, kad kažem, da će ova sintaksa ugledati svjetlo tek nakon deset godina.

A kako ćemo se snalaziti do tada? Iz čega će naša djeca učiti suvremeni hrvatski književni jezik? Zar opet iz maretićevski strukturiranih školskih gramatika? — Zbog hitne potrebe nove, suvremene hrvatske srednjoškolske gramatike stavljam na diskusiju ovaj prijedlog: Nova hrvatska srednjoškolska gramatika neka se izradi na temelju materijala, što ga je za hrvatskosrpski rječnik nedavno sabrala Matica hrvatska. Ovaj materijal (preko pola milijuna listića, ako sam dobro informiran) ispisan je u obliku rečenica, pa držim, da bi se u njemu našlo dosta gradiva za izradbu srednjoškolske gramatike. Tako bi se preskočila prva faza rada na prikupljanju i ispisivanju materijala, pa bi se odmah moglo pristupiti njegovu odabiranju, klasifikaciji i odredbi. Za taj posao bila bi, po mome mišljenju, potrebna dvojica, najviše trojica jezičnih stručnjaka. Mogla bi ga obaviti i čitava spomenuta ekipa, i tada bi za nju kratka srednjoškolska gramatike bila probni kamen za veliku znanstvenu gramatiku.

Svakako bi bilo poželjno, da spomenuta ekipa objavi i iznese na diskusiju program i smjernice svoga rada.

Josip Vrana

Otkrivajući Cesarca

◆ Pripomene i bilješke na marginama Cesarčeve knjige **Rasprave, članci, polemike;** četvrti svezak »Djela Augusta Cesarca«, izdanje »Zore«, Zagreb 1971.

◆ **Gospodujućem unitarizmu bilo je i te kako u interesu da njegovo djelo ne bude cjelovito tiskano, temeljito proučeno i valjano prokomentirano**

Cesarec u svojoj (radnoj i spavaćoj) sobi u Zagrebu, Goljak 8

Napokon se našao izdavač spreman da iskupi naš dug jednom ne samo značajnom piscu nego i dosljednom revolucionaru i nesebičnom hrvatskom rodoljubu: Augustu Cesarcu. Pojavom njegovih »Sabranih djela«, i u njima njegovih sabranih političko-publicističkih eseja, studija i članaka, nadat će nam se prilika da se češće nadnesemo nad njegovo djelo i zanesemo njegovim idejama, a prije svega da ispravimo neke odavno već uvriježene a posve krive predodžbe o njemu.

Za razliku od većine pisaca, ideologa ili političara, o kojima nesporazumi izbijaju s kontroverznim mišljenjima, suprotnim shvaćanjima i divergentnim ocjenama, nesporazumi o Cesarcu počinju, sasvim paradoksalno, iznenađujućom jednoličnošću i zabrinjavajućom suglasnošću »općenito poznatih i prihvaćenih« mišljenja o njemu, poglavito o kvalifikaciji i oznaci njegove ideološke i političke pozicije, koje su se — ne samo s neosnovanim nego i pogrešnim zaključcima — projicirale i u našu suvremenost. Činilo se, naime. da je tu sve jasno samo po sebi, a o takvim stvarima koje su »jasne same po sebi«, obično ne raspravljamo, a još manje ih dokazujemo (ili pobijamo): jednostavno ih kao papige ponavljamo i šablonski primjenjujemo, jedni za drugima.

U ime »viših interesa« – krivotvorene činjenice

Ali je kucnuo čas da raskinemo s tom vrstom konformizma. Predstoji nam preispitivanje mnogih sudova i ocjena što smo ih temeljili na slabim pretpostavkama, na pogrešnoj ili nepotpunoj obaviještenosti. Pa i u slučaju Augusta Cesarca! Bilo je takvo vrijeme kad su se, u ime tzv. viših interesa, iskrivljivale, prešućivale, pa i krivotvorile činjenice. Spoznavši, s vremenom, kako nije bila riječ ni o kakvim »višim interesima«, nego, obratno, o najnižim ciljevima mračnih snaga, shvatili smo i potrebu da ne stanemo na pola puta: s istinom treba najzad izaći na sunce. S punom istinom!

U vrijeme kad je bilo dovoljno da je netko pao od neprijateljske ruke pa da ga jugounitarizam proglasi svojim najsvjesnijim zagovaračem i pobornikom, a njegove težnje, krivotvoreći ih, poistovjeti u svemu sa svojima, i Cesarec je doživio sličnu sudbinu. I njega smo, u dvadeset i pet poslijeratnih godina, spominjali uvijek samo kao »svijetlu žrtvu koja je pala za ono što mi danas imamo«, kako se to lijepo kaže zgodnom frazom koja fino zvuči a ništa ne govori. Službenoj jugoslovenstvujućoj propagandi trebalo je Cesarčevo ime. ali joj nimalo nije trebalo njegovo djelo, naročito politička publicistika njegova. Naprotiv! Tom gospodujućem unitarizmu bilo je i te kako u interesu da njegovo djelo ne bude cjelovito tiskano. temeljito proučeno i valjano prokomentirano.

Svakako ima razloga, i njima se nije teško domisliti, zašto Cesarec nikada nije bio, što bi se reklo. književna zvijezda naše revolucije. parola naše poslijeratne kulturne politike, autoritet naših političara u kulturi — iako bi on sve to. po svemu, morao biti. To su isti oni razlozi koji su skrivili da se. odmah poslije rata. nismo dostojno odužili ovom velikom i uistinu svijetlom imenu pisca i čovjeka. Osim pojedinaca koji su u ovih četvrt stoljeća (u kojima je »ostvareno ono za što je Cesarec pao«) pisali o njemu kao pasionirani istraživači i tumači njegova života i djela, s oficijelne strane nije se učinilo ništa da mu se oda dužno poštovanje, da se proširi popularnost njegova kao što se to s mnogo truda činilo za neka druga, pa i manje zaslužna književna imena. A najmanje se poduzelo da se njegove ideje, jasno iznesene u obilnoj njegovoj političkoj esejistici i publicistici. ideje s kojima je otišao i u smrt. ugrade u temelje naše političke prakse.

Nisu ga mogli prešutjeti, ali ni podržavati

Mislim da u tome i jest ključ svih nesporazuma: Cesarec je bio suviše velik i poznat i kao pisac i kao politički aktivist, ljevičar i revolucionar, a da bi se mogao zanemariti ili prešutjeti, a još manje negirati i odbaciti; ali je bio suviše jasan i određen, beskompromisan i konsekventan u svojim političkim gledanjima ne samo na socijalne nego i nacionalne probleme Jugoslavije, a da bi se na njegove autentične spise mogli pozivati oni koji su u poslijeratnim godinama, bilo aktivno bilo pasivno, podržavali unitaristički koncept ustrojstva Jugoslavije. A takvih je, nije tajna, bilo i u samom političkom vrhu KPH. partije kojoj je, inače. svim svojim bićem pripadao i Cesarec.

Zato je ova knjiga došla u pravi čas. Takva kakva je, donoseći Cesarčeve rasprave članke i polemike o nacionalnim. socijalnim i kulturnim problemima Hrvatske i Jugoslavije od 1912. do 1927, ona se i nije mogla pojaviti u krivi čas. ali se nije mogla pojaviti ni u boljem trenutku od ovoga današnjeg, kada — unatoč svemu — još uvijek vjerujemo da će se naša politička praksa napokon odreći svojih dojučerašnjih zastranjivanja i deformacija i smjelo vratiti revolucionarnim svojim zasadama. u kojima su očuvani misao i duh nacionalne i socijalne jednakosti i pravde. Jer tim se idejama oduševljavao i Cesarec, o njima je pisao sve više. sve otvorenije i sve strasnije, njih je propagirao čak i u vrijeme kada je to bilo, za nj, dvostruko opasno. jer se protivilo ne samo politici režima nego i službenim stanovištima političkog vodstva njegove partije, kojoj je on po svom dubokom ideološkom i klasnom opredjeljenju želio pripadati bez ostatka.

Svoj politički razvoj započeo je kao omladinac-ljevičar i revolucionar. jedan iz Jukićeve grupe »pjesnika i atentatora«, da bi među prvima pristupio novostvorenoj Komunističkoj partiji Jugoslavije. Žučljiv i polemičan u svakoj svojoj rečenici, Cesarec je bio zaista poslušni vojnik Partije u vrijeme njezina ustrojstva po staljinskom uzoru. Bio je, ne treba tajiti, marksistički dogmatik. često i suviše netolerantan prema nepodudarnim mišljenjima, ekskluzivist što »u ime novog mita kojeg su nosioci revolucionarne mase« napada agitpropovskim rječnikom sve modernističke pokrete u umjetnosti, napose kubizam, futurizam i ekspresionizam. Bio je vjernik koji. u svojim socijalnim tiradama, zacijelo nikada nije htio biti demagog, a ipak neki njegovi članci često zazvuče ako ne demagoški onda veoma naivno. pogotovo danas, poslije 25-godišnjeg iskustva socijalističke prakse. Čitalac se danas i nehotice zacrveni umjesto pisca kad u članku **Uoči prvog maja**, gdje govori o **robovima na novogradnji,** o radnicima što grade kuće i dižu novi grad. čita sasvim ozbiljno postavljeno pitanje: »Kome će pripadati taj grad? Tko će se udobno smjestiti u tim sagrađenim dvoranama?«. i još ozbiljniji odgovor: da su to »ugojeni, siti i bogati vlasnici«.

Cesarec s grupom interbrigadista u španjolskom građanskom ratu

Proturječja i dosljednosti

Inače mora se priznati da je Cesarec u svojim političkim izlaganjima bio kudikamo određeniji od samih političara. Imajući pred sobom jasan cilj, a nemajući potrebe da taktiziranjem kamuflira i zamućuje svoje težnje i težnje pokreta, on se izražavao čisto,jasno. precizno i — nadasve pošteno. Bio je čovjek kojemu su i najljući protivnici spremno priznavali da »bez računa i samo iz uvjerenja« zastupa ideje što ih oni, njegovi protumišljenici i idejni antipodi, smatraju štetnima.

U njegovoj dosljednosti ima proturječja. u njegovim proturječjima pak ima dosljednosti — i logike. Ono što je prigovarao Radiću i njegovoj HRSS. to je prije svega nerevolucionarnost i pacifizam. koji se njemu činio suviše trulim, a zatim, to su i neke Radićeve misli o tome da »onaj radnik, koji je izvan seljačkoga kruga. je izvan svoga naroda, dotično proti njemu«. Tu misao o anacionalnosti radništva i radničkog pokreta Cesarec nije mogao primiti, jer je upravo on bio primjer žive nacionalne svijesti jednog radničkog revolucionara i komunističkog borca. Cesarec je živio i oblikovao se u samom žarištu dnevnih zbivanja, u stalnom stvaralačkom dodiru s duhom naroda, s njegovom prošlošću i tadašnjošću i zato on, naoštrivši pero protiv najaktualnijih problema starojugoslavenskog društva i države, piše ne samo o socijalnim nego i međunacionalnim problemima neravnopravnosti i potlačenosti jednih od drugih. grmi ne samo protiv buržoaske eksploatacije nego i protiv velikosrpske hegemonije. Mnogo prije vodstva KPJ, otvoreno se zalagao za istinsku ravnopravnost južnoslavenskih naroda u jugoslavenskoj državnoj zajednici, za njihovu suradnju ne na osnovi nametanja izmišljenih ili preuveličanih sličnosti. nego poštovanja stvarnih i nepobitnih razlika što oduvijek postoje među njima. U tom smislu naročito je zanimljiv, čak i aktualan, članak **Nacionalno pitanje i naši zadaci,** tiskan prvi put u »Borbi«, 1923. U njemu čitamo misli i rečenice za koje ne bismo rekli da su napisane prije gotovo pola stoljeća:

Protiv centralizma, današnjeg centralizma državnog, vođenog u znaku nacionalnog potlačivanja, mi smo, iako stalno za centralizam partijski, danas svi . . .

— a onda ispod crte dodaje značajne riječi:

No ne pretpostavlja li državni centralizam i centralizam partijski? — mogao bi tko pitati. To dvoje nije u vezi. Pa čak i onda kad bi posljednji bio ugrožen, mi ga ne bismo smjeli stavljati nad nacionalnu revoluciju. koja bi išla do odcjepljenja.

I, naročito, ovo:

A za što mi, proleterska demokracija, možemo da budemo negoli za ono za što su se već u dva maha potlačeni narodi pojedinih pokrajina izjavili jasno, za što ako ne za autonomiju tamo gdje narodi traže autonomiju, bilo to unutar države kao Slovenci, bosanski Muslimani i Crnogorci, ili van nje i tek u sklopu jedne šire federacije kao Makedonci, pa možda i Crnogorci. za što ako ne za federaciju ili konfederaciju kao što to traže Hrvati?

Kritika Radića, poštovanje prema Starčeviću

Ne smijemo biti zbunjeni: Cesarčev primjer najbolje pokazuje da su hrvatski intelektualci-ljevičari i revolucionari, djelatni članovi i borci radničkog pokreta, imali pred sobom sasvim određene ideale, ciljeve plemenitije i uzvišenije negoli je sama borba za vlast, i zato moramo odbiti pokušaje pojedinaca da. podmećući pokretu neke druge. eventualno svoje osobne pobude. degradiraju i smisao njihove borbe i veličinu njihove žrtve.

Uz tu jasnoću socijalnih težnji, i čistoća nacionalnog osjećaja pomogla je Cesarcu da proširi svoju kritiku Radića, predbacujući mu kapitulaciju pred Beogradom, priznanje kralja i kraljevine, te ulazak u vladu: dakle Radićevo suviše elastično taktiziranje. spremnost njegovu da sâm igra sve uloge u jednom komadu, presvlačeći kostime u isti čas i kad je — možda upravo preko kritike Radića i njegove političke pragmatike — došao do pravaštva, otkrio ga je i spoznao kao ideologiju koja ne mora biti a priori suprotna njegovim lijevim. revolucionarnim i komunističkim nazorima, kao i ideologiju koja s tim njegovim pogledima i stajalištima može biti i te kako komplementarna.

Doista: Da i nije napisao, u samo predvečerje drugoga svjetskog rata, kao svoj posljednji veći i dovršeni rad (što nije bez dubljeg simboličnog značenja!), poznatu dramu **Sin domovine,** dramu o hrvatskom ustaniku i nacionalnom borcu Eugenu Kvaterniku, dramu koja već i svojim naslovom asocijativno sugerira osjećaj poštovanja prema Anti Starčeviću (kojega su njegovi pravaški pristaše i sljedbenici nazvali **ocem domovine**), da i nije, dakle, napisao tu dramu o Rakovici i njenom tragičnom junaku, August Cesarec. hrvatski komunist i revolucionar, partijski aktivist i praktičar, književnik i publicist, ideolog i borac. morao bi se na kraju. prije ili poslije, dovesti u vezu s pravaškim pokretom Starčevićevim i njegovom tradicijom — borbenom, slobodarskom. jakobinskom. slobodoumnom. Moralo bi se to učiniti na temelju brojnih njegovih članaka. objavljivanih 1939., 1940. i 1941. u listu »Nova riječ« i časopisu »Izraz« (npr. **O hrvatsko-zapadnoj orijentaciji Kvaternika i Starčevića; E. Kvaternik i ekonomski problemi njegova vremena; Kriza stranke prava i naši komunari;** itd.), u kojima je nazvao Kvaternika »velikim i nesretnim borcem i demokratom«. ističući da on, »proglašen fantastom«, bijaše »prvi koji je kod nas počeo sistematskije pisati o pitanjima političke, pa i praktične ekonomije«. Te Kvaternikove ekonomsko-socijalne nazore nazivao je utopijom. što su one vjerojatno i bile, ali je i sâm — osjeća se to iz cijeloga članka — imao mnogo razumijevanja za tu kvaternikovsku »utopiju«.

Ali ono što je najvažnije, Cesarec je osjetio u Kvaternikovu nacionalnom programu i živu socijalnu nit, u njegovu nacionalnom buntu i jak socijalni protest, »protest siromaha i parije, kakav je bio i sâm malone za cijela svoga patnička života«.

I tako, tim člancima, Cesarec se — poslije privremenog ideološkog dogmatizma i doktrinarne zaslijepljenosti — počeo vraćati povijesnim izvorištima našega narodnog bića, spoznavati korijene naše opstojnosti, i to ga je. s pozicija isključivosti, privelo na put koji je vodio nastavljanju revolucionarne borbe — ne više na podlozi imaginarnih ideja. nego na temeljima pozitivnih nacionalnih borbenih tradicija, s mogućnošću da i njih, te tradicije, uključi u svoj revolucionarni koncept i program. Revolucionarna i klasna usmjerenost Cesarčeve ideologije nije dakle u tim mijenama ni najmanje gubila oštrinu, ona se samo popunjavala i jačala, tijekom godina. spoznajom pozitivnih nacionalnih vrijednosti hrvatske prošlosti i drukčijim, ne više a priori negativnim odnosom prema njoj. jer je shvatio da je takav isključivi odnos neodrživ, da je potrebno diferencirati povijesne vrijednosti svoga naroda i ugrađivati ih u vlastitu ideološku i revolucionarnu perspektivu. A upravo Kvaternik dao je revolucionarnu komponentu pravaškom pokretu. Bila je to doduše revolucionarnost sanjarska. pjesnička, očajnička, ali je ta rakovička epizoda Kvaternikova ipak ostala u našoj modernoj povijesti kao znamen i vidovit nagovještaj.

Nije slučaj da je to Cesarec tako jasno osjetio. Naprotiv! Koliko god je, u ono vrijeme, bilo iznenađenje kad je Cesarec objavio dramu **Sin domovine** (građanska javnost bila je zapanjena!), danas nam se čini da nema ništa logičnije od toga: jer August Cesarec kao da je duhovni izdanak i baštinik mlade frakcije. pomlađene struje pravaštva, koju je blagonaklono štitio i sâm Ante Starčević, a koja nije suviše skrivala svoje simpatije za parišku komunu.

Ali . . . ovi Cesarčevi tekstovi, iz posljednje faze njegove političko-publicističke djelatnosti. tek imaju izaći u slijedećim knjigama. Lijepo bi bilo da su i one izašle u ovoj godini, o stogodišnjici rakovičke bune. ali kad nisu, želimo da izađu što prije. Uvijek će dobro doći!

Dubravko Jelčić

POGLED IZ NASLONJAČA

KRIVO SHVAĆENA OBJEKTIVNOST

Svi znamo da je prvenstvena zadaća televizije, budući da i ona pripada »sredstvima javnog obavještavanja«, objektivno prikazivanje raznih događaja »iz zemlje i inozemstva«. Međutim, naša, posebice hrvatska televizija, toliko se drži te teoretske odredbe i općepoznatog pravila da to izgleda pomalo i smiješno. Naša je televizija objektivnost shvatila kao udobno nemiješanje u tijekove stvarnosti. Ona je svoju informativnu zadaću dotjerala do pravoga savršenstva: točno i aseptično. Bez ikakvih subjektivnijih zahvata u višeslojni oblik dnevnih pojava. Pogotovo političkih. Ili bilo kojih drugih. Nema intervencija, nema vlastitih stajališta, nema suprotstavljanja, nema aluzija, nema prognoza (osim meteoroloških), nema svega onoga što jedan medij, jedno sredstvo javnog obavještavanja čini aktivnim sudionikom određene stvarnosti, a ne pasivnim promatračem i registratorom zbivanja. Nije valjda to vlastito stajalište ako, recimo, komentator Televizije—Zagreb drug Slavoljub Bosnić — komentirajući najnovija politička zbivanja — ustvrdi, i to zaodjene u nekakav ezopovski omotač: »da nastupajuća politička jesen neće biti ni vruća ni hladna — nego radna«. Kao da su sve dosadašnje političke jeseni bile i vruće i hladne i — neradne! To je tobožnja oštrina. Međutim, sve to nije ništa prema nedokučivo opreznom odnosu Televizije prema požarima u Dalmaciji. Čemu toliko opreznosti? Umjesto da sama Televizija, na svoj račun i svoju odgovornost, povede jednu dokumentarističku istragu na licu mjesta (pogotovo nakon požara u »Jugoplastici«, da čak anticipira neka moguća razrješenja, da ukazuje na čvorišta svih mogućih pretpostavki: od onih najnaivnijih (koji tvrde da su to sve slučajnosti) pa do onih skeptičnijih i oštrijih (a po svoj prilici i vjerojatnijih) koji otvoreno spominju sabotažu. Mislim da bi tu Televizija učinila mnogo, ne odstupajući od svoje objektivne metode i glavne svrhe: brzog i točnog izvještavanja javnosti. Inače može izgorjeti cijela Dalmacija, pa da to vidimo samo kao »flash« od jedne minute. Vrijeme je da Televizija krene s mrtve točke pasivnog objektivizma.

Portreti hrvatskih filmskih umjetnika (četvrti nastavak)

Nema nikakve sumnje da prilog Školske televizije o Antunu Vrdoljaku, što ga je pripremio prof. Rudolf Sremec, znači znatno poboljšanje u odnosu na protekle emisije, a pogotovo u odnosu na prošlu emisiju o Bulajiću. Vrdoljak je precizno razložio svoja mišljenja o vlastitom putu u filmskoj umjetnosti, a osim toga je iznio i nekoliko veoma prihvatljivih teza o hrvatskom filmu unutar općih kulturnih i političkih prilika u Hrvatskoj. Što se tiče emisije kao cjeline, ona je ostvarena stilski čisto, jednostavno i pregledno. Samo ne znam zašto nije prikazana ni jedna scena iz najnovijeg Vrdoljakova filma »U gori raste zelen bor«? Sigurno nije bilo kopije. Tipično naša posla

»Jadranski susreti«: nešto se dogodilo!

Polufinalni susret između Trogira i Korčule gledao sam ovaj put s neskrivenom znatiželjom i simpatijama. Nakon dugo vremena izravan TV-prijenos jedne zabavne emisije na otvorenom urodio je plodom! Za vrijeme boćarskog natjecanja televizijske su kamere registrirale pravu pravcatu svađu između protivničkih momčadi, uvrijeđenog suca, Ljube Jelčića (koji je izvikivao pomirbene riječi tako dramatično kao da se radilo o pravoj revoluciji), publike i milicije koja je na kraju »utrčala« na borilište. Sumnjam da se tako nešto moglo »izrežirati«. A to je bilo najljepše od svega. To je izvrstan primjer kako je živ čovjek u stanju poremetiti i »razgaliti« sve uštavljene kanone »televizijske« ili bilo koje druge »pristojnosti«. Uopće, bilo je veoma zgodnih stvari ovaj put. Posebno ističem pjevačke »klape« i dvije sjajno otpjevane pjesme. Ali boćarsku utakmicu ne mogu zaboraviti! To je prava televizija!

Vladimir Vuković

CANDIDE IZ PROMINE

Ivan Aralica: Filip, priča o orahovu kovčežiću, MH, Zadar, 1970.

Prepoznavajući tijekom čitanja mnoge probleme i oblike suvremene društvene svijesti ovog našeg društva i vremena, mogli bismo tvrditi da je **Filip** Ivana Aralice roman zaokupljen pitanjima te suvremenosti koja se neprestance mijenja ali ipak najčešće ostaje prepoznatljiva kroz nekoliko dominanti koje se pojavljuju čas u ovom, a čas u onom obliku, no kojih su sociološke strukture uvijek identične.

Pristavši da njegov pripovjedački naum određuju ona mjesta koja tvore krizna žarišta ovog našeg socijalističkog društva (koje je teoretski zacrtalo svoj put u socijalizam — no kada je u pitanju praksa, onda su sudbine Filipa i njemu sličnih neizbježne — Aralica je pisao roman s namjerom da stvori književno djelo koje će nižući u suvisli lanac najuočljivije fenomene praktičnog života dodirnuti i konačno otkriti metafizičku bit tog vremena, prostora i ljudi.

Na žalost, iako sve ove komponente doista tvore tematsku potku romana, one nisu same po sebi dovoljno uvjerljivi stvaralački argumenti da bismo im bezrezervno povjerovali i shvatili ih kao uzroke sumnjama u ideale koji su pokretali ne samo ovog Araličinog nego i mnogo stvarnije i tragičnije Filipe.

Namjera Ivana Aralice da napiše roman o socijalističkom Candideu izraslom iz kamene i gladne Promine, da preko jednog životnog puta pokaže kako je optimizam i u ovom našem društvu prije mana negoli vrlina — zanimljiva je sama po sebi, iako se roman ne može podičiti zanimljivošću, jer kazivanje teče zamornim ritmom nizanja svjedočanstava koja polaze od stvarnih društvenih činjenica, ali ih ne uspijeva razobličiti do same jezgre socijalne, psihološke i političke uzročnosti. Kao pokušaj da se konkretna životna faktografija suprotstavi apstraktnoj svijesti i neživotnoj ideologiji jednog dijela novog društva koje još uvijek traga za svojim autentičnim identitetima, roman zadarskog književnika Ivana Aralice ispunjava dio tog, u suvremenoj hrvatskoj književnosti još uvijek **brisanog prostora.** Zato **Filip** ostaje zanimljiv kao svjedočanstvo o promašenosti i neautentičnosti onog optimizma što ga je nudila lažna svijest prvih poslijeratnih godina, na papirnatim krilima kojega je lepršao naš socijalizam, no on je na sreću uskoro postao svjestan da se u pelenama parola ne može odgojiti novi čovjek i izgraditi novo društvo.

Opservacije na ovu djelomice prošlu, ali ponekad još uvijek živu temu romanopisca Ivana Aralice točne su, a u nekim pojedinostima čak i dramatične, jer stoje u neposrednoj vezi s iskustvima našeg naraštaja. Spomenimo se samo epizode o Filipovu povratku iz vojske: pred čitaocem se odvija naša stara i uvijek jednako tužna priča (nalazimo je i među narodnim pričama) u kojoj se samohran vojnik poslije dvogodišnje službe domovini nalazi sam na cesti lišen bilo kakvih svijetlih perspektiva, s besplatnom željezničkom kartom, no ne i s plaćenim autobusom koji bi ga trebao prevesti posljednjih dvadeset kilometara do rodnog, ali sada napuštenog doma. Prisjetimo se reminiscencije na »herojske« dane prvih radnih akcija koje su uvijek »izgrađivale« više profesionalnih omladinskih rukovodilaca (a kasnije promašenih egzistencija) negoli izgrađenih kilometara cesta i željezničkih putova. Slučaj stanovitog druga Gojka tipičan je. Put seoskog pričalice do omladinskog rukovodioca koji na jedvite jade završava dva razreda učiteljske škole u ono vrijeme kada je profesionalnih omladinaca trebalo sve manje preko nesigurnog laviranja na raznim privremenim dužnostima do direktorskog mjesta u hidrocentrali gdje će raditi i Filip — bio je put mnogih naših suvremenika koji su stjecajem okolnosti i zbog prebrzog »koraka revolucije« postali nesretni ljudi, promašeni stručnjaci, pa čak i izdajnici onoga u čije su ime djelovali. U toj panorami poznatih životnih putova mnogih naših suvremenika — profesionalnih graditelja socijalizma, u tom pikarskom potucanju Filipa tog lutaoca i tragaoca za ljudskom pravdom poteklom iz kamenjara Promine, sadržano je mnogo elemenata koji su sastavni dio onih negativnih popratnih pojava svakog društva u preobrazbi. Među tim znakovima kojima značenje odmah prepoznajemo nedostaje ona koheziona sila koja sve to povezuje u jedinstvenu cjelinu onog totaliteta koji obuhvaća bit života jednog društva što se u književnom djelu prelama kroz svijet i sudbinu jednog izdvojenog pojedinca.

Osobna povijest i nesretna sudbina ovog hrvatskog Candidea seosko-proletarskog podrijetla, koji je ostao bez baštine, bez zaposlenja, bez žene, ali koji je ipak cijelo vrijeme vjerovao kao i njegov francuski prethodnik da živi u najboljem od svih mogućih svjetova — sadržana je u nekoliko diploma, pohvala, iskaznica, potvrda, te u jednom odlikovanju. Sve to leži pohranjeno u orahovu kovčežiću — jedinom imutku Filipovu. Sav taj tričavi papir nije uzrokom, iako u stanovitoj mjeri jest posljedicom onog apstraktnog optimizma koji čak ni praksa socijalističkog društva nije uspjela ostvariti. Moralistička angažiranost pripovjedača da kroz život izdvojenog pojedinca oslika društveni totalitet sredstvima moderne umjetnosti pripovijedanja nije uspio u cijelosti, iako ima odjeljaka koji djeluju snagom istinskih argumenata života i literature. Između spomenutih fragmenata društvene spoznaje i ekspresivnog jezika književnog djela nije došlo do one sretne osmoze koju smo nazreli u nekim ranijim pripovijestima ovog pisca koji umije i želi u svom pisanju polaziti od opservacije konkretnoga. Aralica je problemima i ovom zgodom prišao muški odvažno, no ne umjetnički sretno. U borbi protiv jedne životne sheme postade robom jedne književne sheme. Simboli kojima obilježava apsurdni put svog junaka Filipa već su poznati i u njima romansijer nije uspio transcendirati imenentno, tako da jedan naoko izolirani slučaj pretvori u primjer opće vrijednosti koji upozorava na sve one bezbrojne teškoće koje stoje na putu ostvarenja voluntarističke ideje da se promijeni svijet i izmijeni čovjek.

Tematski, **Filip** znači osvježenje, znači dodir s jednim pomalo tabuiranim prostorom; kreativno — znači kretanje u prostoru koji je hrvatska književnost već odavno osvojila.

Branimir Donat

ZNAČAJAN PRILOG NAŠOJ TEATROLOGIJI

Nikola Batušić: HRVATSKA KAZALIŠNA KRITIKA, Matica hrvatska, 1971.

Matica hrvatska u Zagrebu objelodanila je knjigu »Hrvatska kazališna kritika« dr. Nikole Batušića (r. 1938), prvo i jedino djelo te vrste u Hrvata.

Batušić je na više od tristo stranica tehnički veoma dotjerane knjige prikazao hrvatsku kazališno-dramsku kritiku od Demetra do danas, poklanjajući najviše prostora onim kriticima koji su dali radove trajnije vrijednosti. Tako je na više od petnaest stranica obradio Milutina Cihlara Nehajeva, jednog od stožera hrvatske kazališno-dramske kritike. Treba odmah dodati da je veći dio Nehajevljevih kritika (ne samo na dramske predstave već i na operne i glazbene, kao i na likovne izložbe) ostao zakopan po novinama i časopisima — kao što je, uostalom, slučaj i s ostalim hrvatskim kriticima, s tri ili četiri iznimke — a to je znatno otežalo rad Nikoli Batušiću. Svoje najzrelije kritike Nehajev je tiskao u zagrebačkom »Jutarnjem listu« od 1912. do 1926., i one, na žalost, nisu kasnije pretiskavane, jer Hrvati, kao i ostali jugoslavenski narodi, nemaju antologije, zbornika i sl. Svoje kazališne kritike, a oskudijevaju i sabranim djelima svojih književnika. Stoga je dobro učinio Batušić što je svoje izlaganje potkrijepio i brojnim citatima dužima ili kraćima.

U svom pregledu Batušić je točno i, rekao bih, definitivno odredio mjesto i nekim književnicima — inače klasicima hrvatske književnosti — u kazališnoj kritici u kojoj nisu uspjeli. Takav je, na primjer, A. G. Matoš: »temeljite, produbljene i teatrološki neprijeporne kritike ima u njega ponajmanje«. Batušić je razložno, s osjećajem za mjeru, detronizirao neke kritike koji su zauzeli mjesto u povijesti hrvatske teatrologije jedino zbog toga jer su o kazalištu pisali uporno, kraće ili duže vremena ili gotovo čitav život. Takav je bio i Vladimir Lunaček. S druge je strane upozorio na neke manje poznate osobe koje su kao kritici postigli lijepe rezultate. Jedan od takvih jest i Josip Horvat, koji se uvijek potpisivao inicijalima **jh.** Zanimljiv je i obrazložen Batušićev sud o J. Benešiću, koji je uz Stjepana Miletića zacijelo najistaknutija ličnost koja je do sada stajala na čelu Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu.

Možda je jedini krupniji, nedostatak knjige Batušićevo svođenje hrvatske kazališne kritike na zagrebačku kazališnu kritiku. Pisac je, naime, usput prikazao kazališnu kritiku izvan glavnog grada, zadovoljavajući se nerijetko samo navođenjem imena i prezimena kritikâ. Ova opaska ne bi bila na mjestu da knjiga nosi naslov »Zagrebačka kazališna kritika«.

Na kraju knjige dano je kazalo imena i važnijih pseudonima i šifara, te kazalo novina i časopisa. Radi preglednosti, pisac je mogao na jednom mjestu dati pregled literature o predmetu koji obrađuje. U taj bi pregled mogle ući i rasprave koje ne spominje: »Hrvatska kazališna kritika i stručna književnost« M. Soljačića, B. Gavelle i S. Batušića (u drugom svesku prve knjige zbornika Naša domovina), »Vraz o kazališnim predstavama na hrvatskom jeziku« Rudolfa Maixnera (u Hrvatskom kolu za godinu 1951.), »Počeci hrvatske kazališne kritike« Marije Makuc (u Hrvatskom kolu za godinu 1952.) i još poneke.

Bez pretjerivanja, moglo bi se reći da je Batušićeva knjiga »Hrvatska kazališna kritika«, uz zbornik »Hrvatsko narodno kazalište« (glavni urednik P. Cindrić, Zagreb 1969.), osnovno djelo u hrvatskoj teatrološkoj literaturi poslije rata.

Š. J.

O OBLJETNICI ROĐENJA JANKA LESKOVARA

NEZADOVOLJSTVO KRITIKOM

Kako je pisac »Propalih dvora« primio studiju Jakše Čedomila

Hrvatski književnik Janko Leskovar (1861—1949) ide među one pisce o kojemu su kritici pisali više nego što je sam napisao. Autor je, naime, dva mršava romana i desetak pripovijedaka, a o njemu je objavljeno devedesetak rasprava i članaka. Opće je mišljenje da je o njemu najzrelije pisao Jakša ČEDOMIL, »osnivač moderne hrvatske kritike«, u »Vijencu« godine 1899. Manje je poznato da je Leskovar odgovorio na tu kritiku u pismu Ivanu Kostrenčiću, tadašnjem tajniku Matice hrvatske i dugogodišnjem ravnatelju Sveučilišne knjižnice u Zagrebu. To pismo pronašao sam u Sveučilišnoj knjižnici i ovdje ga po prvi put priopćujem. Ono nije poznata ni Mirku Cerovcu, autoru nadahnute i opširne monografije o piscu »Propalih dvora« (»Rad« Jugoslavenske akademije broj 355, god. 1970.). Cerovac je objalodanio trideset i dva Leskovarova pisma, ali nije pronašao original najvažnijeg pisma, te je donio krnji koncept koji se razlikuje od originala, a taj glasi:

Veleučeni gospodine!

Na ovo pismo ponukala me kritika u Viencu — a da ga upravo Vama pišem, razlog je taj, što ste tajnikom društva, koje je objelodanilo dvije moje radnje, a pripravno je da primi i druge.
Sigurno, da ste i Vi pročitali književnu studiju u Viencu o mojim radnjama. Ne znam, što Vi o njoj mislite, no ja ipak ne mogu da zašutim, kako držim, da kritičar ipak nema u svem pravo. Već sama okolnost, što su mu Sjene poslužile kao neki ključ, da zađe u nutrinju mojih radnja, što je Sjenama počeo i završio svoju studiju dokazuje, da nijesu tako loše, kako bi on htio. Kritičar prelazeći na Sjene veli, da u njima nema akcije, razvoja. Priznajem, da nijesam teoretičar i možda se ne bi mogao uspješno upustiti u prepirku, da li pripovijest mora biti baš onako napisana, kako teorija hoće — il onako, kako pripovjedač vidi život. Od ove pripovijesti (Sjena) n. p. da u njoj ima jake akcije, snažna razvitka — sigurno bi nastalo nešto posve treće, nego što sam ja u životu opazio i htio prikazati. Ono što kritičar ističe o Marcelu kao manu, ono je upravo uspjela karakteristika, jer čovjek u njegovim godinama ne će tako lako promijeniti svojih nazora i života.

Što kritičar hoće, da su neke epizode i lica (Koričić, Taverničevi, barunovi, Helena) suvišni za pripovijest — to se je prenaglio i ja sam uvjeren, pročita li još jedanput pomno svoju kritiku, da će opaziti, da pri koncu on protivno veli: Tu naime kaže o Ljerci, da je krasno uspjela slika: viđamo je, kako se razvija i mijenja u svijetu pri doticaju sa realnošću i ljudima, kako je dobro pogođen dojam Koričićevih riječi proti lijepoj knjizi, i t. d. I sve što ona tada i kasnije ćuti i misli i radi, to je tako obrazloženo.to je tako naravno, da nas nikad ne zabuni, ne začudi. Tu bi sada bilo na mjestu da se kritičar upita: A kako bi to bilo moguće postići, da je sve ono ispustio, što on hoće? Dakle već poradi Ljerke nije se moglo ništa ispustiti, a da i ne spominjem, da ja sebi ove pripovijesti bez rečenih lica ni zamisliti ne mogu. Ja ih trebam i radi t. z. Stimmunga upravo tako kao i opise. Ni na koji način ne mogu pristati uz kritičara, da je glavna mana pripovijesti, što je odviše razvučena. Što se dalo, ispustio sam (a na štetu možda glavnog lica) pa ne znam bi li se smjela i rečenica još brisati, a da glavno lice ne bude nejasnije.

Što se samog Marcela tiče, njemu je dosta krivo učinjeno. Njega se nazivlje modernim slabićem. Ne znam može li se okrstiti slabošću, kad se netko odriče djevojke za to, jer je ne zavređuje. Mislim tomu treba neke moralne jakosti. Marcel je u mojim očima, istina, moderan, ali ipak idealista. U opće ne znam, kako to, te moji kritičari ne vide u mojim pripovijetkama idealizma. Ipak bi ga se moglo naći. Zar Ljubić u Katastrofi nije idealista? Zar sama teza u Jesenskim cvijecima nije krajnji idealizam a kritičar ga nazivlje bolešću? Možda za to sama ideja ne mora biti upravo bolesna, ako joj nosilac nije običajan i posve normalan čovjek.

Da se vratim na Sjene. O Heleni kaže kritičar, da je dobro ocrtani tip, no već poznat iz modernih romana. Malo čudna primjedba! I još jedan kritičar spominje da su moja lica iz otmenijeg svijeta šablonska. Gospoda kao da ne vjeruju, da bi jedan pučki učitelj imao prilike promatrati aristokraciju — i u tom mi krivo čine. Ja sam bio u takovoj prilici. Za to Viенčev kritičar, mislim, da ima krivo i ondje što veli o Borkovićevima u Prop. dvor. On bi htio u njih naći nešto kao što Pod starim krovovima, a kad tamo Pod starim krovovima opisano je niže plemstvo, oživljena izumrla generacija. Isto se tako ne mogu s kritičarom složiti, što bi on htio, da su Propali dvori svršili sa str. 142. Kao realistična pripovijest na toj se stranici upravo nije smjela svršiti, jer danas u vrijeme elektriciteta, pare, štampe i t. d. nestaje skoro skrovitosti i s pravom bi se pitao misaoni čovjek: je li moguće da u današnje vrijeme Petrović ne će saznati za Borkovićeve. A što će onda? . . .

I kritici k noveli Poslije nesreće imam prigovoriti, da gosp. kritičar nije pravedan, kad veli, da joj kompozicija ne valja za to, jer da se umah na početku pripovijeda grijeh Ane Ivanovičke, pa se nakon toga umah nastavlja: »O ponoći istoga dana, gdje smo otpočeli ovo pripovijedati« i t. d. Gosp. kritičar morao bi ovdje biti savjesniji, jer pripovijest otpočinje time, kako žena iščekuje svoga muža, a njen je grijeh samo radi razumijevanja ovdje umetnut.

I završujući svoju studiju kritičar mi krivo čini, kad veli da su moje radnje lih psih. studije o sretnoj ili nesretnoj ljubavi. On kao da nije sam dosljedan. Eno u noveli Poslije nesreće ističe dvije tendencije, osim ljubavne i onu, da u moder. čovjeku filozofija današnja može dušu umiriti u nevolji — ali i to mirom pustinje, jer ubija srce i čuvstvo. Žalim, što kritičar u Propalim dvorima nije ništa drugo našao, nego psih. studiju o ljubavi, a ipak je to mogao. U Sjenama pako i sam ističe dvije tendencije — dakle ipak ne stoji posvema njegova tvrdnja.

Po mom mnijenju u opće još nije bilo na mjestu pisati o meni studiju, jer po dosadašnjim mojim malobrojnim radnjama još ne da suditi, kako ja život shvaćam. Da ljubav nije u mojim očima jedina, koju treba opisivati, da ja i na nešto drugo mislim, nego li na vječno prekavanje u srcu i glavi pojedinih ljudi, to dajem naslutiti i ondje gdje barun govori Marcelu: »Ljepo je služiti velikim ciljevima čovječanstva, no rijetki su na to zvani. Sreća nas običnih ljudi je drukčija: poživjet za svoje bližnje, živjeti među njima, osjećat se jedno s njima . . . Dolazi vrijeme, kad pusta umovanja ne mogu čovjeka više da udovolje. Treba potražit drugdje umirenja, treba se obratiti k bližnjemu, k narodu.«

Ove riječi zaista nijesu tek onako nabačene, ja sam znao što hoću da kažem, pa mi se gosp. kritičar ne čini dosta tankoćutnim, kad ih — zaključujući svoju studiju — onako na me upravlja.

Ja sam Vam međutim sigurno već i dosadio, pa zahvaljujući se na ustrpljivosti
jesam s poštovanjem

Leskovar

U Krapini, 25. V. 1899.

P. S.

U mojoj aferi s nadzornikom nemam ništa dojaviti. Poslao mi očitovanje, s kojim se nijesam mogao zadovoljiti. Na ročište (18. o. mj.) nije bilo ni jednog svjedoka. Odredit će se novo. Na kralj. vel. župana nijesam se u toj stvari obratio, premda me mnogi na to savjetuju.

Šimun Jurišić

TITO BILOPAVLOVIĆ

BRODOLOM

Draga moja, hej, draga moja,
odbaci ruž,
odbaci sedefno ogledalce!
To je naš zadnji brodolom,
hvataj se za nešto čvrsto!

Čuješ li kako huči more?
Ovo je korito u srži trulo,
usprkos svom poletnom imenu:
Libertas.
Libertas!
Majko božja, moli za nas.

Mene drobi smrtni strah
još od prošle noći,
kada se u uglovima sobe
nacerena skupljala studen.
Ne vidjeh smrtnijih usana od tvojih.

Odbaci ruž i ogledalce,
čuj, pucaju rebra broda.
Bit će to izuzetno gadan kraj.
Ne šminkaj svoje zeleno lice,
prizor je ionako smiješan.

KAO LJUBAVNA

Oblačno je, dragana,
konac dana, kišobran ima rupe,
klupe su mokre, kinematografi
puni intimnih isparenja.
Lišeni htijenja uđimo u zlobu:
u našu sobu prošloga ljeta
pala je sveta lavanda.
Poklici ribara stizali su izvana.
Bez grčeva i bez mana odjednom
ukazalo mi se tvoje lice
prikladno za vječnost!
Pođimo kući,
dok nam ne izleti neka gruba riječ.
Pođimo kući, ostanimo sveti,
budi mi ljuba, zaspimo,
nestanimo već!

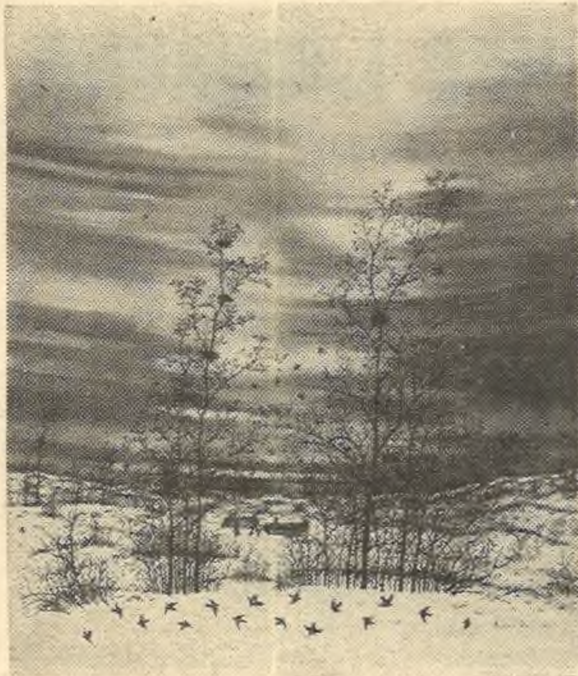
KAVANA U DESET

Zar smo došli sjesti,
pokupiti vijesti, popiti kavu,
osloboditi glavu noćnih trpnji?
A teku srpnji, teku kolovozi . . .
Navodno, bozi rade za nas,
za naš spas, za dobar glas u svijetu,
za svetokrug oko ćelava tjemena,
oko sljemena tijela što se poti
u masi koja kreće, kreće nekamo
u obećani trenutak pun zanosa,
prema obzoru gdje se gasi zadnja luč.
Mi sjedimo, vježbamo hladnoću obraza,
pijemo žuč, samoću žvačemo, blijedimo . .
Što još čekamo? Krenimo!
Počet će slavlje čim se pojavimo
i stavimo glave u ralje lavlje.

»U MENI SLIKE ŽIVE«: IVAN LACKOVIĆ-CROATA

lacković

Rođen je 1932. u malom blatnjavom selu Batinskoj kraj mutne Drave, gdje se vrbici žute u proljeće, a ljeti sivo lišće plače na vjetru. Tamo gdje hrastovi grane spuštaju do dvorišnih ograda. Tamo gdje pauk prede mrežu na dugoj tankoj niti. Tamo gdje se ravnicom vuku magle i gdje kućice njegova sela u sjeni šute. Kao mali Podravac skupljao je u sebe slike podravskih žutih jeseni, bijele sjajeve zima od kojih se na suncu oči cakle, nemire proljeća, kad je Drava zelena. Sve je to u sebe pohranio, a kad je pošao u velegrad (i on kaže: trbuhom za kruhom), počeo se prisjećati ostavljenih slika zavičaja, i sve ono što je najbolje zapamtio počeo je slikati. Slike rascvjetanih polja, kakvih ni jedan poljodjelac ne poznaje, čudne cvjetove kakvih ni jedan botaničar nije skupio u svoj herbarij. Nadasve voli krizanteme, mrtvačko cvijeće. Na njegovim staklima čitave su panorame takvog cvijeća. Ipak je najučestalije

Ivan Lacković: »Zima«, ulje staklo

godišnje doba na njegovim slikama — zima. Kad pogledate one bijele teške plohe i mrak, tako karakterističan, kako se spušta na duga polja, tada se čovjeku u srcu javlja sjeta za životom. Često se u snijegu nalazi i jedna svjetiljka koja putuje, svijetli u nešto neodređeno. Lica ljudi koja nose svjetiljke ne mogu se vidjeti. Tako se čovjek pojavljuje u jednoj metafizičkoj neobjašnjivosti. On se nalazi samo u jednom ponoru crnine i bjeline, zapravo u jednoj ritmičkoj ponovljivoj pretvorbi u kojoj na kraju ne izvire nikakva »šansa« života. Njegova jutra mrtva su jutra. Zima je zima. Sve u svemu, to je čista lackovićevska lirika.

Započeli smo razgovor.

Slikar Marije i anđela

Dešavalo se kao u priči... Često je u razgovoru »izgovarao« sliku. Svaki monolog bila je jedna nova nenaslikana slika, ali izgovorena. Slike je izgovarao podravskim dijalektom. I tada mi je bilo potpuno jasno zašto je njegova zima podravska zima, sprovod »Končarski sprovod«, magla podravska magla, stabla... Taj pojavni slijed, taj fenomen — sličan je kajkavskoj dijalektalnoj poeziji.

Pričao je: Naša, Lackovića kuća bila je siromašna, imali smo samo tri jutra zemlje. Zarana sam išao u nadnice, kosio sam, okapao kukuruz... Slikati sam počeo vrlo rano. Još kao dijete igrao sam se bojama, risao po zidovima. Igram se i dan-danas, tako mi se bar čini. Risao sam Madone, anđele, bijele cvjetove, podravske krajolike, mutnu Dravu, volio sam i ptice koje lete u dugim jatima...

Onda sam 1952. godine otišao u vojsku. Kad sam se vratio, u Kloštru Podravskom sam se priženio. I tu sam, ispod jedne strehe, naslikao jednu veliku Marijanu i anđela. Prolazeći našim sokakom, profesor Ančić iz Pitomače navratio je k mami i pitao tko je to naslikao, a mama je rekla: »To je napravio moj zet.« Onda je on rekao da još nešto napravim i da mu donesem u Pitomaču. Tako me je profesor Ančić doveo prvi put u Zagreb, u Galeriju primitivne umjetnosti, do koje je put bio vrlo težak... U Zagrebu sam se zaposlio kao poštar, što sam i danas.

Zime, krizanteme, sprovodi...

Zašto, baš pošta

— Kao dijete volio sam seoskog poštara. Zamišljao sam ga idealnim. Volio sam hodati kroz sela i nositi poštansku kapu, veliku torbu. Kad me nije nitko vidio, onda sam i risao... Najviše sam risao zimu. Zima je jedino godišnje doba kad čovjek razmišlja samo o životu. Na mojim slikama uvijek su prisutne zime. Zima nema života (»šanse«). Onaj mrak i bjelina, u meni izazivaju sjetu kao da me u srcu nešto boli.

Lackovićeve zime spavaju kao neki mrtvaci koji se ne bude. I ptice u njima suludo strmoglavo lete. Tako se zimska jutra na bijelom papiru pretvaraju u neku »bijelu crninu«. Lackovićeve slike kao da i nemaju boje.

— Zašto se na vašim slikama pojavljuju takvi motivi?

— Ta stabla bez lišća, te bijele krizanteme, ti sprovodi, zime, ljudi — u meni žive. Kad ih prenesem na papir, počnu rasti. (Tako se u tim najozbiljnijim trenucima iz smrti rađa ipak život). Pa opet smrt. Cvijet. Krizantema. Sprovod. Crna ptica. Jato ptica. Čini mi se da u tom slikarskom porođaju čitav bijeli fond postaje jedan novi grč, crnina u bijeloj boji, čitava jedna anatomija vena i arterija.

Volim cvijeće — tužno je

Na vašim slikama ima puno cvijeća. Takvih cvjetova još nigdje nisam vidio, ni u školskoj botanici.

— Volim cvijeće, ne znam zašto. Krizanteme su mrtvačko cvijeće. Ljudi ne vole to cvijeće, kažu da je to cvijeće mrtvaca. Ja volim to bijelo jesensko cvijeće, bijele glave krizantema, koje se skrivaju u jeseni. Volim prošetati zaraslim stazama između humaka svog seoskog groblja. Volim to cvijeće jer je tužno. A zašto ga tako volim, to Vam ne bih znao reći. Ja bih želio da to sve bude veselo, ali to tako ispadne, ne znam zašto.

Zaboravili ste spomenuti sprovode?

— Rekao bih da je čitav ljudski život jedan sprovod, od rođenja do smrti. Sprovodi su sastavni dio našeg života. Oni su uvijek prisutni u nama, idu zajedno s nama, htjeli mi ili ne htjeli. Kraj naše kuće uvijek su prolazili sprovodi. Uvijek je netko umirao. (Poznat je Lackovićev »Končarski sprovod«, »Matulčov sprovod«).

Idu i ne vraćaju se više

Zašto se na vašim slikama ljudima ne vide lica?

— Ja ne znam kuda oni idu u ovom svijetu civilizacije. Idu...

To je jedna od Lackovićevih preokupacija koja se ne može objasniti. Ljudi su u bespuću, bez puta. Sve je jedan veliki, prostrani put. Njegov pravac ne može se vidjeti, samo o njemu možemo nagađati. U očaj ili mir?

Put bez orijentacije, bez pravca. Pravac je samo bijela ploha. Ti ljudi nikad se ne vraćaju. Zašto? Zato im se sigurno i ne vide lica. Da se vraćaju, vidjeli bismo ih kako izgledaju. Ovako samo možemo nagađati. Možda bismo ih i prepoznali. Čini mi se da je to njegova mora koja ga neprestano progoni. Ljudi bespućno putuju kao da nekamo hodočaste. Hodočasni gradovi nevidljivi su. Možda su daleko. Možda ih i nema. Sigurno nema. jer hodočasnici uvijek putuju. A ona svjetiljka? Možda je slijepac! Putuju po glatkim bijelim plohama smrznutog snijega.

Slike su isto što i djeca

Kako stvarate sliku?

Stvoriti znači ostaviti za sobom potomstvo. Kad se rodi dijete, onda se ono odgaja, pazi se na nj, strepi nad njim, želimo ga postaviti kao čovjeka, da ga možemo poslati u svijet i da ne bude na sramotu. Tako vam je nekako i sa slikama. Ako sam te svoje slike napravio iz sebe, kao što sam i djecu stvorio, onda se ne bojim da će ljudi reći: Gledajte, to vam nisu njegova djeca. Lackovićeva djeca — slike zaista su njegova djeca.

Imali ste mnogo uspjeha i svjetskih priznanja. Kojemu ste se najviše radovali?

Svaka je izložba moja javna radost. Sudjelovao sam na 150 zajedničkih, 15 samostalnih izložbi, gotovo na tri kontinenta. Ipak sam se najviše razveselio svojoj izložbi u dalekom svijetu, u New Yorku, gdje sam imao priliku pročitati ime svoje Batinske. Zamislite, ime blatne podravske Batinske... Radujem se izložbi u Rimu (Rabuzin, Večenaj, Kovačić, Lacković),

Ivan Lacković: »Pred odlazak«, ulje staklo

»izložbi kojoj se divio grad Rim« — tako su pisale talijanske novine. Posebno se radujem susretu s predsjednikom Saragatom i Papom. Neobično mi je drago što je na prošlogodišnjem Krapinskom festivalu (Lacković je za tu priliku nacrtao i prigodni plakat) moja slika »Iz našeg Zagorja vre javla se zorja« poklonjena predsjedniku Titu.

Ja nazaj več ne mrem

Sve vaše slikarstvo težnja je prema Podravini. Pomišljate li se možda vratiti kući?

Ja se uvijek vraćam Podravini, ali Galović je napisao: »Ja nazaj več ne mrem da bi baš i štel, drugi me je život odnesel i zel.« Još sam pričao i sa slikama...

Noć se razlila Trešnjevkom. Pokoja upaljena svjetiljka odavala je život. Na ulicama više nije bilo ljudi. Grad je spavao. Možda je i sanjao. Grad. Nezapamćena tišina u ušima. Grad bez šetača, bez zaljubljenih. Slikar je ostao zaljubljen u slikarska stakla. Šutnja. Boja se toči. Rađa se novi svijet. Krizantema. Čitava panorama krizantema. Sprovod. Smrznuti snijeg. Zima. Jedno jato ludih crnih ptica samoubilački prema zemlji leti.

Razgovarao: Jozo Danolić

DVOSTRUKA ZADAĆA JEDNE IZLOŽBE

'NARODNE NOŠNJE U SLIKARSTVU I GRAFICI XIX. STOLJEĆA, POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE, ZAGREB, LJETO 1971.

Vjekoslav Karas (1821–1858): DJED I UNUK

Među popratnim manifestacijama Šeste međunarodne smotre folklora, koja je nedavno održana u Zagrebu, izložba Povijesnog muzeja Hrvatske (Narodne nošnje u slikarstvu i grafici XIX. stoljeća) zaslužuje osobitu pažnju i priznanje. Na ovoj značajnoj likovnoj priredbi skupljena su ulja, akvareli, crteži, grafički listovi i »primijenjeni« radovi naših najpoznatijih slikara seljačkih i pučkih motiva iz prošlog stoljeća, a obrađeni je materijal nezaobilazan u svakom izučavanju prošlosti našeg folklora i likovnih umjetnosti. Jedan od praktičnih ciljeva ove izložbe bio je **poticaj za daljnje izučavanje i čuvanje narodnih nošnji i folklornog blaga u sadašnjosti**, pa je na taj način ispunjena dvostruka zadaća: prikazani su likovni i umjetnički dokumenti o narodnoj nošnji (hrvatskog i susjednih naroda) i ukazano na njihovu vrijednost u današnjem vremenu. Mada je izložba o kojoj govorimo u svojoj temeljnoj nakani bila »prigodna« i »funkcionalna«, ona je istodobno krajnje ozbiljno i studiozno obrađena i postavljena, a posebice valja spomenuti iscrpan katalog MARIJANE SCHNEIDER, koja je našu noviju povijest umjetnosti i muzeologiju zadužila već nizom vrijednih radova.

Narodna nošnja, taj **»najslikovitiji dio seljačke materijalne kulture«**, često je u povijesti predstavljala jedan od izravnih način očitovanja i izraza narodne individualnosti, a pored svoje koristonosne funkcije i naglašenih estetskih sastojnica ukazivala je i na društveno stanje i stav, pa i politička uvjerenja onih koji su se njome koristili ili se njome, u znanosti i umjetnosti, pomnije bavili. U narodnim nošnjama osobito dolaze do izražaja likovne vrijednosti (kompozicija i ustrojstvo oblika i materijala, izvedba ukrasnih dijelova itd.), pa su posve razumljive sklonosti i odluke slikara ili grafičara da ih prikazuju u svojim djelima. Mnogi elementi nošnje (i odjeće općenito) nadilaze svoju praktičnu svrhu i poprimaju značenje samostalnih likovnih čimbenika, što također ističe njihovu (posrednu i neposrednu) vezu s plastičkim umjetnostima. Izučavanjem likovnih djela s prikazima nošnji (mode i običaja) u naše se vrijeme znanstvena i propagandno-popularizatorska literatura u svijetu bavi dosta intenzivno, o čemu svjedoči i knjiga profesora Antonija Sandrea o nošnjama u umjetnosti (od predpovijesti do renesanse) koja se upravo priprema u Torinu.

Često se ističe da se o narodu i narodnom stvaralaštvu osobito razmišljalo u prošlom stoljeću, u razdoblju hrvatskog narodnog preporoda koji je razvio »stručno« bavljenje životom, poviješću i običajima svoga (i drugih) naroda, ali brojni podaci govore da se to zanimanje pojavilo znatno ranije, u prosvjetiteljstvu i vremenu sve jačeg zamaha prirodnih znanosti i istraživanja. Već u 18. stoljeću mnogi se putopisci, etnografi, crtači i nakladnici zanimaju za naše krajeve (bilo je među njima i onih koje je privlačio tek egzotizam i radoznalost pustolova), pa od tada strani i domaći umjetnici počinju pažljivije prikazivati naše pokrajine, običaje i narodne značajke. Folklorna i etnografska građa dolazi u središte umjetničke i istraživačke pažnje, a zanimanje »uljuđene« Europe to je veće što građa pripada manje poznatim i »pristupačnim« narodima, među kojima su se, igrom različitih okolnosti, nalazili i Hrvati, Srbi, Crnogorci i drugi. O našim narodnim nošnjama i običajima pišu tada i poznatiji strani autori: **Cesare Vecellio, Alberto Fortis i Baltazar Hacquet.**

Romantizam i romantičarsko rodoljublje prihvaća i nastavlja spomenutu težnju i daje joj neka nova obilježja. Podjednaka se pažnja posvećuje i narodnom jeziku, pjesmama, legendama itd., a Nodierove i Mériméeove mistifikacije imale su širok odjek i utjecaj. U to doba u Hrvatskoj susrećemo pokušaje da se povijesna nošnja vrati u život, te se tako nastoji djelovati na buđenje i razvijanje narodne svijesti. Međutim, to je vrijeme početaka industrijalizacije koja prekida s tradicionalnim oblicima i materijalima i narodnu nošnju ostavlja samo za iznimne, svečane zgode i zbivanja. Taj proces prati pojava i razvoj »etnografskog« slikarstva koje bilježi nošnje različitih krajeva i središta i slijedi sklonosti naručitelja i publike. Na ovoj je izložbi nizom svojih dokumentarnih radova zastupljen **Théodore Valerio**, jedan od poznatijih »etnografskih« umjetnika iz razdoblja romantizma.

Među likovnim prikazima narodne nošnje u slikarstvu i grafici prošlog stoljeća zamijetit ćemo tri osnovne skupine djela: u prvoj je težište na dokumentarnom, opisnom i faktografskom zapisivanju objektivnih vizualnih podataka. Ljudski je lik obično prikazan sâm ili u paru (muška i ženska figura), bez osobitog nastojanja na likovnim i estetskim vrijednostima rješenja. U toj je skupini osnovno: pažljiva i vjerna reprodukcija nošnje i svih njenih detalja. S obzirom na to da se u muzejskom izlaganju kao osnovni zahtjev **ne postavlja estetska vrijednost izloška** (brojni su spomenici kulture za koje se ne može reći da posjeduju neku značajniju estetsku i umjetničku vrijednost), u ovom se pregledu posvetila ravnopravna pažnja onim autorima koji nam ostavljaju materijal prvenstveno dokumentarno-povijesnog značenja (Geissler, Clarot, Arrigoni, Kosić). U drugoj su skupini likovi u narodnim nošnjama prikazani na portretima, u anegdotalnim scenama iz povijesti ili suvremenog života i u alegorijskim kompozicijama, dok u posljednjoj nalazimo **krajolike** s likovima u narodnoj nošnji koji nisu u središtu pažnje, ali (bez obzira na manju važnost svoje pojave) pokazuju osnovne značajke kraja koji je naslikan.

Marijana Schneider obradila je i djela onih hrvatskih slikara prošlog stoljeća koji prikazuju narodne nošnje kao sastavni dio svojih likovnih kompozicija, samo donekle u namjeri da se prikaže i njihova etnografska vrijednost i podrijetlo. Nošnja im je, vrlo često, izlika za iskazivanje slobodnih i samostalnih likovnih i pikturalnih vještina i mogućnosti. Posebna je dvorana posvećena **Vjekoslavu Karasu** (»prvom ilirskom slikaru«), a među njegovim djelima nalazimo i čuvenu »Rimljanku s lutnjom«. Karas je naslikao i nekoliko lijepih **portreta i alegorijskih prizora** (Djed i unuk) u kojima je prisutan psihološki pristup prikazanim likovima. **Točnu reprodukciju oblika i ornamentike** odjeće ističe napose »Slunjanka«. Karas je, bez dvojbe, najveća umjetnička vrijednost ove izložbe.

Tipične hrvatske seoske krajolike oživljene likovima u narodnoj nošnji slikao je **Ivan Zasche.** Njegov »Veseo časak iz seoskog života« iz 1862. godine predstavlja gotovo »nizozemski« ugođaj, sumračne atmosfere i toplih tonova, a figure su prikazane u živom pokretu, čime je ispunjena jedna od važnijih zadaća genre-slikarstva. Zaschea privlači tzv. kiparski stil nošnje, on izbjegava lakoću, šarenilo i slikovitost i naglašava tonsku, svjetlosnu modelaciju (Brinjanke). Poduzeo je više studijskih putovanja po hrvatskim krajevima i zabilježio niz karakterističnih prizora.

Pored portreta, reprezentativnih povijesnih kompozicija, krajolika i veduta narodnu je nošnju često slikao i **Ferdo Quiquerez**, no taj je dio njegova rada razmjerno manje poznat i nedovoljno ocijenjen. Ostavio je nekoliko sugestivnih portretnih studija (Novica Cerović, Crnogorac), a kasnije radi brojne figuralne kompozicije naglašavajući karikaturalnost neobičnih fizionomija.

Narodne nošnje prikazivali su kasnije i drugi umjetnici (Čermak, Mašić, Bukovac, Bužan), ali je likovna razina njihovih ostvarenja ponekad polemična. Moderna industrija, masovna proizvodnja i konfekcija učinili su tradicionalnu narodnu nošnju bespredmetnom i potisli je na rub uljudbe, u umjetne i specijalizirane oaze postojanja. Novo doba stvara, međutim, u svom okrilju novi folklor modernog grada i gradskog života koji će, jednog dana, također postati predmetom srodnih istraživanja. Današnja je umjetnost o njemu već progovorila!

Željko Sabol

SLIKA KAO PJESMA SMRTI I SUNCA

UZ OTKRIVANJE SPOMEN-POPRSJA CELESTINU MEDOVIĆU U KUNI NA PELJEŠCU

5. rujna ove godine u Kuni na Pelješcu, rodnom mjestu Mate Celestina Medovića, svečano će se otkriti spomen-poprsje tog istaknutog hrvatskog slikara, rad Ivana Meštrovića. Da bi šira javnost bolje upoznala umjetnikov život i djelo, zamolio sam Antu Salacana, župnika u Trpnju, da nam on kao poznavalac Medovića kaže nešto o njemu.

A. Salacan: Matija Celestin Medović rođen je 17. XI. 1857. u Kuni na Pelješcu od siromašnih seoskih roditelja. Tu je proveo najraniju mladost i osnovno školovanje, a onda je pošao u franjevački samostan u Dubrovniku, gdje je završio gimnaziju, a kasnije filozofiju i teologiju. Treba odmah naglasiti da je gvardijan, kada je vidio kako je Mato Medović na zidu samostana naslikao jednu glavu, odmah uočio njegov talent. Kako je i sam imao sklonost za umjetnost, poslao ga je na daljnje školovanje. Zahvaljujući tom čovjeku Medović je postao velik slikar. 1880. zaređen je za franjevca redovnika i uzima ime Celestin, pa će kasnije svoja djela, čak i onda kad je napustio franjevački red i sekularizirao se, uvijek potpisivati s dvojnim imenom: Mate-Celestin Medović. U jesen te iste godine odlazi na studije slikarstva u Rim. Tu se najprije upisao u privatnu školu nama dobro poznatih umjetnika oca i sina Seitza, koji su oslikali stolnu crkvu u Đakovu. To je bila »nazarenska škola«, pod utjecajem starih majstora, pa se Medović nastojao što prije osloboditi njihovih utjecaja i razviti svoj talent. Zato ubrzo odlazi u Firencu, a nakon nje u München, gdje je našao plodno tlo i razvio svoj crtež do najsuptilnijih izražaja.

Između 1886. i 1887. Medović izlaže svoje radove u Zagrebu u Strossmayerovoj galeriji. Bio je veoma zapažen, pa ga je i sam Strossmayer uzeo kao jednog od suradnika za oslikavanje đakovačke katedrale. Na žalost, Medovićevi planovi nisu bili nikada realizirani i ostali su samo u skicama. I Kršnjavi, ondašnji odjelni predstojnik bogoštovlja i nastave, veoma je cijenio Medovića i dao mu je velike narudžbe. To su: **Splitski sabor, Dolazak Hrvata, Zvonimirova krunidba ...** U to doba dolazi do konfrontacije između Medovića s jedne strane i Ljube Babića i ostalih zagrebačkih »münchenovaca« s druge strane.

Zbog takve atmosfere Medović već 1902. napušta Zagreb i povlači se u rodnu Kunu. Tu živi osamljen u svom kutiću sagrađenom uz jednu crkvicu. U tom periodu intenzivno radi i Kunu napušta samo onda kada izlaže.

Za svoj **Bakanal**, izložen u Münchenu, dobitnik je srebrne medalje. I tako je ušao u vrh tadašnjeg evropskog slikarstva. Medović je bio zapravo više poštovan vani nego u domovini. Nadasve je bio cijenjen u Budimpešti, Varšavi, Beču. U Beču je održao svoju trinaestu veliku izložbu. Bečka publika i kritika primile su ga kao jednog od najvećih živućih umjetnika toga doba. Kritika je bila tako pohvalna da Medović nije ni jedan izložak vratio iz Beča kući. Tada je Beč bio veliko kulturno središte, i Medović je upravo u toj sredini koja je znala cijeniti umjetnost bio na visoku glasu. Slijede izložbe u Zagrebu 1909. i 1910., u Opatiji 1914. Zadnji put izlaže u Splitu 1919. god., kada su se svi naši umjetnici našli na okupu da bi dokazali talijanskom okupatoru kako mi nismo barbari, već da imamo svoju autohtonu kulturu. Tada je Medović sve što je posjedovao u svom ateljeu dao za tu izložbu i na njoj bio zastupljen kao najvredniji umjetnik.

H. T.: Koje su značajke Medovićeva slikarskog opusa?

A. Salacan: Medović je zadržao čistu dušu čovjeka sa sela a oplemenjenu studijem filozofije.

Kada čovjek danas gleda njegove portrete, to nije akademizam, to su portreti duha. To je zapravo sinteza jedne vrhunske tehnike i suptilne duše. Njegovi su portreti možda najbolja djela što ih je napravio. Teško bi bilo govoriti o Medoviću a ne spomenuti njegov religiozni opus. Tu je Medović najveći. U zagrebačkoj Galeriji nalazi se jedno remek-djelo našeg slikarstva. To je **Glava franjevca sa kapuljačom.** To nije samo portret. To je sveti Franjo u liku tog fratra. To je pjesma smrti i sunca dana kroz prizmu jednog franjevca. Medović je ilustrator naše hrvatske povijesti. Povijesne teme obrađene su u djelima: **Splitski sabor, Dolazak Hrvata, Zvonimirova krunidba**, ali Medović nije velik u ovim djelima, iako su to velike kompozicije, on je velik u malim kompozicijama, nadasve u crtežim mrtve prirode i pelješkim pejzažima.

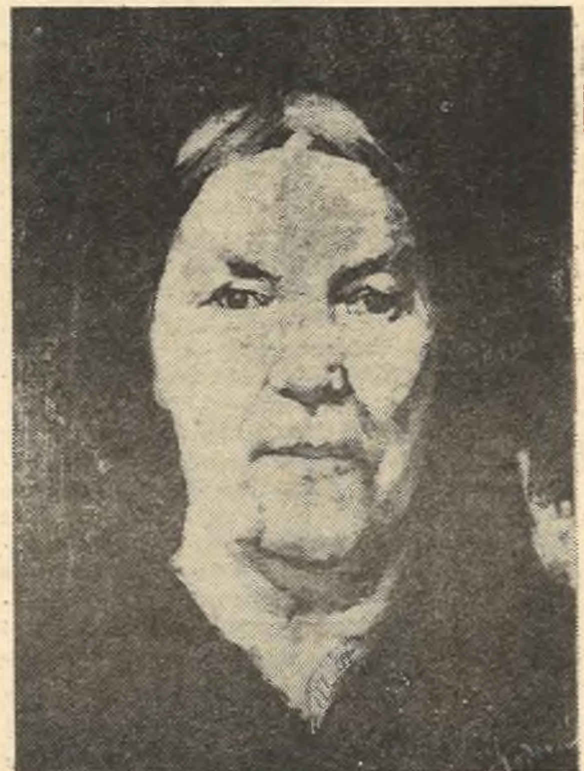
H. T.: Dok je Bukovac valoriziran i dano mu je pravo mjesto u povijesti hrvatskog slikarstva, dotle je Medović, na žalost, gotovo nepoznat. Što je po vašem mišljenju uzrok tome?

A. Salacan: To je u prvom redu naš hrvatski jal i omalovažavanje hrvatskih umjetnika i zanemarivanje naše kulture općenito. Tako Medović ni do danas nije dobio svoje pravo mjesto u povijesti hrvatske umjetnosti. Ove godine smo imali u Splitu izložbu Medovićevih crteža. Naša kritika, osobito splitska, prihvatila ga je kao otkriće. Do sada je Medoviću bilo negirano svojstvo velikog crtača, međutim ovdje se kroz trideset izložaka otkrilo kakav je Medović majstor-crtač. Tom je prilikom i akademik Fisković dao uvodnu riječ i apostrofirao malo čudan stav zagrebačke kritike i odnos prema Medoviću.

H. T.: Kako da tek ove godine dolazi do otkrivanja spomenika?

A. Salacan: Matija Celestin Medović umro je 26. I. 1920. u sarajevskoj bolnici, a pokopan je pod čempresima svoje rodne Kune. Trebalo je dugo čekati da otpočne njegova rehabilitacija. Još 1954. obratio sam se Ivanu Meštroviću s molbom da napravi poprsje za spomenik Medoviću. Nije prošlo dugo i Meštrović je napravio kip koji je preko mene poklonio Kuni. Ja sam je uspio besplatno dovesti iz New Yorka u Rijeku, a odatle u Zagreb, gdje je na žalost zapelo. Zbog neshvaćanja tadašnjeg rukovodstva nije došlo do postavljanja spomen-poprsja 1957. god. u povodu 100. obljetnice Medovićeva rođenja. Tek sada, 1971. godine, našlo se sredstava zahvaljujući ljudima iz Dubrovnika i Zagreba. Spomenik je već odliven i postavljen, a 5. rujna ove godine bit će njegovo otkrivanje i svečanost u Kuni.

Razgvarao: Davorin Pomić

Celestin Medović: MOJA MAJKA

Festivalska perspektiva Splitskog ljeta

»Aidu« treba čuvati, ali ne zaboraviti da postoji »Oedipus Rex«, »Antigona« i »Prometej«

Zar Peristil, koji nije samo djelo rimskog graditeljstva nego i trg srednjovjekovnog grada, ne bi mogao primiti i naše povijesno-herojske opere: »Zrinskog« i »Porina«?

Kao sudionik i povremeni promatrač ovogodišnjeg Splitskog ljeta iznijet ću nekoliko (ne sasvim novih) ideja, pogodnih možda da pridonesu jasnijem i zrelijem iskazivanju onih mogućnosti koje su posljednjih godina naslućene ili nedostatno ostvarene. Jer, u ovom trenutku još nije jasno da li je ambicija organizatora tek stvaranje bogatije, atraktivnije ljetne kazališno-glazbene sezone ili postoji volja da se ostvari festivalsko zbivanje protkano umjetničkom namjerom, određeno kriterijem izbora.

Uzimam kao polazište: Split za ljetnih mjeseci može i treba imati kazališno-glazbeni festival, programski jasno usmjeren, ambiciozan, hrvatski po svom kulturnom određenju, međunarodni po svojoj vrijednosti. Na takvu ambicioznost upućuje više razloga: značenje Splita kao gospodarskog i kulturnog središta našeg Jadrana, postojanje izvanrednih prirodnih pozornica, postojanje brojne domaće i međunarodne publike, konačno, postojanje u Hrvatskoj, danas, umjetničkih snaga koje mogu pored dubrovačkog napajati još jedan vrhunski festival. Uzimajući kao odredišni čimbenik pozornice, publiku i raspoložive umjetničke snage, moći ćemo i pobliže predložiti smjerove splitskog festivala.

Pođimo od pozornica. Split raspolaže s pet privilegiranih mjesta za glumišna prikazivanja i glazbena izvođenja: Peristil, Dioklecijanove podrume, Carrarinu poljanu, atrij Franjevačkog samostana i atrij Meštrovićeva kašteleta. Pored klasičnih koncerata solista i manjih ansambla, za koje postoji relativno pogodan okvir u Franjevačkom samostanu — a ti su koncerti ove godine, to treba napomenuti, bili na zaista vrhunskoj razini — ostaju tri pozornice, no kojima se treba koristiti isključivo u svjetlu njihove estetske funkcionalnosti. Primarna namjena Peristila već je jasna i provjerena: on je idealan okvir za velike opere s povijesno-herojskom tematikom, posebno belkantističke; on je, svojedobno, provjeren kao vrlo pogodan scenski okvir antičke tragedije. Budući da se u ovom trenutku Eshil ili Sofoklo više ne mogu igrati kako ih je na Peristilu igrao Tanhofer, a pitanje je jesmo li zreli za jedan novi pristup, kao najdohvatljivija i zapravo nikad prekinuta namjena središnjeg prostora Palače ostaje namjena vezana uz operna prikazivanja. Takvom namjenom zacijelo treba nastaviti, ali s više mašte i više ozbiljnosti. Kad se pozivam na maštu, mislim u prvom redu na izbor djela: **Aidu** treba čuvati, ali ne zaboraviti da postoji **Oedipus Rex** Stravinskog, **Antigona** i **Prometej** Carla Orffa, djela suvremenog senzibiliteta kojih izvođački zahtjevi nisu nesvladivi. A uostalom, zar Peristil, koji nije samo djelo rimskog graditeljstva već i trg srednjovjekovnog grada, ne bi mogao primiti i naše povijesno-herojske opere: **Nikolu Šubića Zrinskog** ili **Porina?** **Na** planu konfrontacija povijesnog i suvremenog Peristil pruža izvanredne poticaje: to je uostalom i dokazao ovogodišnji nastup vrlo avangardne američke baletne trupe Alwina Nikolaisa. A kad se pozivam na ozbiljnost, onda mislim da je u jednoj festivalskoj perspektivi nezamislivo da vrlo dobru solističku podjelu **Aide**, zaista i nacionalno i međunarodno reprezentativnu, prati orkestar skupljen zbrda-zdola, da u toj istoj **Aidi** dio zborista pjeva na hrvatskom jeziku, a dio na nekoj istočnijoj varijanti.

Kao komplementarnom pozornicom ovog festivalskog smjera može se, eventualno, koristiti Meštrovićevim kaštelom.

Carrarinu poljanu, kao mjesto odigravanja pučkih spektakla, u festival bi trebalo uklapati samo onda kad se javi izuzetno kvalitetna predstava takvog žanra ili kada je to potrebno radi programskog kontrapunkta. Inače, to je vrlo pogodan prostor za odvijanje kazališne posezone ili predsezone, koja s festivalom ne treba imati nikakve uže veze i kojoj je namjena prvenstveno lokalna.

Ostaju još podrumi Dioklecijanove palače. U njima se prema mojim skromnim iskustvima, skriva jedna od najzanimljivijih perspektiva splitskog festivala. Sladnih trgova, lijepih atrija i pročelja ima i drugdje, i ljepših nego u Splitu. Ali podrumi, sa svojom tjeskobnom atmosferom, svojim teškim, rustičnim svodovima što se nadvijaju nad posjetioce, te svojom čudesnom ljepotom — sasvim su jedinstveni. I tvrdim da je nemoguće naći idealniji prostor za suvremenu dramaturgiju egzistencijalne tjeskobe od male podrumske dvorane.

Dosadašnja iskustva sa Šoljanom i Claudelom, Genetom i Arrabalom, Ionescom i Moravijom u izvođenju Teatra ITD. iz Zagreba i splitske Kripte 70 pokazuju da tekstovi suvremenih autora, često tako različiti po stilu i slogu, ne samo izvanredno **pristaju** u prostor podruma nego njime i **stječu** neku dimenziju, neku rezonancu, neko uozbiljenje i konačnost koji su neostvarivi u standardnom kazališnom prostoru. Značajno je to upravo stoga što se suvremena dramaturgija često smatra izrazito literarnom, pomalo iskonstruiranom, zatim apstraktnom, najčešće artificijelnom, i teško je bilo pretpostaviti da ona može izdržati kušnju prirodne pozornice, kušnju kamena, kakvu su u Dubrovniku uspijevali izdržati samo najveći, Shakespeare, Držić ili Vojnović. U Splitu, znači, imamo jedinstvenu priliku da dokažemo, ne samo na našem već i na međunarodnom planu, kako suvremena drama nije neobvezna igra misli ili paradoksa iz koje život istječe, sposobna da postoji samo u artificijelnom dekoru malih kazališnih dvorana, već da i ona može ponijeti kušnju i prisutnih s lijeća i istinitosti kamena, samo ako pronađemo mjesto po mjeri njene tjeskobe i oporosti njenog krika. Osnovicu toga smišljeno ustrojenog bloka splitskog festivala i dalje bi trebali tvoriti Teatar ITD. i Kripta 70. s time da prostor bude otvoren svemu onom najzanimljivijem što se na planu istraživanja suvremenog dramskog izraza komornijeg smjera zbiva u čitavom hrvatskom glumištu. Za postavljanje relacija prema vani, za ostvarivanje potrebne kulturne otvorenosti bilo bi dobro da se svake godine u program uključi i netko od posebno zanimljivih ostvarenja iz drugih jugoslavenskih središta ili iz inozemstva.

Ovakav ambiciozni program može se ostvariti samo sveukupnim angažiranjem hrvatskih kazališnih snaga, redateljskih, glumačkih, zainteresiranih za istraživanje novog kazališnog izraza u okvirima i datostima koje određuju prostori podruma. Treba definitivno razotkriti sva naklapanja o nekom autohtonom splitskom kazališnom stvaralaštvu, jer ona mogu biti samo recidiv autonomaškog mentaliteta ili pak prozirna obrana nesposobnih, koji znaju da u konkurenciji s istinskim vrijednostima homogenog i integriranog hrvatskog glumišta ne mogu opstati. Isto tako treba reći da bi to bilo za sada jedino mjesto gdje bi hrvatsko glumište moglo mjeriti vlastita dostignuća u istraživanju novog kazališnog izraza, sustavno ih razvijati i osmišljavati, jer naše nade u sarajevski Festival mladih scena davno su se otopile. Ove se tvrdnje, jasno, mogu proširiti i na svu perspektivu splitskog festivala, jer je i za optimalno realiziranje onog programa što bi ga mogli nazvati »peristilskim« također potrebno angažiranje najboljih splitskih i hrvatskih umjetničkih snaga. Važno je napomenuti još nešto: festivalske perspektive Splitskog ljeta, i ovako sumarno nabačene, nigdje se ne sukobljuju sa smjerovima festivala u Dubrovniku. A ta je različitost već prostorima određena: kao što Split nema ni Lovrjenac, ni Knežev atrij, ni Boškovićevu poljanu, tako ni Dubrovnik nema ni Peristil, ni podrume Palače. Polarizacija, do koje bi došlo, bila bi dakle isključivo umjetnička u svojoj biti, a komplementarna u svojim rezultatima. A takva hrvatska ljetno-festivalska policentričnost (odnosno dvocentričnost) donijela bi mogućnosti osvježenja, mijenjanja okvira, okupljanje po dubljim ili trenutačnim afinitetima.

Nije svrha ovog članka da predlaže bilo kakva precizna rješenja organizacijske strukture: to je stvar splitskih kulturnih radnika i umjetničkih snaga, ali se neke pretpostavke nameću same po sebi. Ponajprije, Festival bi trebalo vremenski prepoloviti, znači svesti na 45 dana, čime bi se ostvarila koncentracija kvalitete, jasnoća fizionomije, a splitskom Kazalištu, koje zacijelo još dugo neće imati vlastite kuće, ostavio bi se prostor za bogatu posezonsku ili predsezonsku djelatnost na otvorenim prostorima, prvenstveno na Carrarinoj poljani. Zatim, potrebno je Festival umjetnički osamostaliti, posebno u odnosu na Kazalište. Najuža suradnja s Kazalištem je potrebna, ona je u samoj prirodi stvari, ali treba jasno istaći da u Festival mogu ući tek one predstave Kazališta koje odgovaraju liku festivala i njegovoj nacionalnoj i međunarodnoj ambiciji. Onda dolaze sva pitanja promidžbe, reklame, veza s turističkim agencijama, ukratko; svega onoga što jedan pravi festival mora karakterizirati. A ja vjerujem, kada bi se osjetila u Splitu prava festivalska ambicija, i Hrvatska bi reagirala spremnije nego dosad. Uostalom, krute strukture naše hrvatske kulturne birokracije polako ipak pucaju, pa se i na tom planu za splitski festival otvaraju perspektive boljeg uvažavanja.

Petar Selem

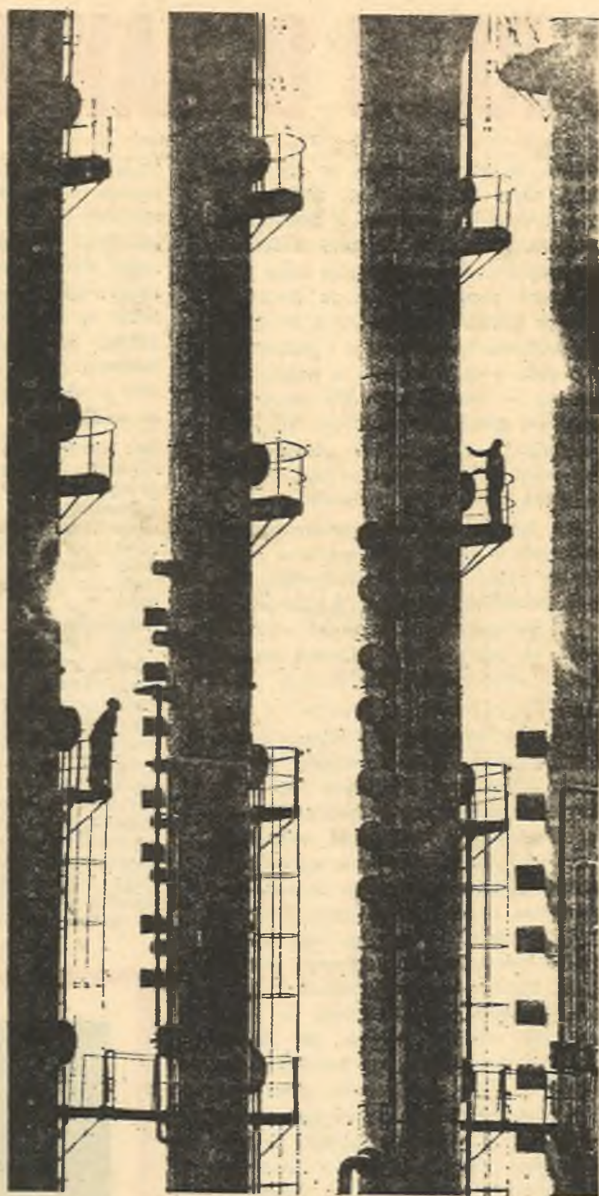

Trupa Alwina Nikolaisa izvodi na Peristilu balet »Šator«

JESMO LI JOŠ UVIJEK PREOPTEREĆENI VREMENOM U KOJEMU POJEDINAC KRITIČAR MORA DOBITI, UMJESTO ODGOVORA, UDARAC PO GLAVI?

JOŠ JEDNOM: TKO KOGA (I ŠTO) ZASTUPA?

Odgovor Predsjedništvu Saveza arhitekata Hrvatske

Kao redoviti čitatelj Hrvatskog tjednika pročitao sam i ja informaciju Predsjedništva Saveza arhitekata Hrvatske od 13. VIII. 71. Informacija je, mora se priznati, uistinu sastavljena tečno i jasno, samo joj se potkrala jedna, naoko neznatna, ali zapravo fatalna pogreška.

Počela se, naime, navedena informacija baviti mojom ličnošću, tražeći po mojoj prošlosti nekakvu uporišnu točku ne bi li tako uspjela započetu javnu temu prebaciti na sporedni kolosijek. I, treba to izrazito naglasiti, gotovo je u tome i uspjela. Podsjetila me ta informacija na bezbrižno dječačko doba kada smo jedni druge zbunjivali kojekakvim naivnim pričicama, od kojih je jedna, možda, mogla glasiti i ovako:

... Ako je brod dugačak 120 m, širok 12 m, a visok čitavih 8 m, koliko godina ima kapetan broda?

Rezultat je uvijek bio — prasak dječjeg smijeha!

Bili smo tada mladi i naivni, bili smo dječaci puni mašte, neiskusni i lakoumni, pa nam se sve praštalo.

Danas je situacija ponešto drukčija.

Bavimo se odgovornim poslovima.

Razgovaramo o ozbiljnim temama.

Postavljamo delikatna pitanja.

Očekujemo točne odgovore.

Jer tko tako ne radi, izvrgava sam sebe neželjenim posljedicama.

Sjećam se ne tako davnih vremena kada su poneke diskusije o potpuno stručnim temama znale završavati neugodnim čeprkanjem po nečijoj mutnoj prošlosti, izvlačenjem fatalnih, do tada nepoznatih i skrivenih činjenica te uspjelim nastojanjem diskreditiranja sudionika rasprave, a da odgovor na započetu misao nikada nije ni bio dan.

Kako sam sretan da su ta vremena iza nas!

Kako je divno živjeti u razdoblju u kojem sudionici rasprave nemaju prošlosti!

Sjajnog li razdoblja u kojemu je sav grijeh — neprisustvovanje dvama ili trima sastancima Upravnog odbora!

Kako je ponekad korisno biti lišen prošlosti!

Jer, može se realno pretpostaviti: da je imam, možda bi Predsjedništvo, koje se otkada je pamtim nije nikada ni sastalo u punom sastavu, i poseglo za njome, eventualno ponešto i pronašlo, javno diskreditiralo svog nepozvanog kritičara i ostavilo, kao što je bio čest običaj, sva postavljena pitanja i nadalje bez odgovora.

Uostalom, ne govorim napamet.

Gotovo se tako dogodilo i ovaj put!

Jasna i precizna pitanja,

temeljena na stenogramu Kongresa,

sistematizirana po određenom redoslijedu,

potkrijepljena imenima autora navedenih citata,

potpisana od svog autora —

čekaju čas kada će netko pronaći dovoljno hrabrosti i društvene odgovornosti da obavijesti čitaoce o tome jesu li se događaji odvijali stvarno takvim ili možda nekim drugim tokom.

Predsjedništvo SAH-e, naime, ne bi smjelo zaboraviti činjenicu da je određeni dio javnosti, ili barem onaj dio koji prati Hrvatski tjednik, pročitao članak »TKO KOGA (I ŠTO) ZASTUPA? i da te čitatelje uopće ne zanima biografija pisca spomenutog članka, već jedino i isključivo razvoj postavljene i započete teme.

Predsjedništvo SAH-e moralo bi biti svjesno kako nije riječ o iznenadnom izbijanju nekakvog spora na relaciji Saveza i Duška Rakića, nego da ono postaje, željelo to ili ne, sudionikom u vremenu gdje jedan član tog istog Saveza, apsolutno nezadovoljan držanjem i stavom delegacije SAH-e na Kongresu u Sarajevu, postavlja javno i otvoreno svu problematiku na uvid čitateljima.

Normalno je, zar ne, ukoliko me ne varaju moja naobrazba i školovanje, ukoliko me ne vara moj osjet za demokraciju, ukoliko me ne varaju uzori iz povijesti polemika, — da se tada očekuju i precizni odgovori, odgovori koji mogu lako postati odlučujući za daljnje djelovanje Saveza arhitekata Hrvatske.

Ili smo još uvijek preopterećeni vremenom u kojemu pojedinac kritičar mora dobiti, umjesto odgovora, udarac po glavi?

Pišući spomenuti članak nisam ni u jednom času želio ulogu neplodnog diskutanta sa Savezom arhitekata, nego sam svjesno izabrao poziciju otvorenog i beskompromisnog kritičara politike Saveza arhitekata.

A imao sam, u što sam sada još više uvjeren, i razloga.

Kakvog li onda čuda što podnosim ostavku na svoj položaj u Savezu kojega politiku nikako ne prihvaćam?

Kakvog li onda čuda što ne želim biti član rukovodstva s djelovanjem kojega se nikako ne slažem?

Kome je, dakle, sada interesantno jesam li svojedobno, kad su nam pozicije bile iste ili slične, sudjelovao u radu toga Saveza?

Koga to zanima?

Je li to odlučujuće za ovu polemiku?

Jer, kada bismo ipak krenuli takvom logikom, došli bismo sigurno do vrlo nezgodnih rezultata;

Evo i primjera.

U informaciji Predsjedništva čitava se poanta stavlja na moje nesudjelovanje, kao jednog od delegata SAH-e, u radu Kongresa u Sarajevu.

I zar Predsjedništvo SAH-e smatra to ozbiljnim odgovorom na sve prigovore koji su svojevremeno postavljeni?

Iako članovi Predsjedništva vrlo dobro znaju da sam, kao rukovodilac privredne organizacije, bio spriječen službenim razlozima, ipak — a to je i više nego nevjerojatno — misle da bi valjda prisutnost 28. člana delegacije donijelo drukčiji tok Kongresa.

Ili me Predsjedištvo znatno više cijeni nego što stvarno vrijedim ili otvoreno priznaje da ni delegacija od 27 arhitekata nije bila dovoljno spremna i spretna da radu Kongresa dade demokratski i politički zreo ton!

Ovo nije samovoljna tvrdnja.

Pojedini članovi delegacije intimno i javno priznaju da na Kongresu nisu postignuti očekivani rezultati, da se delegacija SAH-e našla u situaciji najobičnijeg nadglasavanja, da im pojedini amandmani nisu bili usvojeni, da se u dvorani za vrijeme spominjanja imena CK SKH-e čuo zvižduk, da su glasanju (odnosno nadglasavanju pristupili i ljudi bez ikakvih ovlaštenja, itd.

Pa kada odgovorni rukovodioci SAH-e nisu u takvim situacijama znali odlučno politički nastupati i djelovati, dosljedno provoditi u život svoja politička i organizacijska uvjerenja, onda im je sada uzaludno svu svoju pozornost koncentrirati isključivo na moju ličnost i iz sve snage dokazivati, kao što se vrlo jasno vidi i osjeća, da u Sarajevu nisu doživjeli apsolutni politički fijasko.

Jer ovdje i nije ni o čemu drugome riječ već o mojoj tvrdnji da je rukovodstvo SAH-e, iako u svom većem dijelu progresivno politički orijentirano, pod utjecajem pojedinaca izabralo pogrešnu metodu čekanja, metodu osluškivanja razvoja događaja kako se ne bi pretjerano eksponiralo i time, kako neki još uvijek misle, eventualno diskreditiralo svojim jasnim političkim stavom, pokapajući šansu da i u budućim društvenim strukturama zauzme odgovarajuću poziciju koja, kao što sigurno poneki i priželjkuju, i ne mora biti zamišljena na temeljima X. sjednice CK SKH.

Kako se inače može šutke trpjeti oživljavanje i podržavanje unitarističkog koncepta Jugoslavije?

Zar je za borbu protiv takvog koncepta bila potrebna i moja prisutnost?

Ili možda još nečija?

Predsjedništvo SAH-e svojom informacijom od 13. VIII. ponešto i samo priznaje.

Evo na koji način:

Prigovara mi da svojim istupom u Hrvatskom tjedniku želim postići društveni uspjeh.

Znači da i samo Predsjedništvo predosjeća da bi se ovakvim istupom mogao postići uspjeh u javnosti, koja nestrpljivo i žudno očekuje afirmaciju republičkih državnosti, provedbu ustavnih amandmana, ravnopravnost svih ambicija u višenacionalnoj zajednici i definitivnu pobjedu samoupravnog socijalizma.

Ako, dakle, svojom djelatnošću u takvoj društvenoj klimi postignem ma i najmanji društveni uspjeh, budite uvjereni, cijenjeni drugovi iz Predsjedništva SAH-e i ostalih struktura SAH-e (pa i onih za sada »nepostojećih«) da ću se zauvijek osjećati počašćenim.

Duško Rakić

O RADU OGRANAKA

U stvari, to je tema koja se ne može iscrpiti. Ona se, uostalom, mijenja u vezi s izvršenim poslom, s političkom situacijom, s naraštajima koji pridolaze. Ima, međutim, jedno područje koje je u nas veoma zapušteno: to je područje »masovne kulture«; ne kulture za mase, jer je kultura uvijek jedna i jedinstvena, premda postoji i raste u nebrojnim slojevima — nego onoga što nazivamo »masovnim medijima kulture«. Ali i ovi su različiti i s različitim ulogama, a možda onome što ovdje zaokuplja našu pažnju taj naziv i ne pristaje. Jer s radijom, televizijom, kinematografijom i s novinama u nas je manje-više u redu: to su ne samo sredstva obavještavanja nego i kulturnog uzdizanja, i njih je naš razvoj socijalizma dovoljno razvio (premda ih nije uvijek u pravom smjeru usmjerio), osim možda kinofikaciju!

I uopće, karakteristično je da je naš socijalistički razvoj od početka, a pogotovo od raskida sa staljinizmom, stimulirao razvoj »visoke kulture«; bilo je to djelovanje »slobodnog prostora« što ga je naša politička avangarda ostvarila; bile su tu i škole, masovno osnivane, i ustanove oživljene ili iznova ustanovljene, i danas ta naša nacionalna kultura postoji na razini i u opsegu kao nikada ranije u Hrvatskoj. Bez sumnje, bilo je to djelo kulturnih i prosvjetnih radnika samih, sazdano i akumulirano u toku nebrojenih »malih« akcija; ali samoupravni je socijalizam u korijenu tog kretanja i to je njegovo povijesno značenje u ovom sloju naše suvremene povijesti. — A Matica hrvatska? Ona je bila u jezgri tog kretanja s tisućama svojih »članova radnika«, s desecima časopisa i s nekoliko izdavačkih poduzeća ili pothvata širom zemlje. I što treba reći s tim u vezi? Treba reći da je Matica hrvatska time kompenzirala neke propuste i ispunila zaboravljene zadatke, i to u velikim razmjerima; upravo one na koje naš socijalizam (silom prilika donekle ekonomistički orijentiran) nije stigao ni da pomišlja; no točnije je reći: naše su socijalističke snage, upravo zbog ovog osjećanja slobode, preko Matice to i provodile, jer i te snage i čitavo ovo samoupravno kretanje može se promatrati i tumačiti jedino kao cjelina koja se razvija prema višim stupnjevima. Te su snage bile prisutne u Matici hrvatskoj, i bolje je stvari tako tumačiti, jer pojam **»utjecaj«** jest pojam koji nije toliko prikladan za kulturne ustanove i podsjeća nas na neugodnu praksu manipuliranja; one su u njoj i danas prisutne, ali ne da ruko-vode, **nego da su-djeluju.** Utjecaj je, naime, nametanje **svoje** svijesti a ograničavanje »one na licu mjesta«, tj. u kulturnim ustanovama, a to danas nije ni moguće ni potrebno; i kad tog sudjelovanja u punoj mjeri ne bi bilo, kako bismo mogli objasniti ovaj rad ovako predan i širok, ove časopise ovako angažirane i progresivne? Značilo bi da je za taj rad i procvat netko drugi zaslužan.

Sigurno, prisutnost i su-djelovanje kulturnih radnika po regijama i manjim gradovima tako su (potencijalno govoreći) veliki i raznovrsni **da njihovo značenje u izgradnji socijalizma dobiva novu dimenziju i daje ovome novu kvalitetu:** stvaranje **kulturnih** vrijednosti i orijentaciju **prema tim** vrijednostima. Mi smo, ovdje na Balkanu, naravno, još daleko od potrošačkog društva, ali smo u dodiru s njim i s njegovim mentalitetom i vrijednostima, a o surogatima (u igri, športu i glazbi) da i ne govorimo. Rad cjeline (zapravo **trud** u Marcuseovom smislu) obraćen je u golemoj mjeri stvaranju materijalnih vrijednosti, što je razumljivo; i ako to još nije socijalizam, to je svakako neophodna **pretpostavka** za nj. Ipak, jedna druga bitna pretpostavka ostala je u međuvremenu zapuštena: ni kulturni radnici ni prosvjetni (a zaboravili smo na golemu potencijalnu snagu **školskih zbornica)** nisu smogli ni snage ni razumijevanja, za one medije, žarišta zapravo, u kojima se spontano i »društveno« stvara kulturna svijest naroda; **to su čitaonice i biblioteke.**

Znamo ih iz naše prošlosti: one su bile mjesta sastanaka i pouka, međusobnih izmjena misli i informacija, ali ne onog pasivnog telekomunikacionog primanja, nego diskusionog i stvaralačkog. Tu se raspravljalo, prihvaćalo i odbijalo, a male su zajednice, mještanske i seoske, živjele **oko njih.** I knjiga se mogla **izabrati** i list i časopis. Radio-vijest ili ona s televizije **ne može se birati.** Može se ne slušati.

Bez sumnje, sredstva masovnih komunikacija nov su faktor obavještavanja, goleme snage i širine; ali ona su jednosmjerna i »etatistička«. Njima raspolažu vrhunska središta moći. S njima se ne može raspravljati; prvo, zbog toga što »izražavaju« upravo ta središta moći, najčešće svemoćna, a zatim iz tehničkih razloga: ona su jednosmjerna i jednostrano komunikativna. Mogu, dakle, biti u najtežem smislu sredstva represije, što u svijetu uglavnom i jesu. Mogu biti sredstva i kulturnog dizanja, i političkog naravno, i to velike i brze mobilizatorske djelotvornosti; to, naravno, ovisi o karakteru središta koja se njima služe, ali bez obzira na to, njihova jednosmjernost ne razvija su-djelovanje, nego **pasivno** promatranje, slušanje ili čitanje. A za kulturni život, za stvaranje aktivnog mentaliteta trebaju nam slobodna žarišta, dobrovoljno i demokratski konstituirana i vođena. Naš etatizam nazvao je to posprdno i s omalovažavanjem: **prosvjetiteljstvo,** i uzdajući se u automatizam ekonomskog rasta smetnuo je s uma da živimo na Balkanu, da urbanizacija ima svoje negativne popratne pojave i da, bez kulturne nadoknade, može dovesti do pustoši. Porast nepismenosti (i polupismenosti) dokazao je to. »Turistička svijest« u primorskom pojasu, lak prodor reeksportera, dio radničke klase i seljaštva u emigraciji, »nacionalna situacija« u Istri (baš tamo kamo Matica nije stigla) — to su posljedice ovog negativnog automatizma i pomanjkanja kulturne kompenzacije. A tim pojmom ne mislimo samo, a ni prvenstveno, na prosvjetu i stručnost, nego na onu sferu znanja i osjećanja koja transcendira civilizaciju, stvara **svijest o pripadnosti** (nacionalnoj, misaonoj, socijalističkoj) i izgrađuje tako misao postojanja.

To, naravno, nisu minusi socijalizma »kao takvog«, nego jednog njegovog trenutka, zapravo popratne pojave, više ili manje objektivno ili subjektivno »uvjetovane«. Drugdje, na Istoku i na Zapadu, očitovale su se mnogo teže ili u drukčijim oblicima, a psihološko i moralno obzorje najčešće je skučeno ili posve zatvoreno. Ne treba dakle zaboraviti te opće koordinate unutar kojih živimo. U nas, međutim, prostori za kulturni rad širom su otvoreni: možda su ograničeni jedino materijalnim sredstvima i općim položajem kulturnih radnika samih. Samo, njihova subjektivna krivnja (recimo) time nije izbrisana. Ako je naša opća orijentacija bila više okrenuta organiziranju društvenih i proizvodnih odnosa, kulturni i prosvjetni radnici trebali su po svojoj ulozi i iskustvu predvidjeti što će u našoj sredini — za odnose između nacija i za odnos prema socijalizmu — značiti ovo pomanjkanje »kulturne kompenzacije« u masama, te kako će i tzv. visoka kultura ostati visjeti u zraku. Da, tu su i »zbornice«, prosvjetni i kulturni kolektivi, oslabljeni poslije rata u svom društvenom značenju i u svojoj funkciji — što je težak problem koji traži posebno razmatranje; ali oni su još uvijek tu, sve jači i samostalniji; i njima su u prvom redu i usmjerene ove riječi. Od njihove društvene, izvanškolske djelatnosti i zavisi, uglavnom, hoće **li se čitaonice i biblioteke osnovati ili ne, i u kojoj mjeri.**

Od te će djelatnosti ovisiti mnogo, ako računamo na dugu stazu. Bit će to naš trajan i duboko ukorijenjen doprinos socijalizmu i povijesti naših naroda uopće, **jer samo svjestan i kulturan narod nadrasti će svaku isključivost i mržnju i znat će se braniti od izobličenja.** Pa što ako se i nađu »lokalne sile«, kakva mala redakcija ili slično, koja će takvu akciju napadati i kočiti? **Inteligencija ovog naroda treba da bude na razini situacije kakva ona već jest, zapravo iznad nje, iznad nepovjerenja i iznad svih nesporazuma, trenutačnih ili trajnih, svjesna svog posla za vječnost koja je pred nama.** Ni jednog koraka u desno! Naša je zemlja uvijek stradala kad je bila odgurnuta s glavnog pravca povijesti!

Na tom se pravcu, u smjeru kulturnog razvoja i progresivne misli, nalazi naš rad beskrajno širok i plodan, naši časopisi i izdanja, **kojih su težina i funkcija dovoljne da skrše sve otpore i odbiju klevete.** Na tom pravcu nalazi se i potreba osnivanja knjižnica i čitaonica, bez kojih i časopisi i sve proizvedene vrijednosti ostaju bez pravog života, kao što bez njega ostaje svaka napredna socijalna i nacionalna misao.

Grgo Gamulin

IZ OGRANAKA

Nin

Osnivanje ogranaka

U Ninu se 17. kolovoza 1971. sastao Inicijativni odbor za osnivanje Ogranka Matice hrvatske u tom starom južnohrvatskom gradu i donio odluku da se Osnivačka skupština budućeg ogranka održi početkom listopada o. g.

Još ranije, početkom lipnja mjeseca, Inicijativni odbor je svim društveno-političkim organizacijama i kulturnim ustanovama općine Zadar razaslao dopis-obavijest o osnivanju ogranka Matice hrvatske u Ninu. Iz tog dokumenta prenosimo njegov programski dio:

Zadaci Inicijativnog odbora su slijedeći:

1. sakupiti dovoljan broj članova radnika i predložiti Glavnom odboru Matice hrvatske u Zagrebu da ih prihvati;
2. okupiti i učlaniti što veći broj članova suradnika i
3. izvršiti sve pripreme za osnivačku skupštinu koja bi se održala 12. rujna 1971.

U svome radu ogranak će se pridržavati člana 2. PRAVILA MATICE HRVATSKE, a sâm će težiti:

— da obogati kulturni i društveni život u ovom dijelu općine Zadar putem javnih predavanja, organiziranjem raznih gostovanja kulturno-umjetničkih društava i pojedinaca, organiziranjem izložbi u toku ljetnih mjeseci . . .;
— da poradi na osnivanju knjižnice i čitaonice u Ninu i susjednim mjestima i da osnuje pjevački i tamburaški zbor koji u Ninu imaju tradiciju, a koji su posljednjih godina u cijelosti zamrli;
— da okupi i učlani što veći broj članova suradnika;
— da pokrene akciju prikupljanja sredstava za dostojno pohranjivanje vrijednog kulturnog blaga Nina (zlato i srebro Nina);
— da učini napor da se vrijedni kulturno-historijski spomenici čuvaju i uščuvaju i da novi pronalasci ostaju ubuduće u Ninu;
— da za svoje akcije i aktivnosti dobije podršku i naših iseljenika rodom iz ovog dijela općine Zadar;
— da radi na osiguravanju adekvatnog prostora za rad ogranka Matice hrvatske (bivša zgrada općine Nin koju sada drži i prisvaja Poljoprivredna zadruga u Ninu).

Posebno ćemo se založiti da budući ogranak Matice hrvatske u Ninu radi u duhu suvremenih pozitivnih kretanja u SR Hrvatskoj i Jugoslaviji i da svoj rad zasniva na preporodnom događaju za Hrvatsku — X. sjednici CK SK Hrvatske.

Nadamo se da ćemo i kod vas naići na podršku i razumijevanje. INICIJATIVNI ODBOR: Ante Peša, s. r., Šime Ljubičić, s. r., Božo Kera, s. r., Ivica Burela, s. r., Srećko Frka-Petešić, s. r.

L.

Kutina

»Voloderske jeseni«

Kako se vrijeme godišnjih odmora i ljetnih paznika primaklo kraju, Upravni odbor Ogranka Matice hrvatske u Kutini — osnovan 26. lipnja 1971. godine — sastao se u četvrtak 26. kolovoza, da bi se članovi odbora dogovorili koliko i kako će Ogranak i njegove sekcije sudjelovati na ovogodišnjim, petim po redu »Voloderskim jesenima« koje se ove godine održavaju 18 i 19. rujna u istoimenom selu. Budući je još prošlogodišnja svečanost berbe u pitomom moslavačkom kraju Voloderu »doživjela« rekordan posjet brojnih izletnika i gostiju iz raznih krajeva sjeverozapadne Hrvatske, organizatori ove turističko-privredne manifestacije odlučili su ovoj priredbi, ove i slijedećih godina, dati specifično moslavačko obilježje, što do sada nije bio slučaj. Ovakvu ideju objeručke su prihvatili i članovi Ogranka Matice u Kutini. Tako je dogovoreno da svoj dio programa na ovoj priredbi dadnu literarna i likovna sekcija Ogranka. Sudionici sastanka složili su se odmah u početku da polazište za sudjelovanje ovih dviju sekcija na »Voloderskim jesenima« mora biti čvrsto zasnovano na tome da se najprije pokuša prikupiti nešto od narodnog blaga, a zatim da se saberu i neki radovi domaćih stvaralaca. Dakako, takva je koncepcija bila veoma dobra, jer će likovna sekcija Ogranka Matice hrvatske u Kutini za ovu priredbu pripremiti izložbu slikara amatera: Ane Vecko, Mije Kuzmića i Marije Sever. Svi radovi ovih likovnih stvaralaca-amatera tematski su vezani uz berbu grožđa i slikovite predjele moslavačkog kraja, što će svakako dati posebnu draž ovoj izložbi. Literarna sekcija prihvatila je zadatak da od amatera stvaralaca prikupi i odabere najbolje prozne i poetske radove, a da te radove na svečanostima berbe u Voloderu čitaju sami amateri stvaraoci ili da ih čitaju članovi RKUD-a »Ivo Perković«, društvo koje ove godine slavi 25. obljetnicu svog rada.

Sastanku Ogranka Matice prisustvovalo je trinaestak članova Upravnog odbora, a kako zbog zauzetosti predsjednik Ogranka, akademski slikar Miroslav Šutej, nije mogao prisustvovati ovom dogovoru, sastanak je vodio Ivan Josipović, jedan od potpredsjednika ove važne kulturne institucije u našem gradu.

D. LONČAR

Osijek

Saopćenje

Predsjedništvo Ogranka Matice hrvatske u Osijeku u povodu vijesti beogradske »Politike« od 20. kolovoza o. g.

U povodu vijesti koju je 26. VIII. o. g. donijela beogradska »Politika«, pod naslovom »Odbili da formiraju ogranak Matice hrvatske«, u kojoj se tvrdi da su tzv. »emisari Matice hrvatske iz Osijeka« pokušali u selima Zasavica i Hasići, na desnoj obali Save, SR BH, formirati ogranke Matice hrvatske, Predsjedništvo osječkog Ogranka MH održalo je 25. VIII. o. g. sjednicu na kojoj je razmatralo spomenutu vijest i izdalo slijedeće saopćenje:

Predsjedništvo, Upravni odbor i brojno članstvo Matice hrvatske u Osijeku ne samo da je iznenadila već i ogorčila vijest koju je donijela beogradska »Politika« od 20. kolovoza o. g. u kojoj se lažno i tendenciozno tvrdi kako su tzv. »emisari Matice hrvatske iz Osijeka« obilazili sela Zasavica i Hasići u SR BH, na desnoj obali Save, ali su tamo, tvrdi »Politika«, »energično odbili emisare Matice hrvatske iz Osijeka, koji su došli da formiraju pododbor Matice«.

U cilju istinitog obavještenja javnosti, Predsjedništvo Ogranka Matice hrvatske u Osijeku saopćava da nitko iz Upravnog odbora ovog Ogranka nije nikada, niti službeno niti neslužbeno, obilazio spomenuta sela, pa, prema tome, niti u njima pokušavao formirati ogranke Matice hrvatske.

Ukoliko je pak netko u tim selima i pokušavao formirati Matičine ogranke, to nikako nije moglo biti u ime osječkog Ogranka, niti sa znanjem i odobrenjem ovog Predsjedništva. Zbog toga decidirana izjava predsjednika Mjesne organizacije Socijalističkog saveza u selu Zasavica — Jure Stanića, u spomenutoj vijesti, pogađa i vrijeđa brojno članstvo Matice hrvatske u Osijeku.

Predsjedništvo Ogranka Matice hrvatske u Osijeku, koji već punih jedanaest godina vrlo uspješno, djelotvorno i bez problema djeluje u Osijeku i Slavoniji, smatra da ovakve lažne, zlonamjerne i tendenciozne vijesti nikome ne koriste, već naprotiv, bezrazložno nanose štetu i krnje ugled kako ovom Ogranku, tako i Matici hrvatskoj.

PREDSJEDNIŠTVO
MATICE HRVATSKE
U OSIJEKU

Gornja Stubica

Dvorac Oršić – izložbeni prostor posvećen Seljačkoj buni

Sredstvima Fonda za izgradnju spomen-objekata i proslavu 400. godišnjice seljačke bune potpuno se obnavlja dvorac Oršić

Do kraja ove godine trebaju prema ugovorima biti završeni radovi na potpunoj obnovi i uređenju bivšeg dvorca Oršić de Slavetić, kasnije prozvanog »Gupčev dom« u Samcima (Gornja Stubica). Fond za izgradnju spomen-objekata i proslavu 400. obljetnice seljačke bune 1573 — zaključio je ugovor o radovima s poduzećem »Graditelj« iz Krapine. Unatoč prilično povoljnim vremenskim prilikama tijekom ove godine, koje su omogućile kontinuirani rad na ovom objektu, opsežnost posla i neki specijalni radovi, vjerojatno će produžiti predviđeni rok za završetak radova, no to neće utjecati na samu proslavu i otkrivanje spomenika seljačkoj buni i Matiji Gupcu, koja je predviđena za jesen 1973. godine. Usporedo s obnovom dvorca priprema se i postava stalne izložbe o seljačkoj buni, što je povjereno akademskom slikaru Zorislavu Drempetić-Hrčiću iz Donje Stubice.

Potpuna restauracija dvorca vratiti će ovom arhitektonski iznimnom objektu stari sjaj i vrijednost. Dvorac je građen 1756. godine, za Krištofora grofa Oršića. Kad su posljednji vlasnici iz ove obitelji, dvije sestre: Ana i Štefanija, željele dvorac srušiti i prodati gradu, javiše se seljaci-zadrugari i kupiše 1924. godine dvorac za 100.000 dinara. Donedavno ovdje je bila smještena osnovna škola. Sada je dvorac u vlasništvu Fonda i u njemu će se uz izložbu o seljačkoj buni urediti i ugostiteljsko-turistički prostor.

Radovi na obnovi dvorca, u vrijednosti od 2.800.000 dinara, obuhvaćaju kompletnu obnovu krovišta, limarije, drvenarije (prozori, vrata), popravak unutrašnjih i vanjskih fasada, elektrifikaciju, vodovod, novi parket (original mozaik), grijanje i drugo. Posebno je stručan zahvat obnova freski, kanelura i stupova.

Ovim radovima dvorac Oršić i njegov neposredni okoliš, s posebnim hortikulturnim rješenjima, dobit će konačno svoj prvobitni oblik i novi sadržaj. Postava i otvorenje izložbe o seljačkoj buni u cijelom prvom katu zgrade bit će svojevrstan doprinos jubilarnoj proslavi 400. obljetnice seljačke bune. Pred ovim dvorcem nalazi se brežuljak na kojem će se postaviti spomenik posvećen seljačkoj buni i njenom legendarnom vođi Matiji Gupcu, a izrađuje ga hrvatski kipar Antun Augustinčić.

T. S.

KRATKE VIJESTI

Zagreb

Spomen-ploča Stjepanu Radiću

Na pročelju kuće u Hercegovačkoj ulici br. 131 Odbor za kulturu Predsjedništva Saveza studenata Hrvatske podigao je ploču u spomen Stjepanu Radiću (ploča je izrađena u crnom mramoru u radionici arh. Lovre Bilinića, a izradio ju je klesar S. Očić prema umjetničkom rješenju studenata Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu kipara René-a Hollós-a).

U toj kući Radić je proveo zadnjih pet godina svoga života, a u njoj je i umro 8. kolovoza 1928., četrdeset dana pošto je na njega izvršen atentat u beogradskoj Narodnoj skupštini. Svečano otkrivanje ploče bilo je predviđeno za 8. kolovoza o. g., na dan njegove smrti. Bio je predviđen i nastup seljačkih pjevačkih društava iz Trebarjeva Desnog, Buševca, Markuševca, Gračana i Sesvetskog te kratki prigodni govori. No, Sekretarijat javne sigurnosti Zagreba svojim rješenjem 6. kolovoza o. g zabranio je održavanje javnog skupa u povodu otkrivanja spomen-ploče, jer se — kako piše u rješenju — »osnovano očekuje da će na javnom skupu biti poremećen javni red i mir«, te da će se održavanjem tog skupa onemogućiti — »normalan javni saobraćaj«. Stoga je izostala predviđena svečanost, o čemu su građani bili obaviješteni slijedećim saopćenjem:

»Dragi građani!

Ispričavamo se što ne možemo danas održati najavljenu svečanost. Molimo vas da shvatite poteškoće u kojima smo se zatekli te da šutnjom i dostojanstveno primite ovaj čin bez svečanosti.

Zahvaljujemo na razumijevanju. — PSSH, Odbor za kulturu.«

KREŠIMIR MARTINEC

Dva demantija

U povodu održavanja godišnje skupštine Zavičajnog kluba studenata općine Ljubuški 16. 8. 1971. godine, na reakcije društveno-političke javnosti i reagiranja dnevnog tiska na moj govor na toj skupštini primoran sam objelodaniti nekoliko argumenata koji su u krivom svjetlu prezentirani javnosti.

Neophodno je istaknuti da je godišnju skupštinu studenata organizirao Općinski komitet Saveza omladine Ljubuški, a ne, kako je to dnevni tisak donio, Ante Paradžik i njegovi emisari po Hercegovini. Nadalje, na skupštinu sam pozvan kao predsjednik Kluba studenata Hercegovine, a ne u svojstvu predsjednika Saveza studenata Hrvatske, što bi tisak pod svaku cijenu htio pokazati. Obraćajući se skupštini naglasio sam da govorim kao sin rodnog kraja — Hercegovine, a ne kao predsjednik Saveza studenata Hrvatske, dok dnevni tisak uporno naglašava moju nazočnost na skupštini u Ljubuškom upravo kao predsjednika SSH.

Akcent svog izlaganja stavio sam, u smislu dnevnog reda, na ekonomske probleme općine Ljubuški. Moja je diskusija bila konkretna, konstruktivna i primljena s odobravanjem nazočnih. Evidentno je i vjerodostojno da negativno nisu reagirali ni nazočni predstavnici i rukovodioci općine Ljubuški. Također je, istine radi, potrebno naglasiti da su nazočni rukovodioci općine Ljubuški istakli da je skupština sadržajna i korisna i da bi ovakve skupove bilo potrebno češće održavati tijekom godine.

Sada se sa zaprepaštenjem pitam kome je bilo potrebno da poslije ovakvog tijeka skupštine Zavičajnog kluba studenata općine Ljubuški saziva međuopćinske konferencije SK i Socijalističkog saveza i u dnevnom tisku montira politički problem nesagledivih dimenzija i posljedica. I zatim, pitam se ogorčen, ponovno, kome je bilo potrebno da na mene osobno i na moje kolege diskutante, inače studente Hrvatskog sveučilišta, baci takve monstruozne laži i klevete kvalificirajući nas (Oslobođenje, Svijet, Borba, Vjesnik, Večernji list, Nin, Komunist itd.): nacionalisti, ekstremni nacionalisti, nacional-separatisti, šovinisti, klerikalci, sijači razdora i sumnji, podrivači, razbijači bratstva i jedinstva, neprijatelj pod plaštem borbe za hrvatstvo, emisari razdora, šovinisti ovog ljeta koji su paktirali s neprijateljem svih boja, antisocijalisti, antikomunisti, kontrarevolucionari . . .

U ovom obavještenju javnosti o stvarnom stanju događaja u Ljubuškom i u ovome dijelu Hercegovine u povodu održavanja skupštine Zavičajnog kluba studenata općine Ljubuški i svom skromnom doprinosu diskusiji — ne mogu pobrojiti sve političke institucije, laži i klevete, niti mogu prenijeti političku intonaciju kojom odiše treća stranica »Oslobođenja« od 20. 8. 1971. godine i članak u »Svijetu« od 27. 8. 1971. godine, koji su inspirirani od jednog te istog novinara. Spomenuti brojevi »Oslobođenja« i »Svijeta« donose, citiram: ». . . Paradžik, Slišković i Granić i njihovi sljedbenici izbacuju otrovne strelice . . .«, zatim: ». . . Zbog toga nije ni čudo što se ekstremno nastrojeni studenti sve češće povezuju s klerikalcima i drugim neprijateljima inaugurirane politike Saveza komunista Jugoslavije . . .«, i dalje: da je osobno, Ante Paradžik, upotrebljavam podatke ». . . iz političkog podzemlja . . .«, te da se takvim svojim smišljenim i organiziranim djelovanjem nastojim direktno suprotstaviti politici SKJ, SK BiH i SKH. Želim ovom prilikom konstatirati samo to, kao čovjek i kao građanin, da su ovakve metode rada u tisku u našoj samoupravnoj praksi meni dosad bile nepoznate, neuobičajene i strane svakom socijalističkom i komunističkom moralu i načinu ophođenja.

Ovakve metode nisu metode istinitog informiranja javnosti o našoj društveno-političkoj zbilji.

Sva ova kompromitacija našeg dnevnog tiska, potekla od pojedinih društveno-političkih radnika i pojedinih novinara, ne bi bila vrijedna tolike pozornosti naše javnosti da u pozadini ovakvog javnog rada nije smišljeno političko djelovanje, kojemu je cilj da okalja narod ovog kraja Hercegovine, da stvarno naruši bratstvo i jedinstvo, da nepotrebno uznemirava građane SFRJ i onemogući nastojanje nas mladih, posebno studenata, u provođenju u djelo programa SKJ, programa društveno-političke reforme i nedavno usvojenih amandmana u SFRJ, SR BiH, SR Hrvatskoj.

ANTE PARADŽIK

Ponukan pisanjem dnevnog tiska npr., »Oslobođenja«, »Večernjih novina«, »Večernjeg lista«, »Vjesnika«, »Borbe« i »Svijeta«, o navodnom »nacionalističkom i šovinističkom istupu grupe studenata koji studiraju na visokoškolskim institucijama u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj«, dužan sam da kao jedan od onih čije se ime spominjalo na stupcima nekih listova obavijestim javnost o pravoj istini o ovom slučaju.

Tvrdim da na godišnjoj skupštini Zavičajnog kluba studenata općine Ljubuški nijedan sudionik te skupštine ni jednom riječju nije devalvirao tekovine revolucije, narušavao bratstvo i jedinstvo i da ni jedan diskutant nije izvršio napad na rukovodstvo komune kao ni na politiku CK SK Bosne i Hercegovine i CK SK Hrvatske.

Novinar »Oslobođenja« Dragan Bartolović i pojedini društveno-politički radnici Hercegovine davali su lažne, neobjektivne i neodmjerene izjave, rabeći pri tome izraze: nacionalist, šovinist i separatist, tvrdeći da sam ja kao jedan od kolovođa povezan sa kvislinškim organizacijama i reakcionarnim svećenicima, te da sam zajedno s drugima vršio propagandu putujući po općinskim centrima Hercegovine, i organizirajući skupove studenata, svojom politikantskom demagogijom, jadikovkama i frazeologijom pokušavao pridobiti studente za svoje ekstremne ideje. Izjava Ivana Nosića, člana Savezne konferencije SSRN, o tom da sam antisocijalist, antikomunist i kontrarevolucionar — posebno me pogodila jer me drug Nosić osobno poznaje.

Ovakvim pisanjem i izjavama na moje je ime bačena teška ljaga, te sam prisiljen da preko redovitog suda tražim zadovoljštinu.

Kako se u čitavoj Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini i dalje provodi široka akcija osude »ekstremnih studenata iz Zagreba«, molim sve sudionike takvih skupova da prije nego što odrede osudu traže od organizatora skupa konkretne činjenice, riječi ili djela na osnovu kojih bi mogli osuditi.

Upozoravam sve da ni u jednom članku i ni u jednoj izjavi nema ni jednog citata i ni jedne riječi izgovorene na tom skupu koja bi potvrdila gore navedene optužbe.

Smatram da je ovo montirana i smišljena politička akcija kojoj je cilj da osudom studenata tog kraja baci ljagu i na čitav taj kraj.

MIRO GRANIĆ

karte na stol

PITANJA

IZVRŠNOM VIJEĆU SABORA SR HRVATSKE

Opseg požara koji se pojavljuju na hrvatskom dijelu jadranske obale i otočja sigurno dobiva, pa i prerasta, dimenzije elementarnih prirodnih i društvenih katastrofa. Učestalost i intenzitet požara nedvojbeno upućuju na zaključak da nehajnost i slučajnost nisu više u pitanju.
Javnost, a osobito hrvatsku, živo zanima da se krivci ove katastrofe što prije otkriju. Ujedno, javnost se pita, zašto se nije sazvala hitna sjednica republičke vlade — kao što se to čini u cijelom svijetu?
P. S.
Upravo ovih dana bili smo svjedoci nenadanog prekida godišnjeg odmora kanadskog premijera P. E. Trudeaua zbog monetarnih nestabilnosti; isto tako bili smo i svjedoci podnošenja ostavki u japanskoj vladi zbog jednog avionskog sudara.
Javnost zanima koji je član republičke vlade prekinuo godišnji odmor ili podnio ostavku zbog gotovo 40 posto izgorjelih crnogoričnih šuma i velikih površina maslinika i vinograda na hrvatskoj obali i otocima?

Drugu ANTUNU TKALCU, sekretaru međuopćinske konferencije SK Bjelovar

U nedavnom razgovoru s urednikom »Bjelovarskog lista« govorili ste o političkim (i kulturnim) prilikama u Bjelovaru. Iznijeli ste i nekoliko ocjena o radu Matice hrvatske. Neobrazloženi napadaji na ovu kulturnu ustanovu danas su na dnevnom redu, pa ste se i Vi požurili da im dodate svoj prilog. Među ostalim, izrekli ste i slijedeću tvrdnju: SVOJE MJESTO U MATICI NALAZE ONI KOJI GA DO SADA NISU NAŠLI U DRUŠTVU.

Osjećate li Vi, druže Tkalec, da je to teška uvreda za gotovo tisuću članova Matice hrvatske u Bjelovaru, među kojima djeluje i znatan broj poznatih javnih, kulturnih i društvenih radnika, članova Saveza komunista, Socijalističkog saveza itd. I tko to, po Vašem mišljenju, ima osigurano »mjesto u društvu«, koje članovi Matice hrvatske ne mogu imati?

Dopisnik »Borbe« iz Vinkovaca D. Jovanić, u članku »Ekstremisti na seoskim vašarima« — piše o sjednici OK SK u Vinkovcima, dakle, komiteta kojem predsjedavate, te između ostaloga navodi:

»Zaključeno je u buduće nitko ne bi mogao javno nastupati bez prethodnog dogovora s društveno-političkim organizacijama, za što će biti odgovorni komunisti u organizacijama na području gdje nastupaju.«

Molimo Vas, druže predsjedniče, da nam odgovorite: je li dopisnik »Borbe« doista autentično izrazio Vaše poimanje građanskih sloboda i funkcije članova Saveza komunista u našem društvu?

Auto-cesta Zagreb – Split?

Za javnost gotovo u tišini sastali su se nedavno utemeljitelji ceste Beograd — Bar, predstavnici poduzeća i udruženja za ceste, profesori fakulteta, projektanti. Izgradnja bi mogla početi već 1973., jer je na sastanku dano »naređenje« za izradu studija i dokumentacije.

Ova vijest stigla je u vrijeme kad u Hrvatskoj vlada zbunjenost i razočaranje, jer 27. srpnja nije došlo do najavljenog otvorenja radova na auto-cesti Zagreb — Split. Razlozi za to javnosti nisu poznati. Službenog objašnjenja nema.

Zato postavljamo pitanje Konzorciju za izgradnju auto-ceste Zagreb — Split: zašto nisu počeli radovi na izgradnji ceste Zagreb — Split?

Predsjedniku Općinskog komiteta SK u Vinkovcima

S kim si – onakav si

U rubrici »Oko« pod naslovom »Za mediokritete« u »Vjesniku« smo 27. kolovoza pročitali: »'Hrvatski tjednik' objavljuje pismo IVANA N. PERUNIĆA redakciji »Hrvatskog tjednika« u kojem, među ostalim piše: »Čitajući posljednje brojeve vašeg lista imam utisak da isti poprima sve više karakter bivšeg »Hrvatskog književnog lista«. Upravo zbog toga, sve me više obuzima strah, da će isti doživjeti njegovu sudbinu. Meni se čini da vaš list iz broja u broj postaje jedan od najzatrovanijih i najogavnijih listova koji izlazi u našoj SR Hrvatskoj. Već iz prvih redaka ovoga lista uvjerit ćete se da sam duboko razočaran njegovom tematikom i raspoloženjem redakcije da prima i objavljuje pojedine članke, koji imaju izrazito šovinističku boju. Zar je potrebno da list takve namjene kao to je vaš, prima i objavljuje sastave koji očito imaju namjeru da pojačavaju klerikalne i nacionalističke strasti. Što je u vašem listu potrebno tiskati vapaj okorjelih nacionalista i šovinista za sudbinom spomenika banu Jelačiću? Mislim da je o tom spomeniku narod poslije narodne revolucije rekao svoju završnu riječ jednom zauvijek.
... ističem da se kao Hrvat i intelektualac skoro uvijek zastidim kad god pročitam »Hrvatski tjednik«. Taj list zapravo i nije ništa drugo već list za čaršijske i nacionalističke ambicije, u kojem razni mediokriteti optužuju sve ono što je časno, miroljubivo i jugoslavensko.«
Ponajprije: u br. 19. »Hrvatskog tjednika« među pismima čitatelja, objavili smo i pismo Ivana N. Perunića: ne okliјevamo, naime, objavljivati i radikalno kritičke sudove o sebi — što se ponekoj drugarskoj redakciji ni slučajno ne bi moglo dogoditi. Nadalje: prepisujući iz »Hrvatskog tjednika« negativni sud o »Hrvatskom tjedniku« budnome je »Vjesnikovu« oku »promakao« ovaj ulomak iz pisma Ivana N. Perunića: »Da napomenem još i to, ja bih se veoma obradovao kada bi »Hrvatski tjednik« promijenio svoje ime. Recimo, kada bi se zvao samo »Tjednik«. Mislim da bi svakom našem državljaninu bilo jasno, kada ga uzme u ruke i vidi da je štampan u Zagrebu, da je u neku ruku jugoslavenski i hrvatski. Zapravo jugoslavenski, jer je Zagreb u Jugoslaviji, a hrvatski jer je Zagreb glavni grad SR Hrvatske. Čemu nazivi: »Hrvatski list«, »Hrvatsko sveučilište«, »Hrvatsko kazalište« itd.«
Podsjećamo čitatelje na ovaj ulomak e da bi to bilo sasvim jasno: kome to »Vjesnik« odobrava i, odobravajući, s kime se, u ovome slučaju, poistovjećuje.

Iz »PRESS-BIRO«-a

Poštovani druže uredniče,
U broju 17. »Hrvatskog tjednika« od 13. kolovoza 1971. na zadnjoj strani netočno je i veoma grubo interpretirano otkazivanje pretplate na Vaš list od strane Press-biroa Akcionog odbora za upis zajma u Splitu. Stoga Vas molim, da u cilju točnog obavještavanja javnosti, tiskate kratak odgovor koji Vam dostavljam u prilogu.
S poštovanjem

ZA PRESS BIRO
Vjekoslav Krsnik

U vezi s napisom u broju 17. »Hrvatskog tjednika« molim Vas da objavite slijedeće: U akciji upisa zajma za gradnju auto-ceste Split — Zagreb sudjelovao je i Press biro u Splitu, koji je izdavao bilten s informacijama o upisu zajma. Biro se svojevremeno pretplatio na više novina kako bi mogao pratiti u kojoj se mjeri koriste materijali objavljeni u biltenima.
Nakon što je u Splitu i jednom dijelu Dalmacije zajam upisan, a predviđeni iznos i obilno premašen, akcija upisa je prenijeta u druge sredine i inozemstvo. Stoga je i Press biro u Splitu prestao izdavati bilten, a na taj način ugasila se i njegova funkcija. Naravno da je onda otkazana i pretplata na sve listove. Istoga dana upućeni su istovjetni dopisi administracijama slijedećih listova: »Vjesniku«, »Slobodnoj Dalmaciji«, »Večernjem vjesniku«, »Borbi«, »Politici«, »VUS-u«, »Areni«, »Oslobođenju«, »Ekonomskoj politici«, »Narodnom listu«, »Večernjim novostima«, »Ninu«, »Privrednom pregledu«, »Privrednom vjesniku«, »Dubrovačkom vjesniku«, »Večernjim novinama« i »Hrvatskom tjedniku«.
Razlog otkazivanja pretplate je, dakle, veoma prost: Press biro u Splitu više ne postoji, tu sada nema nikoga. Zbog toga nam je veoma žao što je netočna i jedna krajnje gruba interpretacija našla mjesta u Vašem listu. Zamislite do kakve bi apsurdne pomisli mogao doći zlonamjernik: da je »Hrvatski tjednik« pisao o cesti Zagreb—Split — koja je toliko značajna i za narod dragocijena da je na srcu svima nama — zbog tamo neke pretplate.

ZA PRESS BIRO
Vjekoslav Krsnik

1. U dopisu kojim je »Press biro« otkazao pretplatu na Hrvatski tjednik nije bilo ni jedne jedine riječi o razlozima otkaza. Prema tome, nije »krajnje gruba« naša interpretacija otkazivanja, nego način na koji je do njega došlo: bez navođenja razloga. Takav postupak ne može se primiti kao znak dobre volje, pa naša interpretacija nije ni »neistinita«, nego je, s obzirom na okolnosti, neizbježna.
2. Potpuno je nepotrebna briga »Press biroa« za »apsurdne pomisli« naših čitatelja: oni se ne bave takvim — »krajnje grubim« — pokušajima ispravljanja vlastitih grešaka preko podvala drugima; najmanje kad su u pitanju tako značajni pothvati, kao što je cesta Zagreb — Split.

Red veličina

U SAD se ocjenjuje da je deficit platne bilance SAD u prvom polugodištu ove godine neslućenih razmjera i dostigao rekord vrijedan žaljenja.
U privredi SAD ostvaren je u 1970. godini prihod 1.000 milijardi dolara. Platni deficit do kraja lipnja 1971. iznosio je 10 milijardi dolara.
Naša je privreda u 1970. godini ostvarila ukupan prihod od 35 milijardi SAD $ (računajući po prošlogodišnjem tečaju 1 SAD $ = 12,50 dinara), a robni deficit jugoslavenske privrede u prvih šest mjeseci ove godine dostigao je gotovo milijardu dolara.
Iz ovog reda veličina proizlazi da je naš polugodišnji robni deficit gotovo trostruk u odnosu na američki platni deficit — usporede li se prihodi naše i američke privrede u prošloj godini.
Zbog američkog platnog deficita trese se svijet. Mi se, međutim, ne uzrujavamo. A i zašto bismo, kad je naš robni deficit relativno trostruk — pa nikome ništa.

»Što misli dr. Vladimir Bakarić«

Pod tim naslovom pročitali smo u Politici od 27. kolovoza: »Zamjenik sekretara opštinskog komiteta SK u Đakovu Dragutin Jurić rekao je da su se u diskusijama sa studentima čule primjedbe na deo izlaganja doktora Vladimira Bakarića u njegovom intervjuu za zagrebačku televiziju, dodavši pri tome da i kod nekih članova komiteta SK Đakovo vlada mišljenje da se drug Bakarić nije dorekao u nekim svojim mislima u pogledu državnosti SR Hrvatske, ali da je u Izvršnom komitetu CK SKH dato obrazloženje da će ove jeseni doktor Vladimir Bakarić izneti dopune svojih misli o tom pitanju — javlja Tanjug.«

HRVATSKA U POŽARNOJ GROZNICI

PLAMENI JEZICI LIŽU JADRAN

Avionski snimak požara na otoku Lastovu, koji je napravio VUS-ov foto-reporter (velika slika na dvije strane), svjedočanstvo je o pravoj epidemiji plamena koja je ovog ljeta pretvorila u zgarišta mnoge šumovite predjele naše jadranske obale. Gorio je još otok Šćedro, Pelješac, krajevi oko Herceg-Novog, Metkovića, Makarske, Vodica... a ovaj tužni popis ne može biti cjelovit jer gotovo s dana u dan stižu vijesti o novim zgarištima. Je li riječ o stihiji, nemaru pojedinaca, nesposobnosti da se zaštiti šuma ili o nečijoj zločinačkoj raboti?

SNIMIO ALFONS ŠODAN

TKO JE KRIV ZA KATASTROFALNU SERIJU POŽARA KOJI OVE GODINE UNIŠTAVA NAJDRAGOCJENIJA PODRUČJA NAŠEG TURIZMA

Ing. DRAGUTIN KIŠ

Ugrožen biološki potencijal hrvatske obale

Rijetka su područja gdje su historijska zbivanja i utjecaji ostavili tako duboke tragove i gdje su najrazličitiji zahvati vezani uz život i potrebe čovjeka doveli do takvih degradacijskih stanja na širokim prostorima kao što je to slučaj s pejzažem jadranskog područja.

Deficitarno bogatstvo

Analize pejzažnog potencijala, to jest prirodne, biološko-ekološke ravnoteže tog prostora, obavljene prije nekoliko godina — utvrdile su već tada veoma kritičnu deficitarnost šumskog pokrivača u odnosu na velike prostore golog krša, kamenjara i drugih kategorija opustošenog krajolika. Ostaci nekad širokih kompleksa šuma, reduciranih tokom vjekova na male oaze, jedva su stvarali minimalni preduvjet biološke ravnoteže. Naročito je uočen relativno mali udio borovih šuma i kultura u obalnoj zoni, inače najjače opterećenoj turističkim i drugim iskorištavanjem. Tako npr. u području Makarskog primorja, uključivši i masiv Biokova i dio unutrašnjosti, dominira kategorija šikarâ i kamenjara, a dragocjeni opus zelenih crnogoričnih šuma vezan je na uski pojas uz more, a kako je on stalno prisutan u oku brojnih prolaznika koji se kreću jadranskom cestom, dobiva se krivi dojam o bogatstvu šumskog pokrivača ovog dijela jadranskog prostora. Pojedini otoci, a naročito ŠĆEDRO, LOKRUM, KORČULA i LASTOVO, relativno dobrom i potpunijom pošumljenošću predstavljali su u toj škrtoj globalnoj slici degradiranih krajolika našeg Jadrana iznimne vrijednosti.

Spaljeno ono što se najteže obnavlja

Na žalost, ova tvrdnja stavljena je u prošlo vrijeme. Jedino je LOKRUM preživio katastrofu ovogodišnjih šumskih požara, kojima po broju, veličini učestalosti vjerojatno nema premca u svijetu. Gorjele su šume, makija, masline, vinogradi — uglavnom sav biološki i ekonomski potencijal hrvatskog dijela Jadrana. Da tragedija bude potpunija, najčešće je gorjelo upravo ono što se biološki najteže regenerira: borovi. Naime, spaljena bjelogorična šuma ima sposobnost da se prirodnim putem bar djelomično obnovi (jasno da za takvu obnovu treba u ekološki nepovoljnim uvjetima vremena i strpljivosti), jer ima sposobnost vegetativnog razmnožavanja. Borovi odnosno crnogorica te sposobnosti nemaju; prema tome spaljene borove šume više se ne mogu obnavljati prirodnim putem: na tim zgarištima nastaje izravno kamenjar umjesto nekadašnje šume. Opasnosti od erozivnih posljedica, ukoliko se ne pristupi veoma širokim, brzim i relativno skupim zahvatima umjetnog pošumljavanja dovest će do nepopravljivog povećanja ljutog krša, kojim inače ne oskudijevamo. Nema smisla ponavljati lamentacije o načinu kako i čime su požari gašeni, jer je o tome bilo dosta riječi u dnevnom tisku. Možda je jedino važno upozoriti na jedan moment: kad bismo imali nekoliko specijalno konstruiranih aviona za gašenje požara i organiziranu dojavnu službu (protupožarne punktove za opažanje požara), veoma bi se brzo došlo na mjesto požara, tj. kada je on još u početnoj fazi razvoja, a to bi uz efikasno gašenje avionima bilo jedina mogućnost da bude ugašen prije nego što uništi sav šumski fond koji mu je na putu.

PREGLEDNA KARTA ŠUMSKIH POŽARA HRVATSKOG DIJELA JADRANA 1971 g DO KRAJA VIII mjeseca

PODACI O POŽARIMA RANIJIH GODINA:

PROSJEČNO GODIŠNJE:	380 ŠUMSKIH POŽARA (VEĆINOM NA JADRANU)
1968 i 1969.:	IZGORJELO 3000 ha ŠUME
1970:	448 ŠUMSKIH POŽARA SAMO NA JADRANU

PODACI O ŠUMSKIM POVRŠINAMA U HEKTARIMA:

		ISTRA	SJEV. JADRAN	SRED. I JUŽ JADRAN
OČUVANE ŠUME	UKUPNO	53.512	50.420	160.898
	BJELOGORICA	46.678	33.564	124.134
	CRNOGORICA (uglavnom BOROVI)	6.114	5.794	31.391
	BJELOGORICA i CRNOGORICA (mješovita šuma)	720	11.062	5.375
UKUPNO: ŠUMA, DEGRADIRANIH ŠUMA, MAKIJA I ŠIKARA		84.598	197.394	461.581

Izgubljene neprocjenjive vrijednosti

Goleme vrijednosti koje su ove godine nestale u požarima gotovo je nemoguće procijeniti. Tko može npr. izračunati vrijednost jedne jedine masline stare tristo godina ili vrijednost stogodišnje borove šume podignute u teškim ekološkim prilikama?

Ovi požari odnijeli su u nepovrat temeljne vrijednosti prirodnih ambijentalnih kvaliteta našeg Mediterana, toliko važnog za očuvanje prirodne sredine čovjekova života, vrijednosti bez kojih će biti teško zamisliti harmoničnu egzistenciju čovjeka u budućnosti. U usporedbi potpuno poremećene prirodne sredine čovjekova života u svijetu s područjima namijenjenim odmoru i rekreaciji (a to je naš Jadran) sačuvani prirodni ambijenti predstavljali bi u sutrašnjici kapitale neprocjenjive vrijednosti, ukoliko bi ostali sačuvani u svojim prirodnim obilježjima.

Nacionalna katastrofa

Uspoređujući podatke svega onoga što gori, što je gorjelo i izgorjelo do sada u ovoj godini s oskudnim zelenim oazama koje su još preostale, prema približnoj procjeni uništeno je oko 40% visokog šumskog fonda našeg jadranskog prostora. Bit će nužno izvršiti detaljne i precizne analize vatrom uništenog i preostalog dijela šumskog pokrivača kako bi se dobila točna slika katastrofe. Bez obzira na precizno još neutvrđen odnos svih požara prema sagledivim i nesagledivim posljedicama, slučaj se može okarakterizirati kao **nacionalna katastrofa** najširih razmjera.

Zbog toga je neshvatljiva površnost, mlakost i nehaj odgovornih faktora u vladi ove zemlje s obzirom na zaštitu temeljnih nacionalnih dobara jednog područja koje je pružalo izvanrednu šansu blagostanja sadašnjim, a još više budućim generacijama našega naroda.

ŠTO JE OVO, LJUDI..?

★ Zgarišta na tisuće hektara neprocjenjive šume, pljačka podmorskog blaga, uništavanje ribe, bespravna gradnja i uzurpacija obale i druge nevolje bilanca su nemara, putdoslovnog upropaštavanja naše obale

GORI LI TO HRVATSKA

oče moj, evo nam cijelo ljeto
domaja gori
i strah me je, strah me je veliki
da ne plane Liberan
naše brdo lijepo povrh Slivna Ravna
da mi vatra ne prekrije
djedove i nonu Luciju
što bi od mene ostalo
oče moj

ako se plamen popne
na naše visoke planine
ako ih oganj sažeže
što ćemo djeci ostavit
koju crnu zemlju povrh mora
oče moj, već odavno
od nas su se odmakla nebesa

što da učinim, što da učinim
Slivno je mrtvo, otišli su ljudi
kuće će puste izgorjeti
kako da sačuvam groblje
trebam li zbrisati imena
da nas vatra zaobiđe
trebam li im kosti iskopati
šta da učinim, što da učinim
za njihov pokoj vječiti

hoće li ih očuvati
ova zemlja sažgana
kad ih prekrije pepeo
kad ne bude nigdje
nikoga
kad se osuši ruka onoga
koji je spolio Liberan
hoće li ikad itko poznati
da smo ovdje jednom mi živjeli

Goran Babić

NIKOLA MUSLIN

Nesreća u nesreći

U ovom je članku nemoguće dati sustavan prikaz zakonskih propisa s područja zaštite od požara; ukazat ćemo stoga na neke osnovne odredbe u sadašnjem Zakonu o zaštiti od požara. Zakonodavstvo u području zaštite od požara, na žalost, još uvijek nije sređeno. Pod dojmom velikih požara što su posljednjih godina zaredali u našoj Republici potkraj 1968. god. donesen je savezni Zakon o zaštiti od požara, a kasnije je cjelokupna materija s tog područja stavljena u nadležnost republikâ. Taj naš zakon ima ozbiljnih nedostataka. On je zamišljen na analogiji propisa o zaštiti na radu, pa tako ni neki specifični instituti protupožarne zaštite nisu dostatno razrađeni. No, unatoč svemu nisu provedene u život ni one odredbe kojima se ne bi moglo prigovoriti.

Tako na primjer, Zakon u članku 6. utvrđuje: »Općinska skupština organizira zaštitu od požara na području općine, brine se o njenom uspješnom funkcioniranju, poduzima mjere za unapređenje zaštite od požara i brine se o nadzoru nad provođenjem propisanih mjera zaštite od požara od strane organizacija, organa i građana.

Općinska skupština u suradnji s mjesnim zajednicama donosi plan zaštite od požara za područje općine. Tim planom utvrđuju se i uvjeti pod kojima su vatrogasne jedinice dužne sudjelovati u gašenju požara i spasavanju ljudi i imovine ugroženih požarom i drugim elementarnim nepogodama na područjima i objektima za osiguranje kojih one nisu osnovane.« — U Zakonu su, nadalje, razrađeni uvjeti i način osnivanja vatrogasnih jedinica i dobrovoljnih vatrogasnih društava, funkcije nadzora u provođenju zaštite od požara i dr. Iz citirane odredbe vidi se da su općine dužne organizirati i provoditi zaštitu od požara na svom području. A općine svoje funkcije ne izvršavaju!

Planovi bez smisla

U nekim su općinama doneseni planovi za zaštitu od požara. No, ti planovi nemaju nikakvog smisla. Njihovi su sadržaji ili prepisani iz zakonskih propisa ili su jednostavno izmišljeni, bez sveze sa stvarnošću. Osnovano tvrdimo da u našoj Republici još nije donesen ni jedan plan zaštite od požara koji bi stvarno bio utemeljen na odredbi Zakona i koji bi odrazio složenu strukturu problema na određenom području. Ne treba se stoga čuditi što nam u plamenu nestaju silna bogatstva, koja nećemo i ne možemo ni u idućih stotinu godina naknaditi. Nije potrebno biti stručnjak za protupožarnu zaštitu da bi se shvatila važnost konkretnih i temeljitih planova za zaštitu od požara. Tim planovima moguće je utvrditi požarne opasnosti na stanovitom teritoriju to utvrditi sredstva i oblike za pravodobno otkrivanje požara, osigurati najosnovnija sredstva i raspored ljudi u slučaju izbijanja požara. Da se kod nas tako ne radi, mogli smo vidjeti ovih dana zahvaljujući televiziji, Žalosno je bilo gledati goloruke ljude kako se izlažu opasnostima vatrene stihije bez ikakvih sredstava i opreme. Ako nemamo dovoljno novčanih sredstava da nabavimo moderne zrakoplove i dr., toliko sredstava bi se moglo pronaći da se nabavi određen broj motornih pila, da se organizira korištenje sredstvima kojima raspolaže stanovništvo i sl.

No, sve se to može pod pretpostavkom da općinske skupštine pridu izradi valjanih planova zaštite od požara na svojim područjima.

Propusti republičkih organa

Kritika općinâ i njihova inertnost u organizaciji zaštite od požara ne smije odvratiti našu pozornost od propustâ organâ i organizacijâ na razini Republike. Neke male i siromašne općine u primorskoj Hrvatskoj ne mogu bez pomoći republičkih organa uspješno provesti organizaciju zaštite od požara. Uloga republičkih organa predviđena je u već spomenutom zakonu. Prilikom donošenja Zakona nekim snagama i organima jako je odgovaralo institucionaliziranje Centra za stručno tehničko unapređivanje protupožarne zaštite i izobrazbu vatrogasnih kadrova. Toj ustanovi se daju i određena sredstva, pa bi bilo zanimljivo znati što je ta ustanova dosad učinila da se pomogne pojedinim općinama na ugroženim područjima. Konačno, javnost bi zanimalo i mišljenje republičkih organa o organizaciji obrane od požara, jer bi to republički organi bili dužni prikazati široj javnosti. To je njihova obveza iz funkcija kontrole i nadzora nad provođenjem zaštite od požara, koja je utvrđena Zakonom. Uostalom, i Vatrogasni savez Hrvatske bio bi dužan reći svoju riječ o svim ovim našim nesrećama. On je i osnovan u tu svrhu, pa bi bilo zanimljivo vidjeti kako ta društvena institucija vrši svoju funkciju.

Valja pozdraviti inicijativu Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove da se nabave specijalni zarkoplovi. No, to nas ne smije odvratiti od stalnih akcija i nastojanja da se uspješno organiziramo za obranu naših nenaknadivih vrijednosti.

Zaključak

Tragediji što traje i prijeti da uništi primorsku Hrvatsku ne može stati na kraj goloruko i nepripremljeno pučanstvo. Zadnji je čas da se svi skupa trgnemo i organizirano suprotstavimo djelovanju stihije. Općine moraju preuzeti na sebe dio zakonskih obveza, pripremiti pučanstvo i izraditi temeljite planove za zaštitu od požara. Republika mora također preuzeti svoj dio posla i odgovornosti za stanje protupožarne zaštite. Stručne ustanove i organizacije moraju pripremiti potrebne elaborate, stručnu i drugu literaturu. Propise valja dosljedno provoditi na cijelom području Republike, a nedostatke u propisima valja što prije otkloniti. Budući da nisu bez osnove sumnje i u namjerno podmetanje požara, valjalo bi u budućem kaznenom zakoniku pooštriti sankcije za ovu vrstu kriminalnih djela. Svim ovim mjerama suzbio bi se već široko rasprostranjeni osjećaj nemoći i panike kod dijela pučanstva i ostvarili preduvjeti za uspješnu zaštitu šuma i drugog raslinja, što nam je još preostalo poslije ovih silnih tragedija.

DALMACIJA GORI - U PLAMENU NESTAJU ŠUME, MASLINICI, VINOGRADI...

◆ IVO ARAS, ANTE GALIĆ i VLADO ZORIĆ vrtjeli su janje na ražnju u šumici Vrulje, u blizini vojnih objekata, i izazvali su požar.

◆ U auto-kampu hotela »Miran« u Pirovcu strani turist neutvrđena identiteta o[illegible] riječima širenje požara bilo gotovo nemoguće spriječiti.

— Teško je utvrditi kako se vatra pojavila u toj stoljetnoj potpuno neprohodnoj šumi. Vjerojatno će to ostati vječna tajna.

INŽ. BRANKO KRAGIĆ, inspektor za [illegible] ni su između ostalog odlučili nabaviti specijalni vatrogasni gliser iz Švedske, sklopili su dogovor s avionskim posadama za dojavu požara rade na pronalaženju protupožarnih bombi...